

Koppány Zsolt

Árnyékban a Megváltó

Tárcák, publicisztikák, esszék, interjúk
(1989-1996)

© Koppány Zsolt, 1997

TARTALOM

A RETTEGÉS KÖRBEJÁR

Miért estek ki a hollandok?
Tíz év után
Nyílt levél Bertha Bulcsuhoz
Gráci
Faludy
Az ismeretlen
Csanád professzor
Találkozásom Dürrenmatt-tal
Mann és Kafka
Vendég
Kompetencia
A jóság
Haszontalan állat
Melankóliától a depresszióig - depressziótól a
rokkantnyugdíjig
Hipocondria
A rettegés körbejár
Árnyékban a Megváltó
Éjféli mise
Esti mese
Ütni, vagy nem ütni...
Manyika
1978
Megmart a rozsdá
Halál a síneken
Berberek Csepelen
Jönnek a románok!
Káprázat a Belvárosban
Védett utcák
Macskakövek halála
A gyógyulás meredélyén

A MAGYAR BARGUZIN

Nyergestányér
Akciós vacsora
A pulyka
A munkanélküliség diszkrét bája
Az amerikai módszer
A magyar Barguzin
Díszbemutató
Ünnepi Könyvhét
El a kezekkel Töröcsiktől!

Rendszerváltott iskolák?
Rendszer vagy emberváltozás
Az ország vízfeje
Hol is van a Belváros?
Egy kávéház halála
A törvény szigora
A tudat lúgozása?
EXPO - három tételben
Corpus delicti
Ikrek
Közös fazék
Várostermi etűd
Retúr versek
Adósság
Apokrif
Hány negyed a kör?
Úriasszony
Rossz p/r/oszt/ó/ modern

MOZAIKOK

Adrian Leverkühn megkísértése
„A szeretet a legpontosabb diagnosztika”
„Boldogan halok”
„Pályám bérével adósom maradtál”
Költő Velencében
Immár pentatónia
Versek a toronyból
Fantasztikum és valóság
Fantasztikus szimfónia
Le az öregekkel!?
Némán állni
„Gyönyörű pillantása volt...”
„virágok helyett föltámadásunk csillan”
Két könyv a szívemen
Költők a grádicson
A csend lépcsőin
Mozaikok
Van-e irodalomtudomány?
Hosszú a költő kabátja
A Föld istenei
Minden egész eltörött
A két ülésben
Cselekvő szeretetben
Századunk „kijáratát” keresve

A RETTEGÉS KÖRBEJÁR

Miért estek ki a hollandok?

1974-ben kezdődött. Az akkori legnagyobb sztárcsapat, az Ajax Amsterdam gerincére épült holland válogatott új edzőt kapott. Ahelyett, hogy a romániai magyart, a legendás Stefan Kovácsot, alias Kovács Istvánt hívta volna, aki csiszolatlan gyémántnak nevezte az Ajaxot, aztán, a világhíres holland ékszerészeket meghazudtolva, briliánssá csiszolta őket.

Föltalálta a totális futballt (mindenki támad és mindenki védekezik), jóval túlszárnyalva az olasz Herrera mester catenaccióját, az eredményes, ámbár gólszegény „totális” védekező focistílusát. Kovács nem hívatott, meg is lett az eredmény: „csupán” ezüstérem. 1978-ban minden idők egyik legnagyobb játékos, Johan Cruyff nem lépett pályára, ismét csak a második hely, Argentína mögött. És íme 1994. Brazília kiejti a „tulipánokat”, úgy, hogy dekányival nem jobbak. De akkor miért estek ki a hollandok? Mert, mint azt a lelkes szpíker egy unalmasabb pillanatban elmondta, a holland szövetség gondolkodott ugyan azon, hogy a selejtezők után a már világhíres edzővé érett Cruyffot kéri meg, készítse föl a csapatot, ám az ismeretlenebb (jobb-rosszabb?) Advocaatot találta alkalmasabbnak! Óriási, nem? Gullit megsértődik, Van Bastent meg nem engedi el a Milan. Pedig úgy emlékszem, a kétszeres Aranylabdás sztár felnőtt, szép nagydarab ember. Mi az, hogy nem engedik el? Legföljebb szerződészegő lett volna. Na bumm, mint milliomos, zsebből fizethetne. Aztán majd csak elkel valahol... De Ő nem! Pilinszky kedvenc Simone Weil-idézete jut eszembe, miszerint a hazát csak részvétellel szabad szeretni. Hál ott nem ez történt. És a szerencsétlen edző nem ám a legjobb csapatát küldi a pályára, csak 0:2 után jön de Boer és a fürge Roy, frissül is a játék, egyenlítenek, de a győzelem a braziloké. Ha tehát Cruyff az edző, vagy Uram bocsá' Kovács István, ha Basten, ha Gullit, akkor akár világbajnokok is lehettek volna a „narancsosak”. Ne másoljuk őket. Inkább a bolgárokat. Az is Európa. Talán részvétellel szeretik a hazát. A magyar fociról most nem szólunk. Már csont sincs, amit lerághatnánk.

Na most idehaza szén van bőven. Gyémánt, hát az ritkább. Néhanap megcsillan itt-ott. Jöhetnek a csiszolók, a Cruyffok, a Stefan Kovácsok. A Puskás Öcsik. A Balczók. Ha nem, végünk. Marad minden, a se hideg, se meleg, de még langyos-se állapot. Sajnos azonban a csiszolók még a kispadon sincsenek, no nem sértődöttségből, nem. El vannak felejtve. A megfelelő embert a megfelelő helyre hangzatos szlogenje végre inkarnálódják! Három példával élek csak. Ha mondjuk olyan gyémántcsiszolók, mint Fülöp Viktor, bevonattatnának az Operaház balettegyüttesének munkájába, akkor talán nincs az a bizonyos „Bartók-gyalázat”, ahogy azt Seregi László, a legnagyobb élő magyar koreográfus fejtette ki nemrég a Stúdió '94 egyik adásában némi malíciával. Ha józan paraszti ésszel azt a lovat ütök, amelyik húz, még van esély. Ha viszont az igazi művészetre azt mondják, ma már más a stílus, akkor végünk. Mert valóban: a stílus más. Neve, stílustalanság. Ha Stefan Kovácsok az ad hoc jutalomdíjosztogató bizottságok tagjai, akkor Rába György nem Széchenyi, hanem Kossuth-díjat kap. Mert a Nyugat negyedik nemzedékének e jeles tagja nem tudós. Művész. Költő és esszéista. Aztán itt van Rákos Sándor. Harminc kötetnyi életmű és úgy mellékesen a Gilgames-eposz lefordítása anyanyelvünkre. Ha Cruyff az edző, kezdő emberként pályára küldi. Nálunk azonban, noha a Kossuth-díj jelöltek közt fölbukkant neve, mint fuldokló feje a habokból, de magára hagyták. Az egyik legnagyobb élő költőnek semmilyen díj nem jutott az idén. Pedig volt rahedlivel. Kisdíj, nagydíj, életműdíj. Egyikre sem volt érdemes? Hetvenhárom évesen?

Ha nem seperjük ki a kiseprendőt, ha nem hívjuk be legalább a keretbe a csiszolt és csiszolatlan gyémántokat, hanem a szénnel veszködünk tovább, úgy járunk, mint Hollandia. Kiesünk. Nem jutunk be a négy közé. De a tizenhatba se. Még a térképről is lecsúszhatunk.

Tíz év után

Azt gondolhatná a korombéli olvasó, hogy ifjúságunk édes madarai közül az egyik, a legendás rockzenekar, a Ten Years After fog fölroppenni e sorok közül, de én csak 1985-ig nyúlok vissza az időbe. Levelem érkezett abban az évben, január 31-i keltezéssel: „(...) én nyár közepe óta súlyos beteg vagyok, félév alatt kb. 3 verset tudtam írni, még hosszabb levelet sem szabad írnom. Azt hiszem, ez az év lesz földi pályafutásom utolsó esztendeje (...)” Még abban az évben, nyáron temettük őt, a Nyugat harmadik nemzedékének egyik legkiválóbb költőjét és műfordítóját, Kálnoky Lászlót. Jajaj, ha mi is ily váteszek lehetnénk! Vagy jobb nem tudni semmit előre? Aktív euthanázia hiányában, passzívan sétálunk a halálba. Ha így megy tovább. Mert ha jobb lenne, akkor is - a művész, ha nem is ég folyton, de parázslík, majd fölizzik újra. Mostanság ezt a parazsat igyeksenek szétrugdosni, nehogy újra lángra kapjon, aztán föl-szántani és sóval beszórni a helyét, mint megannyi Karthágót.

Kálnoky, ez a hatalmas szenvedő, akit kora ifjúságától tüdőbaj gyötört, olyan derűs volt, mint a Nap. Első verseskönyve, Az árnyak kertje 1939-ben jelent meg, tehát huszonhét éves korában. Kései indulásnak számított ez akkoriban, hiszen gondoljunk bele, József Attila ebben a korában kezdte el ötéves futását, hogy a halál célszalagját mielőbb átszakíthassa.

„Nemes” tradíció kezdődött el a magyar irodalomban és úgy általában a művészetekben. A posztumusz fogalma. Bartók Béla és József Attila voltak az első posztumusz Kossuth-díjasok. A hagyomány folytatódik, ha valaki életében nem „fekszik” elég jól, majd halála után megdobják kenyérrel. Pedig ő életében nem dobott se kövel, se kenyérrel, csak írt, festett, zenélt, tette a dolgát, végiglépdelt az isteni predesztináció kátyúkkal terhes útján.

Emlékszem, amikor Kálnoky elmesélte, hogyan húzták ki őt a Kossuth-díjasok listájáról (Istenem, ez a lista-szó! Listán van mindenki, a pályázók, a nyertesek és vesztesek, a kivézendők, az áthelyezendők, a kirúgandók, a megfigyelendők és lehallgatandók, egyszóval egy nagy lista ez a több mint tízmillió ember és akik készítik, még azok is ott virítanak), ahol is az ő neve mellett ott szerepelt Pilinszky és Csoóri, és hát nagyon meg kellett gondolni, mert ez a három költő sehogyan sem volt beilleszthető a nagy szocialista álomba, csóválta is a fejét a kiküldött elvtárs, aki amúgy tehetséges költő volt maga is, hogy Lacikám, nem kellett volna aláírni azt a Chartát, meg hogy engedjék ki végre a csehszlovák hatvannyolcasokat - és filctollával szépen kihúzta Kálnoky nevét. A költő csak mosolygott ezen. Ő, a nagybeteg még mindig élt, Pilinszky kapta meg végül a díjat, mert ő nem írt alá semmit és ártatlan volt, mint Isten Báránya, Csoórinak meg a szíve rendetlenkedett. Mert az volt az elv, kapja a legöregebb, mert neki úgyszincs sok hátra, csakhát polgári elem az istenadta.

Nézzük, mi van tíz év után. Az irdatlan változások korában. Amikor a megalázottak és meg-szorítottak úgy szaporodnak, mintha a természetes sejtosztódást fölgyorsítaná valami földönkívüli erő.

Amikor az oly sokszor emlegetett kontraszelekció az eddigi politikai meghatározottság mellett kibővült a mágikus piac szóval. A „létező” átkosban még jutott némi konc a férgeknek is, manapság azonban új a jelszó: hulljon a férgese. Hullik is rendesen. Ha az emberek cserélődtek is, a módszerek és kapcsolatrendszerek maradtak a régiek. Miért pont itt törne meg az evolúció?

Sok a szöveg, öreg. Ezért a dumáért semmit nem kapsz a boltban. Virítsál, nagyon kérlek. Fordítsd ki a zsebeidet. Ja, hogy üres? Öveden nem lóg mobiltelefon? Századelős írógépen vered a billentyűket számítógép helyett? Aki hülye, az haljon meg.

Oly korban élünk, amikor az MKM helyettes államtitkára, azt nyilatkozza, hogy „A jelenlegi százmilliós alapítványi támogatás helyett a tárca körülbelül félmilliárd forintot olcsó hitelt juttat a könyvszakmának. Azt gondolom, hogy ezzel sokkal nagyobb szolgálatot teszünk, mert így számításaink szerint jóval több értékes művet lehet majd kiadni, és a könyvszakmát is eltolhatjuk a piaci viszonyok felé.” Piac és az értékes művek. Látom magam előtt, ahogy tolong a nép, a vásárló tömeg, vagyis a piac, mert megjelent újra a Varázshegy, a Tompa Mihály összes, vagy Nadányi, Végh György, Toldalagi. Vagy éppen Kálnoky, kemény fődéllel, tiszta, fehér papíron és minden könyv egyben marad a szétolvasás után is. A helyettes államtitkár kiszámította. Nincs más alternatíva. Fene érti. A Parnasszus nevű, a régióban egyedülálló szintiszta költészeti folyóirat (amely hihetetlenül gyönyörű is, túl a belbecsén) írószövetségi sajtóbemutatóján Lakatos István Kossuth-díjas költő, a Magyar Könyv Alapítvány kuratóriumának elnöke - annak az alapítványnak, amely talán az egyetlen potenciális „szponzora” a mai magyar íróknak -, aláírások gyűjtésébe kezdett, tiltakozásul az újabb „racionalizáló” lépés ellen. Biztosan nem ért hozzá. Csak a helyettes államtitkár úr. Hozzátette még: „...a Magyar Könyv Alapítvány alakuljon át közalapítvánnyá. Amikor erre nemet mondtak, számolniuk kellett azzal, hogy nem kapnak költségvetési támogatást.” Mindennel számoltunk már. Noha sírbatételünk nem lesz egyben mennybemenetel is... Aki még életben marad, az imára kulcsolt kézzel mormolhatja maga elé „s mi borzadozva kérdezzük, mi lesz még, / honnan uszulkan ránk új ordas eszmék, / fő-e új méreg, mely közénk hatol - / meddig lesz hely, hol fölolvasható?...”

Jönnek az őszidők, összeülnek a hivatalosok, a kiválasztottak az ajtókon kívül szoronganak és várnak. Hogy ne legyenek posztumuszok. De nincs, nem lehet sok reményük, hogy régesrég kiérdemelt Kossuth-díjukat kézhez vegyék. Olyan költők, mint Rákos Sándor, Jánosy István, jó, ha megemlítődnek. Ne várjuk meg, hogy végképp besétáljanak abba az alagútba, melyhez képest a japán Seikan, vagy a mi jó öreg európai Simponunk csupán két furat a tíz deka ementáliban, amit épp megveszünk fikarcnyi honoráriumunkért.

A helyettes államtitkár szerint jobb lesz nekünk. Valóban. Odafont. Kálnokyval. Még szerencse, hogy ennek a kormánynak a mennyországgal még K-vonalon sincs összeköttetése!

Nyílt levél Bertha Bulcsuhoz

Kedves Bertha Bulcsu,

jelenségeiddel úgy tapintottál a bajra, mint a diagnosztá a halálos daganatra, s a reakció is hasonlatos: nem igaz!, hátha mégse, ránk nem vonatkozik...

Pedig, kedves társam, úgy igaz minden, ahogyan leírtad, de ma még nagyobb a kuss, mint volt az átkosban, mert akkor azért lehetett pofázni itt-ott, ma viszont az állásukkal játszanak az emberek, az állás pedig nagy úr, sok a gyerek, sok a feleség, szerető, kocsi meg miegymás, így hát legyen minden úgy, ahogy van, meg különben is, kit érdekel ma már a Nyugat, meg a harmadik nemzedék, a negyedik, az Újhold pláne, nem üzlet már, nem frankó, a nép pedig, nos az istenadta nép nem eszik könyvet, újságot sem igazán, legföljebb belecsomagolja a tízórait, vagy kibéleli vele a szemetesládát. Én aztán igazán a népből vagyok, amióta csak gügyögök ezen a nyelven, s bizony el kell hogy keserítselek, de hisz Te is tudod: kortárs írókra márpedig szükség nincsen. S ahol íróra vagy más efféle komédiásra nincsen szükség,

ott Istenre éppúgy nincs. Hallom: nagyok a gondok. Hát persze. A negyven év! A két háború közt olyan marha jó volt? És mégis megjelentek a folyóiratok és mindenféle költők, a kiadók jól éldelegéltek, jutott is, maradt is, el volt mindenki, mint a befőtt! Pedig micsoda válságok voltak! Világválságok. Most csak magyar van. Meg kelet-európai.

Mert kérdem én, micsoda ország az, ahol minden és mindenki érdekes és a mosópor is fontosabb, mint egy író? Ahol, ha fölhorokan egy politikus, legyen kormánypárti vagy ellenzéki, nagyobb a hírértéke, mint egy nagy művész halálának vagy egy színtársulat jogellenes megszüntetése. Ahol az erkölcsök - szemölcsök. Ahol...

Micsoda ország az, ahol több mint tíz esztendeje próbálom Pilinszkyről utcát elneveztetni? Ahol ha ez a név fölmerül, az utcák védetté válnak, törvények születnek, hogy bizony, ha valaki földobja azt a bizonyost, várhat huszonöt évig, aztán majd eldöntik az illetékesek? Mert hátha értelmetlen! Gyanús ez a Pilinszky.

Áldott legyen az az ország, ahol dermedtség ül az arcokra, ha netán kiderülne, hogy Petőfi mégsem fiatalon halt meg! Mert akkor nem kell! Akkor menjen a fenébe! Hogy írt is valamit? Kit érdekel? De mi lesz az illúzióval? Mert minálunk kevés, ha valaki csak költő vagy író. Legyen katona is, legyen forradalmár. Ha lehet, röpcédulákon kívül ne írjon semmit! Ezek az írók úgyis csak egymásnak írnak!

Micsoda ország! Ahol állami kultúrcégek nem kapnak állami támogatást! Vagy csak nagyon lefaragottat. Tessék bestsellerré tenni Vörösmartyt és Thomas Mannt. Tódulni fognak. Klasszikus nagybaletteknél fölösleges az a sok táncos. Kirúgni vagy húszat! És áldassék melegen az az ország és annak Írószövetsége, kulturális kormányzata, kuratóriumai, akik nem-hogy Kossuth-díjat, de még Babérkoszorút sem szavaztak meg a pénzhiánnyal és betegségekkel küzdő és ennek ellenére új és új műveket alkotó nagy költőnek, Rákos Sándornak. Épp 1996-ban hetvenöt éves. A média egyelőre hallgat. Összedőlt a naptár...?

Áldja meg az Isten az új adórendszert is, vonják csak a tébét két-háromezer forintos nettó honorokból. Jól van ez így. A halott művész egészségesebb jelenség, mint az élő. Krisztus veszélyesebb a barabásoknál. Azokat át lehet nevelni. De mit kezd ez az áldott ország a tisztánlátókkal?

Hát, kedves Barátom, föl-föl, a babérkoszorúkra. Vagy sebezze inkább tövis a homlokunk?

Isten áldását kérve Rád, szeretettel köszönt:

Koppány Zsolt

Gráci

A nyolcvanas évek második felét írtuk, a levegőben nem vibrált még semmiféle rendszer-változás, Csurka épp le volt tiltva, amúgy minden a régi kerékvágásban zakatolt, a magamfajta pedig szívből örült, mert új lap indult, a Grimasz. Szatirikus hangvételű, de amolyan humorban nem ismerem a tréfát - színvonallal. Főszerkesztője, motorja Galsai Pongrác, a Gráci.

Végre megállapodhatott. Óbuda után Siklósi Norbert - aki akkoriban a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat vezérigazgatója volt - segítségével a vállalat Római-parti üdülőjében húzta meg magát családjával együtt, aztán beköltözött a várva várt lakásba, a bel-budai Eszék utcába. Én, mint a lassan évtizedes tapasztalatokkal bíró beszerző és lakberendező, irodák és a mélyükön ülő elvtársak kiszolgálója, de ízlésüket állandóan csiszoló vállalat senkiházi, parancsot kaptam: rendezem be a szükséges bútorokkal Galsai elvtárs lakását, ugyanis ott fog

működni a Grimasz szerkesztősége. Hű, az áldóját - gondoltam, végre, itt a lehetőség, hátha végre bekerülök én is a családba, szerkesztő leszek én is, átkukkantok hetente kétszer, hogy mi van édes Grácikám, aztán hazaballagok, a távolság lakásaink közt alig több száz méternél.

Merthogy azt ígérték, ill. személyesen maga a vezérigazgató bocsátott utamra annak idején, hogy egyenlőre bevásárolok, aztán meglátjuk. Jártam vagy két évig - még ma is létezik - egyik lapunkhoz, írtam tárcát, interjút, kritikát, mindent, mert ha jó leszek, átvesznek és kész. Át is vettek volna - korrektornak. És a főszerkesztő gratulálva jó teljesítményemhez - mindent átírt és kiherélt, amit írtam -, még megkért, ugyan festessem már át a vadonatúj szekrényt ott az irodában, mert ez a bézs, ez a tojáshéj-szín hamar koszolódik. Nagyokat bólogattam, hogy hát persze, majd küldöm a festőket, közben befelé röhögtem, mert eszembe jutott a vicc, hogy a rendőr rugdossa a kaput, mire kiszól a tulaj, ha így rugdossa, lejön a politúr! Mire a rendőr: - Jöjjön csak, majd azt is jól seggbe rúgom!

Ilyen előzményekkel. Csöngetésemre hatalmas, fújtató test jelent meg az ajtóban, azonnal tegeződünk, persze, adj csak verseket a Grimaszba, kellenek a fiatalok, unom a sok vénembert, ide meg kéne egy polc a sok nyavalyás kéziratnak.

Természetesen előbb voltak asztalán a versek, mint a szoba falához dörgölődő nyersfa finn fapolc, de ez őt abszolút nem érdekelte. Le is jött a vers, szép honoráriummal, és ettől kezdve ott ültem nála szinte másnaponként. Valahányszor beléptem, Gráci atlétatrikóban. Pedig odakint már mínuszok lebegtek, 1987 telébe fordult a naptár, de a hatalmas test nem fázott, sőt! Íróasztalán az elmaradhatatlan hétdecis, vagy literes borosüveg, nagyokat húzott belőle és mulattatta a körben ülőket. A gyakori vendég fotóművész Szebeni Andrást, az író Dékány Kálmánt és Gyurkovics Tibort. Jó volt őket hallgatni. És ábrándozni. Hogy talán egyszer én is. Egyenrangúként. Visszaemlékezve és anekdotázva.

Karácsony hetében abban az évben utoljára, beugrottam hozzá. A Brennerek, vagyis Csáth Géza rokonához. A Darling és a Central kávéházak egykori törzsvendégéhez. Szokása szerint a hátán ült. Tényleg. A fotelben is feküdt. Onnan pislantott föl és förmedt rá feleségére, hogy ugyan már ne hamuzzon a mártásos edénykébe! Pedig a csőrös-füles alpakka tárgy régesrég használaton kívül volt már, mártást talán a századelőn szolgáltak föl benne utoljára. Én is oda hamuztam. Gráci már másról beszélt.

- Te, nem bírok a fenyővel. Vastag a töve. Bele tudnád vágni a tartójába?

- Mi sem egyszerűbb,- így én, s nagykéssel a kezemben kiballagtam a teraszra és egy-két húzással belefaraagtam és a háromlábú tartó törzséből kimeredő nagy csavarral rögzítettem a fát. Gráci ájlozódott. - Dupla honort fogsz ezért kapni a következő számban!

Nem tudott fizetni. A lap - meghalt. 1988. ápr. 22-én reggel Gráci is. A hatalmas testet nem bírta el a szív. Ahogy a sírásók sem - voltak vagy nyolcan -, majdnem utána csúsztak a májusi esőben sártengerré duzzadt Farkasréten. A csillogó szellemesség hunyt ki a világból.

Faludy

Az ember miért szánja el magát, hogy harminckét évesen jogosítványt szerezzen? Mert unja már a navigátor szerepét. Bökdösni az asszonyt, hogy most balra, most vigyázz, mert jön a vonat, amannak ott, jobbról, előnye van és a többi. Átvettem hát a volánt, a szétesőben leledző kis Polski vaskos kormányát. Az akkori nagy Forma 1-es sztárokat, Sennát, Prostot, Mansellt véletlenül sem veszélyeztettem, hogy kitúrom őket pozíciójukból, no, nemcsak azért, mert, noha sportos stílusommal azonnal a város rémének számítottam, hanem, tudvalévő, hogy sem

akkor, sem azóta nem létesült a nagy futamokon Polski-istálló, ahová begördülhettem volna azzal a nyomorult autóval egy gumicserére.

És hát kezdő volt az ember. Mert hiába minden készség és tehetség, legyen bár sebész vagy prózaíró, színész vagy táncos, ha kezdő, akkor kezdő, nem ismeri még a pályát, a kanyarok ívét könnyedén kiegyenesíti és összetéveszti a műtétet a boncolással.

Egyenes háttal, a biztonsági övet lezserül lehajítva ültem a Jósika utcában, büszkén hátravetett fejjel, egyéves jogsival a zsebben. Kocsis Zoltánhoz igyekeztem, hogy átadhassam neki első könyvemet, a nyomdafestéktől illatost, benne verssorok kígyóit, hogy na, Zolikám, én sem vagyok kutya, s noha nem léphetek Pilinszky nyomába, de ebből csak lesz valami; ha nem is élő klasszikusként, de méltó barátod lehetek, mert íme itt a könyv, a túlvilág „súgása”, talán még az Isten ujjnyoma is fölfedezhető a sorok közt, az irdatlannak tűnő mélyben. Így ábrándoztam a Rottenbiller utcai hanglez-klub kapujában, amikor Kocsis egy korát meghazudtoló, ősz-sörényű emberkével lépkedett felém és be is mutatta azonnal: - Faludy György. Azt hiszem, ti még nem ismeritek egymást.

Kezet fogtunk, zavaromban idétlenül vigyorogtam és följánlottam azt a kis négy keréken guruló valamit, amit autónak mertek nevezni. - Mészöly Miklóshoz mennék - jegyezte meg halkán a költő, mire én tanácstalanul Kocsisra bámultam. - Városmajor utca - vetette oda foghegyről, hogy az öreg ne hallja, én meg, a jólétesült, magam mellé ültettem Faludyt, Kocsis mögém ült, a feleségem mellé.

- A Szilágyi Erzsébet fasor fölbontatott - sóhajtott Kocsis költői hangsúllyal -, úgyhogy át kell mennünk a hegyen.

- Na, akkor csapjunk a lovak közé - vigyorogtam és csak úgy csikorogtak a kerekek, ahogy a kuplungról fölkaptam a lábam. És valóban. Át a hegyen. Hegyen? Hegyláncokon, végtelennek tűnő emelkedőkön, ahol ez a csöppnyi motor már szuszogni sem bírt; a váltót kettesbe tettem, így aztán visszafelé gurultunk, hiába fékeztem én, a kis polák csak gurult, gurult visszafelé a lejtőn, Faludy csak nézett, azt hihette, ez valami trükk. Kocsis halkán szorongott mögöttem, feleségem száját apró sikolyok hagyták el, amikor valamelyik jobboldali kerék (első? hátsó?) nekivágódott a járdaszegélynek.

Nem adtam föl. Pedig, Istenemre, nagyon féltem. Láttam magam előtt a másnapi lapok címlapját, hogy egy ismeretlen költőcske gondatlanul veszélyeztetett és utasai... Arra már nem emlékszem, éltek-e művész-utasaim, de magamhoz is tértem nyomban, mert már sötét volt, mire megérkeztünk Mészölyékhez, ahol Faludy remegő lábbal kiszállt és még remegőbb kézzel dedikálta Villon-átköltéseinek legújabb kiadását. Viszonozni akartam úri gesztusát, de eltűnt... Kocsis is kiszállt, és azt mondta, kiszellőzteti a fejét. Örömöm határtalan volt. Másfél óra alatt ugyan, de sikerült őket célbajuttatnom!

Az ismeretlen

Meghalt egy ember. Irtóztatóan hosszú, évekig tartó szenvedés után, nyolcvanadik évében. Ahogy a sajtózsargonban mondani szokás, a dolognak nincsen hírértéke. Valóban. Mert mi van, ha meghal egy ember? Eggyel kevesebben vagyunk, fölsóhajthat a TB, a nyugdíj-biztosító, no és egy pár ellenség, enyhébb esetben ellenfél és ahogyan az elhunyt még életében nagyon sokszor emlegette: szélhámok, gaztevők, úri bitangok...

A legendás Dénes Zsófia, azaz Zsuka férje volt, közel harminc éves korkülönbséggel. A valaha is készült Kodály-portrék leghíresebbikjét festette ő, Szalatnyay József festőművész, a

rendszerváltás utáni rehabilitáció után, a Magyar Képzőművészeti Főiskola egyetemi tanára. Megkésve ugyan, de az akkori magyar állam szovjet nyomásra (sic!) a Kodály-portré kapcsán kénytelen volt a művészt Munkácsy-díjjal jutalmazni.

Ki is volt ő? Bél, nyelvtő- és prosztatarák-műtétek irdatlan erejű túlélője, amúgy alacsony, törekeny, szenzibilis ember. Zsuka emlékének egyetlen hiteles őrizője. A negyven évesen önkezével a mennyekbe kapaszkodó esszéista-zseni, Belohorszky Pál örök siratója. A felvidékről üzték az anyaországba. Édesapja volt Eperjes utolsó magyar főszolgabírája. 144 ösét tartotta számon, köztük olyanokat, mint Rákóczi Évát és Bocskai Margitot. A Főiskolán a nagybányai első festőnemzedék egyik legkiválóbbjának. Réti Istvánnak volt a tanítványa. Már a gimnáziumban is rajzolta iskolatársait éppúgy, mint a Budai Ciszterek legendás tanárait, Rajeczky Benjámint éppúgy, mint Hadarits Vendelt, aki Eötvös Lóránd tanársegédje volt, s később Endrédy Vendel néven lett apát.

Idős korára végre kiállíthatta valamennyi képét. Legjelentősebb ezek közül a Magyar Képzőművészeti Főiskolán rendezett tárlata volt, ahol a tárlókban a róla írottak éppúgy helyet kaptak, mint levelei, egy küzdelmes élet megannyi dokumentuma. Hogy mekkora művész volt, majd megítélik az ítések, bár a „ne ítéld, hogy ne ítéltessél” krisztusi teorémája inkább a szelídebb elemzés szót kívánná.

1995. január 3-án, délután öt órakor tört rá a halál, amelyet úgy várt, olyan alázattal, hogy ott, a Kútvölgyiben, a csontváz Szepi elhalón suttogta közel hajló fülemhez: miért kell ennyit szenvedni? Dehát tudta ő: ez az egyetlen út az üdvösséghez. Mert Szavak és szenvedélyek című esszékönyvemnek vele készült beszélgetésének címe: „hiszek a predesztinációban is...”

De nem nekrológot akartam én írni. Megteszik majd azok, akiknek fiókjában ott lapul valamennyiünk nekrológja. Csak ki kell húzni azt a fiókot és mehet a nyomdába. Nem. A Televízióról van szó. A Híradó a halál másnapján sem adott még egy kurtafarknyi hírt sem. A kimért úr, akit az adás után azonnal föl hívtam, hűvösen közölte: csak nagyon ismert, híres emberek halálhírét közlik. Szóval Szalatnyay nem híres. Valóban: észrevettem a koncepciót. Már a Pálffy G. István idejében is csökkentek a hírek, hogy ma is meghalt valaki. Az „átkosban” ilyen elő nem fordulhatott. Az antikrisztus ideje ez. Tóth Árpádot citálok: „Röhögő senkik, balkörmű gazok / szállnak mennybe”. Reméljük, Isten másképp rendelkezik...

Csanád professzor

Mi jut eszébe az embernek Akasztóról? A szóról? Arad, a XX. századi világháborúk, forradalmak és ellenforradalmak? Ötvenhat vérvörös megtorlása? Inkább a Stadler. Egy stadion, ami szép, állítólag a legmodernebbek egyike, saját kézben, enbée egyes csapattal. És az elárverezése. De tudja-e valaki, abban a helységben, hogy született ott egy ember kerek hetven év előtt, aki a Béla nevet kapta a keresztségben? Aki pap lett, majd teológiai tanár, Budapesten? És legelőbb is: költő.

Lett? Nem. Az ilyesmire születik az ember. De alapító elnöke lett a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének. Meg még mennyi minden izzott ebben a lázas, kreatív elmében! Nyolcadik évfolyamát éli az általa alapított spirituális és kulturális folyóirat, a JEL. Két éves a „Jel” Irodalmi és Művészeti Társaság. Rendezvényeket szervezett. Csinos, tágas villában a Sas-hegyen. Amit Adalbertinumnak nevezett el, arról a szentről, aki államalapító Szent István királyunk bérnője volt, aki az Esztergom-budapesti Főegyházmegye védőszentje. Szent Adalbertről. Itt gyűltünk össze valahányszor, meleg szeretetben, a teremtetett közös otthon föltámadáshoz hasonlatos hófehér fénytörésében. Újabb könyvsorozatot indított Szépi

Műhely címmel, s ma már kisebb könyvtárat megtöltenek a szerkesztői kezek közül kikerült JEL Könyvek. Olyannyira, hogy boltot is nyitott, régi vágyamat beteljesítve, mert a kirakat fölé kiíródott egy név, Budapesten sajnos egyedülállóan: Pilinszky Jánosé. Könyvesbolt és antikvárium. Talán nem a legfényesebb korzón, talán nem a legkorszerűbb dizájnnal. De megszületett és él. A Rákóczi út és a Kiss József utca sarkától kissé beljebb, a Köztársaság tér felé.

Nyár volt, félárnyékos lanyha csönd. A bolt előtt ücsörögtünk, a naiv reménykedés szélütött megszállottságával. Hátha jön valaki és belelapoz. Kézbe veszi. Beleszagol. A gondolat birodalmába. 1994-es könyvheti kötetembe. De nem. Nem járt arra sem ember, sem állat. Egy-egy autó kanyarodott be lustán a Rákóczi útról és parkolót keresett. Hogy utasai beülhessenek valami jóféle ebédre a sörözőbe. Mégse feledem soha azt a kora délutánt. Ahogy ott ültünk. És beszélgettünk; életről és halálról, az új kurzus politikai győzelméről. A könyvek mélyén nagyot sóhajtó misztikumról.

Amikor elindult a Pesti Hírlap, nekem szólt először. - Gyere a kultúr-rovathoz!

Mentem volna. De még volt állásom. A Pallasnál. Mert az nem lehet, hogy engem onnan se szó, se beszéd, kirúgjanak. Nem tudom, miért ragaszkodtam ahhoz az álláshoz, aminek annyi köze volt az irodalomhoz, mint mai gazdagéknak a jótékonykodáshoz, senkinek sem kellő könyvek megjelenésének finanszírozásához. De mint külső! Úgy lehet? Hát persze. Írtam is pár interjút, aztán irány a pénztár, kis kiegészítés... Rövid úton kiebrudaltak mindkettőnket. Nem is értem. Nem voltunk eléggé keresztények? Vagy túlságosan is azok voltunk? Ki tudja ma már. Engem kirúgtak, mielőtt ráomlott volna a Pallas sötét mennyezete. Ő meg, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Teológiai Karán, mint ama testét kenyérszelő, szétosztotta mérhetetlen tudását. Lírálja, ha lehet, még jobban elmélyült, s bármennyi ember vette is körül, magánya egyetemessé magasztosult. Hetvenedik születésnapjára rendezett esten már nem jelent meg szerettei közt. Ez a nem pietisztikus, de transzcendentális pap és költő elcsöndesült. De ki hallja meg a csöndet? halála csöndjét? Ebben az Internet-rohanásban? A millicentenárium unt utolsó napjain? Csak az Isten.

Találkozásom Dürrenmatt-tal

Bármi áron, de találkozni akartam Dürrenmatt-tal. Talán akkoriban még hittem a szabad akaratban. Nem tudom. Szerettem volna elmondani neki, mennyire bánt, hogy soha el nem nyeri a Nobel-díj Bizottság magasságos kegyeit. Svájcban járván magammal vittem két könyvét, mondván, majd csak összefutunk valahol. De Svájc bármily kicsiny, éppolyan óriási. Hogy két ember csak úgy egymásba botoljék. Neuchâtelig nem jutottunk el, mert fogytán volt a pénz, a haverokat pedig nem izgatta túlságosan a svájci irodalom élő apostola.

No, sebjaj, majd legközelebb. De nem tágitok. Davosba is el kell jutnom, anélkül nem halhatok meg, látnom kell a helyszínt, Der Zauberberg, hogy egy kicsit hadd legyek Hans Castorp én is, aztán irány, ezzel az élménybattyúval fölszerelve, Neuchâtel.

Persze, ebből sem lett semmi. És akkor mit hallok? Európai Kulturális Fórum, itt, nálunk, Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia várbéli dísztermében, 1989-ben, amikor a rendszerváltásnak még a lábujja sem látszott; nagyot dobbant a szívem. Sok nagy magyar és külföldi író közt ott volt csupa nagybetűvel: DÜRRENMATT. Hát, ha most nem, akkor soha többé. Elkapom. Csak nem kísérik testőrök? Persze, hogy nem. Megszólítom, derékig pirulva, meghívom egy igazi, jó magyar kávéra, érezze a különbséget a gyöngé német lötytyök után és kiöntöm mindazt, ami nyom, szorít, itt legbelül, hogy mennyire félretettek, pedig könyvem is

van már, ráadásul beválogattak a Körkép akkori antológiájába, huszonhárom mai, magyar író elbeszélései közé. Az egoizmus csúcsai ezek! Hát nem őt akarom faggatni? Hát nem arra vagyok kíváncsi, hogyan viseli Nobel-díjtalanságát, legyint-e rá vagy nagyon mérges lesz, és egyáltalán.

Két anyagbeszerzés között fölkapattam a Várba. Séta, föl s alá mászkálva, nagyokat nyelve, végre beléptem a hatalmas előcsarnokba. Öltönyös emberek rohagáltak, zakójukon kitűzők, minthogy valamennyien akkredikáltak; nem így én. Rövid ujjú póló, farmer, igencsak viseltes cipő. Nagy íróasztal mögött mosolygós, fiatal nő.

- Tessék, - mégcsak végig sem mért.

- Dürrenmatt-ot keresem...

A választ nem vártam meg, hanem megindultam a lépcső felé, s ahogy visszapislantottam, a hölgy maga elé bámulva talán arra gondolhatott, hogy a szerencsétlen ágrólszakadt nyilván meghibbant és hadd keresse, ha egyszer ez a heppje. Az emeleten Vinkó Jóska, zihálva a sok lépcsőtől, megragadtam a karját. - Nem láttad Dürrenmatt-ot?

- De -, vágta rá azonnal és bajusza alatt huncutul kuncogott.

- És?

- Téged kerestem, mondtam, nem láttalak sehol, ő meg fogta magát és visszasétált a Hiltonba.

A nagy izgalomban el is hittem. Engem kerestem? - Marha! - csak ennyit tudtam kinyögni és félrevonultam, várva az író. És akkor döböntem rá. Hát milyen nyelven fogunk társalogni? Jó, jó, tanultam én németül vagy nyolc évig, de a vállakra omló leányhajak, a kivillanó térdek jobban érdekeltek, mint a német nyelvtan. Abban maradtam önmagammal, hogy megkérem: dedikálja Arképy helyett és Drámák című könyveit. Én meg átnyújtom neki első verskötetemet. És láss csodát, ő maga jött, kapaszkodván a korlátba, valami papucsféleiben, én meg minden német szót azonnal elfelejtettem. Még a köszönést is. Ráműtattam könyveire és keservesen nyögtem: dedikésön. Mosolygott, a nevemet azonban csak a könyvemről tudta az ő kötetébe bemásolni. Majd aláírta mindkettőt. Magyarul dedikált puhafüvelű könyvecskémet remegő kézzel adtam át. Az értekezlet után, mint valami rúdját veszített zászlót lobogtatta a Költői színjátékot, másik kezével pedig integetett, amíg Vinkó mikrofonvégre nem kapta. Többé nem láttam. De itt van velem. Dedikációival és műveivel, szelíd mosolyával és szarkasztikus humorával. Idén, január 5-én lett volna 74 éves, ha 1990-ben karon nem ragadja az Öreg hölgy és át nem sétál vele, ahonnan, bizton mondhatom, továbbra is küldi majd halhatatlan anzikszait.

Mann és Kafka

Pilinszky említette, hogy sokáig azt hittük, Thomas Mann fejezte ki a kort, most azt kell látnunk, hogy Kafka.

Igaz. Kafka ma is él. A per, az Átváltozás, a Fegyencgyarmat és a többi hideglelős Kafka-mű előrevetítette mindazt, amit ma is érzünk és könnyen lehet, hogy érezni is fogunk sok-sok generáción keresztül a XXI. században is. De ki kell-e fejeznünk a kort? Jellemzi-e a kor az örök emberit? Az örök emberi kötődik-e a korhoz?

Hát nem olyan a világ több ezer éve, mint egy-egy Kafka-műben? Változott-e valamit is? Igen. A pusztítás eszközeiben. Módszertanában. Az ember azonban, nos, az ember maradt, aki volt. A hét főbűn áldozata. A cogito ergo sum féligazsága. Mert ugyan minden ember

gondolkodik, de nem mindenki gondolkodó - vélte Heidegger. Az ember védi területét, mint az állat. Fönntartja fáját bármi áron. A többi mellékes csacskaság. Mert mi az etika? Emberi találmány. Van-e az állatvilágban etika? Ugye nincs. Fölösleges tehát okoskodni. Jól kell lakni. Étellel. A többi csalárdság.

Szóval Kafka fejezte ki a kort. Thomas Mann viszont az örök emberit. A Hansenek és a Krögerek örökös ellentétét. A fajfönntartók múlhatatlan fontosságát és a gondolkodók látszólagos haszontalanságát. Kafka azért fejezi ki a kort, mert fölmutatja Isten hiányát. Azokat mutatja be, akik kiűzték, illetve be sem fogadták az Istent. Ma is kevesen teszik. Korok elmúlnak, és jönnek újabb korok. Az ember örök. Isten is. A taszítók is, a befogadók éppúgy. Túlélés? Ha az utóbbi felé billen a mérleg nyelve.

Vendég

Érzem, már születésem előtt megérkezett. Hívatlan vendég. Aztán bölcsőmet ringatta, megmarkolta grabancomat, amikor óvodába vittek, végigkísért iskoláimon, és egész felnőttkoromon, befeküdt az ágyamba és megszámlálhatatlan éjszakát töltöttünk együtt.

Ma meg, ha kávémat kavarom, keze a kezemhez ér és együtt remegünk. Ha nő illatos bőre ér a számhoz, pórusaimban vendégem reszket. Cigarettaimat is ő fogja, szorítja ormótlan ujjai közé, írógépem billentyűzetét is uralja. Ő én vagyok immár, én pedig ő, furán néznénk ki már egymás nélkül.

Úgy hívják őt, hogy félelem.

Nyilván végig, hetedíziglen ott pulzált már a kromoszómák geometriáin és eljutott hozzám, kopogtatás nélkül lépett át a küszöbömön, s nem állt és nem is áll föl immár soha többé, mit neki az illendőség diktálta egyetlen röpke óra; hátha marasztalnám, már csak udvariasságból is, de nem, ő csak ül, lába keresztbe vetve, néz bambán, néha belebök bordáim közé, napokra, hetekre ott felejtkezik, idegzsába, mondják az orvosok. Változtasd meg élted!

Máskor lecsusszan a torkomon és gyomromban fölkorbácsolja a savtengert, hyperacid, majd csak falat lyukaszt, jobb esetben fekélyt kínál a nyombélben. Egyenes tartásomat megroggyantotta, a röntgenkép halovány. Istenem, ilyen fiatalon, kezdődő osteoporosis a nyaki gerincben (csontritkulás), talán ettől a tinnitus (fülzúgás). De a félelem nem enged, szorít, mint hordót az abroncs, hypochondriával is megáld, nem úszod meg, édes egy komám, el ne hidd, hogy semmi bajod, hát a nagy íróelőd, az a Karinthy, emlékszel, az ő fülében is!

- Intézkedtem - szólt vagy öt éve a félelem. - Kevés vagyok, ezért úgy döntöttem, hogy átmegyek szorongásba. Na nem, nem a divatos pánikbetegségbe ojtom termő magvamat, hanem olyanba, amit orvos nem gyógyíthat.

- És az Isten? Mit kezdesz az Istennel?

- Fordulj csak hozzá bátran. Mást úgysem tehetsz!

És én imádkozom, szakadatlanul. De segíthet-e az Isten? Vagy ő is tehetetlen? Hátha ő sem tud beleszólni az eleve elrendeltbe, a hetedíziglenbe, a kromoszómák geometriáiba, abba, hogy ez a világ úgy jó, ahogy van, vagy éppen rossz, pedig szeret az Isten, én is szeretem őt, olyan szeretettel, ami Szent Pál apostol a Korinthusiaknak írt I. levelének a 13-ik versében száll a Mennyországig, de minden hiába(?), vagy talán mégsem, fohászom fölemelkedik az égig.

- Változtasd meg élted! - kiált rám Rilke megint, de kedves Rainer Maria és ti, többiek, félők, reszketők, vacogók, hát hogyan? Ti, hogyan?

Apám a földben, asszonyom aludni akar, aludni az örökkévalóságig, barátom egy hónapja, hogy eltűnt, fölégetett mindent maga mögött, levelek, fotók, emlékek táncoltak a tűzben, szegény, tehetséges volt, de mit beszélek, most is az, ha él még. Él még! Ízleld a Kodolányi János-sorokat: „Mikor válik az élet elviselhetetlenné? Mikor veti el magától az ember az életét? Akkor, amikor a transzcendencia valóságai megszűnnek valóságosnak lenni, szétfoszlanak, semmivé válnak.”

Nagyon jónak kéne lenni. Vagy nagyon gonosznak. Valamit cselekedni végre. Elűzendő a félelmet és a rettegést. Mert aki nagyon jó, az nem fél semmitől. A nagyon gonosz szintúgy. Nietzsche gunyoros rímpárja, mint glória, a fejem körül: „A keskeny lélek undorít. / Jó nincs benne, s rossz is alig.”

A létbizonytalanság, az írói éhenhalás rémképe az újabb vendég. Az állástalanság, a lekezelő mosolyok, a brancsból kivetettség. Még nem látni az újabb hívatlant. De névkártyáját már belenyomta egy kis küldönc markába, hogy vágjon neki a négy emeletnek és csöngessen be hozzám. „Ábrándozás az élet megrontója, / mely, kancsalul, festett egekbe néz.” Ne ábrándozzunk tehát. Hogy félelem nélkül fogunk élni. Szorongásmentesen. A vendég, a vendégek, nem távoznak.

Kompetencia

Dunapart. A rakodópart alsó kövén ültem. Néztam, ahogy elúszott egy ember. Aztán még egy. Sokan. Sodródta a piszkos és hideg hullámok között. Férfiak és nők. Gyermekek. Uramisten! Mi ez? És akkor mögém lépett egy suhanc, a rosszul öltözött és rámkiáltott: - Ússzál te is!

Ruháimat sem engedte levetni.

Alámerültem. A hideg beleharapott a csontjaimba. - Ússzál, mert megdöglesz!

Úsztam. Na, nem úgy, mint Güttler vagy Rózsa, de tempósan, hisz úsztam valamikor, ugyan nem voltak nagy eredményeim, de a mellúszást sosem feledem, ahogyan a biciklizést sem szokás elfelejteni. De ez a hideg. És a kosz. A bőrbe mászó, sötét szenny. De kik is a velem úszók? A jajgató asszonyok és öregurak? Miféle átok lökte őket a Dunába?

- A vízbelövés már lejárt lemez - okoskodtam magamban. - Belelökik az embereket a vízbe, aztán hulljon a férgese. Aki bírja, életben marad. Természetes kiválasztódás. Klasszikus kapitalizmus.

Margit-híd. A Sziget felé igyekeztem és megkapaszkodtam a parton. A nyulak Margitja fogta meg a kezem és húzott ki ebből az infernóból. Ő, akit édesapja, IV. Béla király a közelgő veszedelem miatt följánlott a Szűzanyának. Fogadja ölébe a kis Margitot. Krisztus meg emelje maga mellé a Keresztre. És most itt fogja a kezem, századok irdatlan távolából. Megsimogat. Mosolyog. Árpádházi Szent Margit. Köszönöm, Istenem!

- És a többiek? Mi lesz a többiekkel? - Kérdésem üresen visszhangzott. A menekítő kéz visszavonult. Csuházva feküdtem a parton. Seholy egy lélek. Test se. Csak a kopár fű, távolabb fák. Hulló levelekkel. Az ég sötétjén ragacsos varjak vonultak. A pesti parton emberek. Nők és férfiak kontúrjai. Csobbanások. Pezsgött a víz. Segíts nekünk is, Mária!

Tüzet raktam. Halom szemétben találtam két szál gyufát. Száritkoztam. Fogaim úgy verődtek egymáshoz, hogy majdnem kiköptem az összeset. Otthagytam a tüzet. Aztán visszafordultam, nehogy tovaterjedjen. Szétrugdostam. Telefonfülke. - Gyere, gyere gyorsan a Szigetre! Taxival! Hát persze! Kit érdekel most a pénz?

A Margit-hídon vártam a taxit. Feleségem a hátsó ülésen. Irány haza. Meleg szobába. A fürdőkádba. A pórusaim mélyén csupa fekete. Lecsutakoltam magamat. A túlélő. Aki érdemes, hogy éljen. Tükörbe néztem. Mi lehet a többiekkel? Hányan haltak vízbe? És a túlélők? Ők a kiválasztottak? Én és ők visszük tovább-e hazát?

Remegő kézzel lapoztam föl a telefonkönyvet. - Halló, önkormányzat? Kérem, embereket löknek a Dunába!

Az önkormányzat azzal hárított el, hogy a terület nem az ő kompetenciájuk. Hívtam a másik kerületet. Talán forduljak a Fővároshoz. Fordultam. Uram, sajnos nem a mi kompetenciánk. Akkor kié? Talán az állam. Jó, legyen. Minisztériumok, Miniszterelnöki Hivatal. Nem és nem! Nem a te, nem az ő, nem a mi kompetenciánk! A rendőrség meg legfőljebb biztosítja a helyszínt, nehogy zavargások támadjanak. Mondjuk, visszabeszélnék a vízelőzőknek. Vita támadhat a végrehajtók közt is. Tudhatnám, hogy van az: ha két-három magyar összehajol. Szóval annyifele húznak, hogy annyian nincsenek is!

Álmodtam? Képződtem? Nincs is itthon a feleségem... De a telefonkönyv lapjai itt szállnak az orrom előtt. Kis- és nagyhivatalok, biztonsági szervek... és sehol egy kompetens. Aki végre intézkedne. Föllapozom az összes újságot. Senkit nem löktek a Dunába. És ha megteszik? Kié lesz a kompetencia?

A jóság

Mert mi a jóság?

Maradjunk a földön, napjainak Magyarországon.

Budapesten. Vagy mindenütt. Mert a jóság jelen van. Ha néha láthatatlan is. Hagyjuk mos Nietzschét. Hogy a jó elnyeri méltó büntetését. Mi aztán tudjuk! Meg, hogy a jó a gyöngék morálja. Ne hagyjuk. Hogyhogy. A gyöngéké? Olyan könnyű volt Krisztusnak? És szentjeinek? A jó valóban a gyöngék morálja? Vagy inkább az erőseké? És kik az erősek? Kik a jók?

Hát ez itt a kérdés. Na, nem végső, nagy kérdés, csak olyan moralizáló. A különbség? Mint a neurózis és a pszichózis között. A neurotikus olyan „bolond”, aki tudja mit tesz, a másik meg nem. Illetve úgy érzi, amit tesz, az helyes. Az jó. De mi a jó? A jó mindenkinek jó?

Én is bűnöztem. Egyik könyvem fülszövegében ezt írtam: „Nem nehéz jónak és gyöngének maradnom. Kosztolányival szólva nem vagyok külön, csak különböző.” Íme, már megint. Jóság és gyöngesség. Egy kalap alatt. És tényleg nem vagyok külön. Bár Kosztolányi nagyon jól tudta, hogy külön ő, de akkor mindenki rámászik. Így hát kitalálta a másság szinonimáját, hogy ő, különböző. Dosztojevszkij meg azt mondta: én egy vagyok, a többi meg mindenki. Na most, tegyen itt valaki igazságot!

Baromi nehéz jónak lenni. És gyöngének. Visszafogni magunkat. Utána otthon, a négy fal között összeszorított foggal szitkozódni. Verni az asztalt. Káromolni az Istent. Ez már sokkal, de sokkal könnyebb. Eltervezni, hogy másnap nekimegyünk annak a szélesvállú tisztnek a Nyevszkij Prospektben. A napos oldalon. Mint Dosztojevszkij egérlyuk-lakója. Csakhogy másnap nem történik majd semmi. Jók vagyunk? Vagy csak gyávák? Vagy mint a cigány lova,

aki nekimegy a falnak. Nem vak az, csak bátor! Vakok vagyunk, vagy bátrak? Az itt a kérdés. Na, nem olyan végső, nagy kérdés amilyen a halál és föltámadás, a szabadakarat, vagy éppen a predestináció. Nem olyan. Nyúlfarknyi. Igaz, az a farok-csonk színaranyból. Súlya is, értéke is.

Mi hát a jóság?

Velünk született genetikai adottság. Több? Netán Isten személyes jelenléte? Valóban. Mint tudjuk, az etika emberi találmány. Merthogy az állatvilágban nincsen etika. Az oroszlán nem érzékenyülhet el, amikor elkapja a gnút. Mert ha megtenné, egész egyszerűen éhen halna. De valóban emberi találmány az etika? Az ember nem része többé a természetnek? Mert ha igen, akkor az etika nem emberi találmány. Hanem isteni. Mert valljuk csak be, nem minden ember birtokosa az etikának. A jóságnak. A szeretetnek. Neveljék bárhogy is. Éljen, haljon bárhol is.

Akkor mégis: mi a jóság? Ha porszemnyi is?

A múltkor láttam a tévében. Régóta törtem már a fejem, vajon a Szerencsekerék című - óvoda, kiscsoport - játékban miért van az, hogy az egyik játékos nem engedi át a győzelmet a másiknak? Amikor annak már több nyereménye van a táblán? Ő meg, ha talál, legfőlőbb ezernyolcat visz haza. És akkor megtört a jég. A nyilvánvaló betű helyett a nagymama másik betűt mondott. Továbbpasszolva így a lehetőséget. Igen ám, de középső hölgy arca földerült és rácsapott a lehetőségre. Nyert. Nem sokat. A harmadik, szintén nagymamakorú tábláján volt vagy harmincezer. Megvillant hát a jóság, számítva arra, hogy talán a másik is kapcsol. De nem. Mert belőle hiányzott a jóság? Tudni kell: a jóságnak nincs és nem is lehet ellentettje. Istennek nincsen alternatívája. Mert gonoszság nincs, csak a jóság hiánya. Istennel szemben nem a sátán ácsorog. A bűn a szeretet hiánya. Az Istennel szemközt az Isten hiánya magasodik sátánként. Lehet-e pótolni az Istent? Nem lehet. De van lehetőség a meghívására. S ahol Isten, ott szükség nincsen.

De miért nem volt nehéz jónak lennie Assisi Szent Ferencnek? Vagy bárki szentnek Krisztus óta? És miért nehéz a hozzám hasonlóknak? Akik pedig igyekszünk, mint az eminens diák? Csak sejtem, a választ. Szentnek, boldognak, vértanúnak születni kell. Ki kell arra választódní. Míg én meg a hasonzorúek legfőlőbb kapiskálunk valamit. Minél hatalmasabb lesz gyarló testünkben a lélek, vagyis az Isten, annál könnyebb lesz jónak és gyöngének maradnunk. És akkor lassan, óvatosan, a gyöngék esendőségével elkezdjük szeretni az elképzelhetlent - ellenségeinket.

Haszontalan állat

Mindig erről álmódtam. Húsz év után nem csörög hajnalban a vekker, s amikor a reggelimhez nyúlok, ahhoz a két szelet margarinos kenyérhez és a pohár C-plusszhoz, mások - mint tettem én is a két évtized alatt - ebédelni indulnak, munkájukat félbehagyván, miközben a mélyben „álmodik a nyomor”. Igen, Ady írta, hogy „Különös, aki diákkorában nem szeret dolgozni, az író lesz.” Persze ezt Móricznak mondta, aki annyit dolgozott - ha elhiszi végre a nyájas olvasó, hogy az írás is munka -, mint egy igavonó állat.

Lassan öt esztendeje leledzem ebben a paradicsomban.

De paradicsomi ez az állapot? A végtelen magány, a szorongás, az állandó haláltudat reményteljes, de mégis reménytelen tébolyával?

Meg lehet-e élni az írásból?

Szépirodalomból semmiképp sem. Kunyerálás, bankok, alapítványok, aztán jön a könyv, kínok kínjával, de szétszóródik a boltok polcain. Honor egy fillér sem. Mert éppen annyit adnak a nagylelkűek, ami a nyomdaköltségeket futja. A kiadó? Nos, elcipeltet az emberrel egy százas nagyságrendű tiszteletpéldány-csomagot. Amolyan Bokros-félét. Mert megszerettetni, s így eladni - képtelenség. Szétosztogatni, annál inkább. Hadd olvassanak a népek. Ha olvasnak egyáltalán. Aztán jön a szakmai bemutató, jó egy év késéssel, merthogy annyian vagyunk, mint a nyű. Írószövetség, író egy szál se, micsoda paradoxon, igen, az, mert a szó eredeti jelentése látszólagos ellentét; marad pár rokon, orvos, zenész haverek, régi osztálytársak, feleség. Színész, aki fölolvass. Vérekes szemek, fojtott ásítózás. És minden, de minden marad a régiben. Mit tehet hát az író? Diploma nélkül? Mert megkérdik ám: - Mivel tetszik foglalkozni? Hát, kérem tisztelettel - szemlesütés, pirulás -, író volnék. És miket ír? Mindent. Verset, novellát, esszét, drámát, mind a négy dimenziót. Egyelőre középiskolás fokon.

A színésztől, a festőtől, az építésztől, a szobrásztól nem kérdeznak ilyesmiket. Mert, ugye, az mind-mind művészet. A balerinától is legföljebb azt kérdezik, mitől kopog a spicc-cipő, kell-e fogyóznia? De az író? Mit dolgozik, azon kívül, hogy fog egy darab papírt és teleírja? Az igaziak zsigerekből írnak. Ki kell hát őket zsigeregni, mint a disznót. És akkor nem fog fájni többé...

Nem marad más, mint az újságírás. No, aki nem került be fiatalon, az marad az örökös külsős. Honoráriumért. De az író mégiscsak író, a különbség: egyfelől élt a Glenn Gould és élek én. Ő zongorázott, én meg egyszer hibátlan billentéssel előadtam a boci-bocit. Ráadásul az író csak azt írja meg az újságban, ami nagyon izgatja. Parancsra képtelen írni. Viszont annyit nem tud összeizgulni, hogy legalább a rezsire fussa. Másrészt lehet utcaseprő, igen ám, de hallom, ott is építik a létszámot lefelé. Meg aztán ki is néznék az embert.

És akkor azt mondja Pető, a liberális, hát pont a honorokból, jogdíjakból élők úsznák meg a megszorítást?

Azanyjukat!

És egyem a szívüket, halott szerző jogdíjait nem tébétépázzák meg! Istenem! Még jó, hogy ezen hölgyek és urak nem hiszik a föltámadást...

Az író, ha átlagos és teszem azt, a már égbeemelt nem emelte maga mellé az égbe, mint Krisztus a szentjeit - haszontalan állat. Legföljebb ha szép, vagy jóképű, dísznek elmegy, szobaketrec lakójaként. Ha randább, hasznos hullája hajt. Na nem a temetőben, mert arra végképp nem tud előtakarékoskodni, de egy menedzser hétvégi veteményesében kitűnő - trágaraként.

Melankóliától a depresszióig - depressziótól a rokkantnyugdíjig

I.

1976-ban az akkori Állami Balett Intézet falai közül lépett ki az Andrássy úti forgatagba, a Dreschler-palota árkádjai alól fölvetette tekintetét Ybl remekére, az Állami Operaházra, de mégis úgy döntött, hogy Szegedre szerződik, a Nemzeti Színházba.

Nagy merészség szükségeltetett ahhoz, hogy a két ikszen innen, e törekeny lány a vidéket válassza. De nem volt visszaút. Szeged ugyanis megígérte: koreografálhat! És ez volt a legfontosabb. A művész kettős keresztje. Interpretáló és kreatív szellemiség egy bőrben, kétféle

kisugárzás, kétféle kudarc. 1977-ben bezárt a Szegedi Nemzeti Színház. Tatarozás, hosszú-hosszú évekre. Próbatáncolás az Operában. Azonnal fölvtették. Seregi László, a kor legnagyobb koreográfusa, aki akkor az igazgatói székhelyen ült a balettirodán, látott benne fantáziát. Már hetvenhatban is ő javasolta, hogy *Hegyesi Aranka* operaházi művész legyen. Hogy aztán ez volt az oka annak, hogy éveken keresztül úgy néztek át rajta, mint más az üvegen, azt nem tudni. Mindenesetre nem mozdult a második quadrillból. Aztán megunt. Mily nagy merészség! Bement szerepet kérni. Híres művészek szoktak imígyen megnyilatkozni: szerepet kérni, no, az nem az én kenyerem. Hát persze! Ha valakiknek tálcán kínálják a lehetőségek garmadáját, miért is tenne ilyet? Hegyesi Aranka azonban, se szó, se beszéd, bement és kért. Talán megunhatták. Mert 1981-ben megkapta a tündéri bájú Delibes-Harangozó balett, a Coppélia címszerepét. Sugdolózásokból derült ki: minden idők legjobb Coppéliája! Ez a gépbaba, ahogy föltámadt ott, az Operaház színpadán, bebizonyította: a gépeknek is lehet lelkük... Aztán irány a cselédlépcső. Kar utolsó sor, végül nagy kinnal az első quadrille. Közben igazgatóváltások, s ilyenkor újra kell kezdeni mindent. Mire langyos lett körötte a levegő, újabb igazgató. Orosz Adélt rávette, táncoljanak versenyt. És aki a legjobb, az legyen a Hattyúk tava pas de trois-jának második táncosnője. Az övé sikeredett a legjobban. De volt a négy, majd a három hattyú valamelyike is, később partizán Béjart balettjében, a Tűzmadárban, szóló a C-dur szimfóniában, és Seregi két balettjében, Siratóasszony a Cédusban és Kurtizán a Rómeó és Júliában. A Seregi-féle Fából faragott királyfi Tündére volt a hab a tortán, amelyről az terjedt el, hogy szereposztási tévedés. A nyolcvanas évek vége felé, a Fodor Antal-féle Kamarabalettek keretében koreográfiái is színre kerültek. A Liszt-év alkalmából ő is föliratkozhatott a koreográfusok listájára, lenyilatkozták a médiák is, ám a bemutató előtt neve úgy hullott ki, mint az apró hal a nagylyukú hálóból. Magyarázat - sehol. Rá egy évre mégis bemutathatta Liszt V. Magyar rapszódijára írt művét, amely a szakkritikusok legmagasabb elismerését aratta. Későbbi művei, így a Magány stációi, a Ballada szöveg nélkül, az Érintések mind-mind a hazai balettirodalom csúcsait döntögették. Ő koreografálta minden idők második legsikeresebb musicaljét, Webber: József, és a színes szélesvásznú álomkabátját. Maga a zeneszerző is gratulált és csókolt kezét, de ölelgette ott mindenki, aki élt és mozgott. Utána: cselédlépcső. Hiába a sok sikeres koreográfia vidéken, megannyi operett és musical betétszámai, hiába a már igen sokszor bizonyított művészi erő az előadásokban, amely bizony csak Kun Zsuzsához mérhető - Hegyesi Aranka nem kell. Ötödik esztendeje annak, hogy valamennyi szerepét visszavették és minden új bemutatóból kihagyták. Már a karban is ritkán szerepel. Pedig 1990 óta címzetes magántáncos. Sérülései állandósultak, szorongásos depressziós. Amilyen a kezdet, olyan a vég. Tartja a népi bölcsesség. Pedig balettmester is lehetne. Szenzációsan tanít. De nem. Vannak jobban fekvők is. A halvány reménycsík az a megállapodás, melyet nyomorultságában is kiharcolt, hogy 1996-ban egyfölvonásost készíthet az Operaház színpadán. Biztosíték? Semmi. Mert mindennek megjön a böjtje. Normális országokban azt a lovat ütök, amelyik húz. Azt hívják, szinte szétcincálják, aki már bizonyított. Nálunk veszni hagyták és hagyják ma is a legjobbakat. Mert sok van belőlük?

II.

Hazatért nyugatról. Hosszú-hosszú évek után. Hogy szerencsét próbáljon. Ahogy ő mondta, kihívás ez a hazajövetel. Mostanság sokan jönnek haza. Csak úgy ömlenek. Na nem ötvenhatosok, hisz akkortájt születtek. Nem. Szabad a pálya, hát ki nem hagyható. Meg aztán messziről jött ember azt mond... de ezt ismerjük már.

A balerina, volt évfolyamtársa, elballagott hozzá, hogy mikor koreografálhat végre, vitte magával curriculum vitaejét, meg egy halom kritikát a múltból, ahol is Markó Ivánnal sorolták egy szintre, de semmi. Kit érdekei a múlt? Ma mit tesz a nyomorult? Semmit. Mert amióta kinevezték az ország első (dal)színházában címzetes magántáncosnak, azóta úgy lopkodták vissza szerepeit, mint zsúfolt buszon zsebtolvajok a pénztárcákat, mintha valamikor az övék lett volna a sok bugyelláris. Eszébe villant azonmód az a keserves sóhaj, egy nagy színésznő invokációja: - Csak akkor leszel igazán szomorú. Ha kineveznek címzetesnek. És nem kapsz többé egy fia szerepet sem, drágám. Jobban fog fájni, mint most. Hallgass rám... - igaza lett. Valami Szemes Mari volt ez a toporzékoló szent, ez a reinkarnált Anna Magnani, ez az örökre elfedett tüzes csoda.

Ő volt az első, ez a címzetes balerina, akit kitessékeltek a megszentelt falak közül, aztán követte őt húsz társa is, köztük a másik fiú, a másik volt évfolyamtárs, villámló szemével, Kossuth-díjjal egyetemben. Ő, aki az addigra már véresre szurkált balerinának megadta a kegyelemdöfést - egy megállapodás formájában. Mert jön a millicentenárium, kellenek az egyfölvonásosok, itt ez a Bartók az 1943-ban írott zenekari Concertójával, őt tételével, a modern magyar zene Szent Koronájával; kell-e ennél több, nagyobb, meghatóbb, kiengesztelhetetlenebb?

Két évig tartott a huzavona. Az új magyar egyfölvonásosok estje meg elmaradt. Megállapodás ide, megállapodás oda, jogtanácsosnak levél, hogy talán mégse kóser így, de semmi nem történt, tudják, az erősebb kutya... na, nem csak a pitbull; de ők talán azok, fölingerelt, fura genetikájú, de nem velsz-ebe... Igazgatók. Váltott lovakon.

Na, ezért ment be a volt évfolyamtárshoz a balerina, aki hazajött nyugatról, s most ott ült trónján és hüvelykujja lefelé fordult, mint a győzedelmes cézároké, nem kellett ez a balerina se balettmesternek (az is volt), se koreográfusnak, mert piac van, meg verseny, úgyhogy hozat a nyugatról érkezett évfolyamtárs megbízható oroszokat, akik Bécsben élnek, szólistát meg vesz kilóra, koreográfusai meg születőben. Na meg az elvont milliók. Az állam elvont az államtól. Mert ugye, mondanom sem kell, ez a színház az államé.

Ez a születése óta par excellence művész, ez a balerina, akit áldott vagy megvert a sors azzal, hogy interpretál és alkot is egyben, ma rokkantnyugdíjas. 67%-os. Negyven évesen. A Kossuth-díjas volt évfolyamtárs - volt igazgató is el van keseredve, de jaj, nem annyira. Koreografál. Miért is ne? Úgy látszik, az alkotásra mégse születik az ember. A tehetségyakak pálcikaként törnek tovább, a kontinuitás adott és adva leszen mindörökké. Mindegy is, honnan jöttek. Nyugatról, keletről, földből, égből, netán a semmiből, de övék az ország, a hatalom és a dicsőség. Áldassék a nevük, melegen.

Hipochondria

Hogy kinek a jobb? Aki nagyon sokat tud, vagy aki nagyon keveset? Munkakeresésnél talán az előbbinek. De ha a betegség tüneteit észleli magán, kerüljön hát mindenkit a mindentudás. Mert akkor úgy járunk, mint a medikus. A létező összes betegség kiütözik rajtunk, böngészni kezdjük a könyveket és...

Kocsival araszoltunk az Istenhegyi úton a volt tudószanatórium felé, a motor fájón kapkodta a levegőt. Az anyósülésen a legendás férfitáncos, túl a hatvanon, de zsigereiben innen, szálfatermettel és mosolyosan. Fájt a jobb oldala. Évek óta. Epe? Máj? Fejemet rázom. Igyekszem átvágni a kanyarokat. Eszembe jut egy nemrég látott ausztrál film, ahol egy orvos rájött, hogy a gyomorfekélyeket baktériumok is okozhatják. Be is bizonyította. A neve: *Helicobacter*

pylori. Gyönyörű. Nos, ezek a vadak megtapadnak a gyomorfallal, ami persze nem tetszik ennek a mozgó kajazsáknak, hát rájuk spriccel egy kis sósavat. Kicsit? Amennyit csak bír. De emezek fütyülnek rá. Fityiszt mutatnak. Mire a válasz a szövetek elhalása, majd a legrosszabb: az átfúródás.

- Helicobacter pylori van.

- Hogy kicsodám? - A nagy táncos ízlelgette a szót. - Helikopter pilóta. Nem rossz.

- Nem viccelek! Nekem is az van. Biztos vagyok benne.

A táncos nem válaszolt, csak óvatosan leste profilomat, gondolván, megörült szegény. Bekanyarodtunk a ma már hármasklinika arborétum-szépségű kertjébe. - Mint Davos. Mikor Castorp megérkezik. - A táncos bólintott a megjegyzésemre.

Vérvétel. Nyolc kémcső. Zsírsavcsere-zavar. Magas a koleszterinem. A vídiakemény táncos ultrahangon.

Egy hét múlva irány vissza, most aztán megtudjuk, mi az eredmény. Érdemes-e, mondjuk, belekezdeni egy folytatásos regénybe? A közelgő hidegre tekintettel feccoljunk-e drága télikabátba? Leletek az ultrahangról. Átfutottam és közöltem. - Kutya bajod. A prosztatát megduzzadt kissé, de az a te korodban természetes. - Hát ezt meg honnan tudod?

- Ja, kérlek - húztam ki magam, hogy legalább fele olyan erősnek látszódjam, mint ő -, aki öt-hat éve ide jár, az mindent tud. Lassan levizsgázhatnék. Hipochondria, tudod?

- Abba bele lehet örülni!

- Nekem mondd? De... azért néha segít. No, nézzük, igazam volt-e? Ő ment be először a tanárhoz. Hallottam a vékony ajtón keresztül, ahogy mondja: - Kutya baja, uram. Csak a prosztatát nagyobb kissé. De ez ebben a korban majdnem természetes.

Befelé mosolyogtam. - Hallottam mindent. - A táncos rámnézett és éreztem, tisztel. Mint az indiánok az örülteket? Lehetséges.

- Na, író úr, mi a helyzet? - Mosolygott rám a tanár és átfuttatta tekintetét a vérleteken. - Jó a koleszterin.

- És a helicobacter pylori?

Papírok közt keresgéltem. Háromkeresztes pozitív. - Neki is? - Kérdeztem és kimutattam a folyosóra. - Neki is - bólintott a tanár. Fáradt és megtört betegek közt a nagy táncos után kiállt.

- Három kereszt - pozitív! - Az emberek undorodva félrehúzódtak. - Nem vérbaj! Helicobacter! Csak a gyomornak árt! Nyakonöntjük bizmutterrel...

A rettegés körbejár

Az embernek fájni kezd az állkapcája. A bal alsó nyolcas fogába hasít ez a lekicsinyített villámcsapás. Főleg ebédnél. Kollégák az asztal körül, s nem tudom, hogyan kerüljem el a váratlan fölzsissenést. Hideg vagy meleg okozza? Mindkettő. Vagy egyik sem. Körülírhatatlan. Carcino-fóbiának oly mindegy. Mesélhetnek neki!

A rendszerváltás első évében ringatózunk, a fogászat még ingyenes, ha akar, zsebbe csúszthat némi juttot az ember, de nem akar, csak elpanaszolja, hogy kibírhatatlan ez az egész,

tessék engem megröngtenezni és láss csodát, kedves olvasó, a fognak kutya baja. Hát ez az! Mert ha lenne... akkor nem volna gond. Némi idegölés, aztán lesz ami lesz, kis elfeketedés, de többé semmi fájdalom, legföljebb valami korona, műanyagból vagy porcelánból. De semmi.

Tél van már, bundagallérú bőrdzseki rajtam, irány az esztéká, fül-orr-gégész, majd itt eldöntik, hány az óra. Egy frászt adom le a kabátom! Arra a pár percre? Beülök a székbe, álarcos nő néz mogorván, csak a szemét látom, ahogyan tágra nyílik, amint a szájamban kotorász nejlonkesztyűbe rejtett ujjával. Apró spirituszlángon valamit melegít. Nem merek odanézni. Most vagy megbélyegeznek, mint egy marhát, vagy kiégetik azt a valamit, amitől majd összeesek, ha kanál, villa ér a nyelvtövemhez; de nem. Folyik rólam a víz. A háttérben fiatal, szép kislányok gurulnak a nevetéstől. Nyolcvankilós, nagy marha ember - és fél. Hát még ilyet! A doktornő kihúzza nyelvemet egy fogóval. Ilyen hosszú nyelv nincs is! Talán szöveget ver belé? Nem. Fogászati tükröt nyom a gégémbe és megkér: - Mondja, hogy „í”!

Mondanám. Öklendezem. A doktornő csóválja a fejét. - Na, még egyszer! És én mondom, illetve szeretném kinyögni az árva „p” betűt, de az sem megy. Csak a féktelen öklendezés. - Jó. Nézze. Holnap hajnalban bejön és leérezstelenítjük a gégéjét.

- Tetszett találni valamit, ugye...? - rebegem elhalón.

A doktornő nem válaszol, a fejét csóválja és ír valamit. Hajnalban. Mint egy kivégzésre. Ez jut eszembe. Szégyen a futás és itt és most nem hasznos. Mert bár kirohanok a folyosóra, utolérnek és a kezembe nyomják az ott felejtett személyimet. Dehogy jövök én holnap. Nekem már úgyis mindegy. A tántik és a nagybácsik mind-mind tavasz táján adták át lelküket a Megváltónak és így, késő ősszel, télen mutatkozott a gyógyíthatatlan kór első tünetcsoportja. Miben reménykedjem hát? Megállok a Fehérvári úti forgatagban, a Nap világít csak, de már nem melegít. Fázós tagjaimat belső monológgal próbálom rávenni, hogy ne vacogjanak. Március idusán új halott kerül a földbe, aki meg sem érte a negyvenet, szegény, lehetett volna valaki, de elragadta őt valami titokzatos betegség, ami befészkelte magát a piramiscsúcs és az álkapocs-szöglet árnyékos zugába.

Már egy újabb esztendőbe lapoz a naptár. Tíz egész kilót fogyok. Főnöknőm megkérdezi. - Mondja, hogyan lehet így lefogyni? Segítsen nekem - fogja könyörgőre és dús idomait mutatja, miközben saját tengelye mentén körbefordul. - Tessék beképzelní egy halálos betegséget és a siker garantált - mondom lemondóan, ő meg elsápad és gyorsan magamra hagy. Tavasz van már és én még mindig élek. A remény halvány csillagszóró-szikrái. Nyár elején, itt Budapesten, a Belváros északkeleti csücskében, a Deák-téren sátrak előtt tömegek kígyóznak. Koleszterin-szűrés. Nem fog fájni! Bejutok. Vérnyomás-mérés. 100/60. - Rosszul van? - kérdezi a fiatal, fehérköpenyes férfi. - Nem. Semmi bajom. - Érzem, hogy a vér eltűnik arcomból, hideg vagyok, mint a szakítani vágyó szerető, pislogok és körbenézek, mi vár még rám. De csak azt kérdezik, mennyit szívok abból az átkozott cigarettából naponta, kicsodám halt meg szívinfarktuszban, és mikor. - Az apám. Hatvanhat évet élt. - Bólintanak. Tele vagyok rizikófaktorokkal. Kislány elé kerülök. Vérem újra kigyúl. Most mérjétek a vérnyomásom! A fájdalommentesség ellenére olyat bök a középső ujjamba, hogy kis híján fölkiáltok. - Na, mire számít? - Hát... a legjobbra. Ötegész-kettő körül... vagy tán kevesebb.

Majdnem fűgyürészek. Megszáll a nyugalom. A tesztcsík egy készülékben. Digitális jelzőn futnak a számok. Hét egész-negyvennyolc! - Tessék félreállni. A főorvos úr beszélgetni fog magával... - Félreállok. Fiatalok és öregek, férfiak és nők hagyják el a sátrat, nem győznek nekik gratulálni. Egyedül maradok a sátorban. A főorvos a fejét csóválja.

- Hát, uram, a maga korában ez a lehető legsúlyosabb mértékű vérsír koncentráció. Tessék vigyázni. Kerülni az állati zsiradékokat. Nyolc fölött klinikai vizsgálat szükséges. - Kilépek a

ködbe. Kit érdekel már az a gyötrő, de múló állkapocsfájdalom? A szív. Tudtam. Valahol a zsigerek mélyén. Szegény apám. Milyen mérges volt, hogy a jogosítványát csak egy évre adták meg! És még azon a héten meghalt. Totális érlemeszedés. Nem csak a szívben. És most a fia lépked a halál felé... (A régi, jó kis főbiába, újabb karol belé...)

Új kormány kormányoz (?), amikor is fájni kezd az arcom. Most, a változatosság kedvéért a jobboldali. A szem alatt. Biztosan gyulladás. Ennyit már tudok. Érzem. Esztéká. Röntgen. A jobb arcüreget intenzíven fedi - valami. De mi? Fölszúrjuk, mondá a kedves mosolyú doktornő. (Az a régi, álarcos hölgy már nincs sehol. Föl is sóhajthatnék...) Az ember fél. Reszket. Mert hallott már róla, hogy nem egy leányálom, de túl lehet élni. Na hiszen! És ott ül, hosszú drót áll ki orrlyukából, végén, fönt, a sötét orralagútban érzéstelenítőbe mártott vatta. Míg vár, kisfiú ereszkedik a vizsgálószékbe. Apuka simogatja. A gyerek pityereg. - Nézd, a bácsi sem fél! - mutat a drótosorrúra. A kisfiú is rácsodálkozik, és úgy sír már, mintha vernék. Mi, több, fölpattan és kirohan a folyosóra. Apuka utána. Nem is jönnek vissza többé. Aztán jön a nagy recs, átszakad a vékony csont az orr- és arcüreg között, de semmi olyan nem távozik, amiért érdemes lett volna fölszúrní. Lámpázás, antibiotikumok. Két hét múltán már babnyi légtató felület, összerosolygás, hogy lám, csak meggyógyul az istenadta, csak föladni nem szabad. Röntgen. Mindenki elmegy, akinek már feje is alig maradt, csak én ülök egyedül, magamba roskadva a fehér ajtók előtt. Kiszólnak. - Na, ott, maga... jöjjön csak! - Már tudni: valami nem stimmel. De ennél többről fantáziál a hipochonder ember. Hogy daganat. Vége, itt, most, ebben a szent pillanatban. Még a szemébe is mondják. Föltárák az arcát, de mindhiába. Reménytelen. Inoperábilis. Az áttétek miatt. Na, jöjjön már! Fiatal orvosnő, az ember föltápáskodik, odasomfordál, lóg a füle meg a farka, mint a megfenyített kutyaé. - Mikor volt fogászat? - Hát van öt éve is annak... - Csak azért, mert itt, ni, csillog egy borsónyi fémdarab... Öt évvel ezelőtti fogvésés amalgám-mementója. Fölvándorolt az arcüregbe. A tömésdarab exodusa. És megtelepedett. Befészkelte magát, kocsonyás réteggel álcázva, hogy ez a föld az övé, honfoglaló, innen ki nem űzheti semmiféle hatalom, csak a sebész kése. Fölsóhajtok mégis. A fém, az mégiscsak fém. De, hogy meg is kell műteni, amikor nem vagyok beteg? Na, nem! Soha.

A Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Fül-orr-gégészet Klinikáján landolok. - Három nap, kivizsgáljuk. Be tetszik feküdni. - „Aztán jöjjön a pokol” - gondolom magamban. - Nem kell félni. Sinuscópos lesz a behatolás. Piciny lyukon. A komplikáció egyenlő a nullával.

Megnyugszom kissé. De ha már itt vagyok és hab is kell arra a bizonyos tortára, hát eszembe jut, hogy otthon, tisztálkodás közben csomót véltem fölfedezni anorectumom tájékán, vagyis a tápláléklánc legeslegutolsó szemében. Alagsor. Itt kell végigmenni. A félkörívű plafonon mindenféle csövek. Jobb helyeken halottakat sem tolnak ilyen csövek alatt. A híres Ritter professzor, a sebész rendel itt, ambulánsan. A csöppnyi előtérben szorongó betegek szorongnak. - Nézzen itt körül - szól a tanár. Körülnézek. - Na, mi a probléma? - Csomó. Kőmetsző helyzetben, az óramutatónak megfelelően hét órakor... - a tanár mosolyog, fejét csóválja „szakértelmem” hallatán. Ágyon térdelek. Apró nyomást érzek. - Valóban. Thrombus. - Fölsóhajtok. Nagyobb baj már nem lehet. Aztán vagy anoszkóp, vagy rektoszkóp, amivel följebb is meglekint. Ezt megúsztam. Két hét sem telik el, s a thrombus eltűnik.

Kilencvenöt fullasztó nyarának egyik éjszakáján megbököm asszonyom. - Te, csukd már be az ablakot, nehogy beessen az eső... - Nem esik - így az asszony. - Nem? - Elszorul a torkom. Kihülök, mint egy béka. A bal fülemben esik az eső. Bevillan Karinthy. A vonatok, ahogy megindulnak, minden reggel hétkor. Ahogy észleli a Central teraszán. Az enyémben meg vihar van. Zúg, kegyetlenül. Alig várom, hogy eljussak az esztékába. A mosolygó, kedves doktornő hallásvizsgálatra küld. Kiderül, nem hallom a magasabb frekvenciájú hangokat.

Aztán szemfenékvizsgálat. Negatív. Egyelőre nincs daganat. Stenvers-röntgen. Mindenki elhúzza a csíkot, én ott ülök, magamba rogyva. - Na, jöjjön csak! Maga, maga! Vége. (Ez csakis és kizárólag acusticus neurinoma lehet.) - A Stenvers negatív. De mondja, mozog maga eleget? - Hát... hogyan. Egyik foteltől a másikig - szellemeskedem, mert már nyugodt vagyok. - Na, csak azért, mert a nyaki gerincben kevés a mész! - Az a jó, nem? - Nem kívül! Belül. Nézze, milyen halvány a kép! Kezdődő osteoporosis...

Na, már csak ez hiányzott. Csontritkulás, az én koromban. Negyven évesen! Az ortopéd orvos azonban a fejét rázza. Semmi baj. Jó a nyakam... Az idén meg elugrom az urológushoz. Valami nincs rendben a prosztatám körül. A vizsgálat eredménye: prostatitis. Egy régi gyulladás maradványa. Meg van itt valami szűkület is. - Kedves uram, ne tessék a partnereket cserélgetni! - Én?? Méghogy cserélem őket? Bár így lenne! - Jó, akkor ne tessék inni! - Húsz éve nem fogyasztok alkoholt. - Hááát, akkor nem tudom... - rázza a fejét az orvos. De a circumcisió melegen ajánlott! Irány az ORFI. A főorvos, az orvostudomány doktora a fejét csóválja. - Nem fáj? - Pisiléskor? - Kérem egy hülye őszinteségével. - Dehogy! Van magának felesége? - Hogyan! Nős vagyok. - Na, úgy értem. Közben... Nem fáj? - Nem emlékszem, tanár úr - hajtom le a fejem. A tanár legyint. - Lekapjuk. Carcinoma prevenció... - Értem. És a fogínyemen Herpes simplex. Mert lemerült az immunrendszer... és akkor... akkor...

Árnyékban a Megváltó

Fehér lesz, vagy fekete. Az itt a kérdés. Katalin kopog, locsog. Telefonon gratulálok, Isten éltesse még sokáig. Hal legyen vagy pulyka. Bejgli mindenképpen. Mákos, diós, sok-sok mazsolával. Öldöklő küzdelem. Karácsonyfa-háború. Hogy' a métere? Hullik vagy nem hullik? Ez is egy kérdés. A díszek. A csúcs. Jézusom, eltörött. Még a tavaly. Szaloncukor. Zseléből fél kiló? Nem. Nagyon drága. Tömve mégis az üzletek. Emberár vágódik bódésorok közé. A nagy árvíz fölött csillagszórók szikráznak az éjszakában. Adventi koszorúkat sodor az ár.

Takarítani is kellene. Illendően fogadni a fogadhatatlant. Fölfogni végre a fölfoghatatlant. Várni. Miféle ünnep készülődik?

Megyünk a temetőbe. Fölfelé és lefele csontig harapó hideg. Minek jöttünk? Hisz' voltunk itt Halottak Napján. Meg aztán nekik úgyis mindegy. Ahelyett, hogy összeírtuk volna az ajándékokat. Unokahúgok, pár rokon. Csökkenő kiadások, évről évre. Viszont az infláció! Ne is mondd! Főzni és megintcsak főzni. Három álló napon keresztül. Csak azt feledném. Az ünnepet. Csomagolj. Ne gyúrd a szélét! Szalag-göndörítés, apró, üdvözlő kártyák. Kihajthatós lapok, kétszázötvenért, a szájjal festők műveinek reprodukciói. Borítékot is küldtek hozzá!

Meleg leves és takaró. Fekete körmök között szorong az alumínium kanál. Megtört kenyér morzsái a viaszkos vásznú asztalon. Szürcsölés. Riadt tekintetek. Fogatlan mosolygás. Mindenki karácsonyfája. Szeressük egymást, gyerekek. Hiszen azt tesszük. Folyamatosan és rendületlenül. Most valami különösről prédikálnak. Örömhír, vagy micsoda. Ott egye meg a rosseb. Drágul a villany, drága uram! A konvektor meg, nézze, egyesén pislákol. Nekem talán elég a tizenöt Celsius?

Voltak rosszabb idők is, mit tudják maguk, fiatalok. Nem akarnak dolgozni, az Istenért se. Az nem igaz, hogy nincs munka. Mer' van. Ja, hogy nem fűlik hozzá a foguk! Menjenek havat lapátolni!

Fekete lesz, vagy fehér?

Mert hogy hólapátoláshoz hó is szükségeltetik. Hétszáz forint egyetlen éjszakára. Nem sok, de nem is kevés.

Sorszámok. Tömeg. Csukják már be az ajtót, mert lefagy a vesém. Az esztendő utolsó bejelentkezése a Munkaügyi Központban. Valami áfa kiegészítést rebesgettek. Megszavazták! Széttárt karok. Mi semmit sem tudunk erről. Kérdezzék meg! Szóljanak már oda! Hátha... Visszamenőleg. Mondjuk, úgy augusztusig. Remény. Szebb jövő. Karácsony. Ázott cipőkön, bakancsokon fehér sóvirágok. A tejüveg-homályban langymeleg. A fagyott, piszkos havon billegő anyókák. Sötétség terpeszkedik, mint valami óriás polip, csápjai közt fuldoklik a betlehemi csillag.

Fehér lesz, vagy fekete?

Esetleg színes? Szalmasárga? Gyertyaillatú? Baromszagú? Csillagfényű? Az arcok örömhírtől pirosodnak? Olajban, zsírban a halszeletek. A koleszterin nem tréfadolog. Főképp a rossz fajtája. Az eldéel. Mert az lerakódik. Mint a gyűlölet. Szeressük egymást, gyerekek.

Már a buszok se járnak. Valami készülődik. Még jó, hogy tegnap mindent becsomagoltunk. Apus, díszítsd föl a fát és csilingelj. A gyerek? Még ma kiolvassa. Arra mérget vehetsz. Egy frászt! A számítógépen játszik. Meg fog vakulni!

Leugrunk éjféli misére? Irtóztató a hideg. Meg aztán a tévé is közvetíti. Celebrálnak, vagy mi a fene. Bonts föl egy narancsot. A héját dobod a kályhára. Micsoda illat!

Már csak az a kérdés: fekete lesz, vagy fehér? Lesz, ami lesz, mi azt tanultunk, szeressük egymást, gyerekek. Pistikém, köpd ki a szálkát, mert a végén az ügyeleten kötünk ki.

Szép Ernő, tudod, aki csak volt, valami pisszenésnyi csöndet írt „Mákos kalácsot majszol / A legkódusabb pára / A csillagok lejönnek / Karácsony éjszakára / Arany jószág hull nesztelen / Csak oda nem esik fény / Az ócska keresztfára / Csak Jézus nem kap semmit / Csak Jézus mindig árva / Csak Jézus mindig meztelen” És mi? Mi nem vagyunk árvák? Mi nem vagyunk meztelenek? Mi, mindannyian?

Pár esztendő, s kétezer éve, hogy elmúlt az árvaságunk. A meztelenségünk. Mert velünk van az ünnepelt, az idők végezetéig. Ünnepelünk.

Az asztal alatt fehérlő halcsonthalmaz: a Szent Éjszaka maradványai.

Éjféli mise

Az ember elmegy, mint minden évben. Amióta itt lakunk, méterekre a Gellért-hegy alján, a Szent Imre templomtól. Öt röpké év és kétezer éve, hogy megszületett a Megváltó. Az emberré lényegült Isten. Minden ragyogó mesével ellentétben mégiscsak Nietzsche mondta ki az igazságot: a Jó elnyeri méltó büntetését. Krisztus, a legnagyobb jó, a legiszonyatosabb büntetést kapta. Ebben a fordított hierarchiában, lefelé, a többi jó, egyre kisebb büntetést. De megkapták, megkaptuk mindannyian. Aki ma született és jónak, az is számíthat rá. Talán nem is borzasztó a halál... Sőt! Öröklétben hívők számára egyenesen a paradicsom, megbújni egy hant alatt.

De addig ott van minden évben. Valamikor, az úgynevezett létező szocializmusban is tömve volt és nemcsak ez a templom. Dafke-hangulat. Nesze nektek, komcsik, mi nem félünk ám, mi minden évben; még ha épp keresztet vet mellettünk a párttitkár. Akkor is. Úgyse mer szólni. Mert akkor mi is megszólalunk.

Aztán jött a bársonyos rendszerváltás. A kiegyezés. A tömeg hatalmasabb volt, mint valaha. És ez így ment évről évre. Én meg elnéztem a vértolult húsos arcokat... A divatbemutatót. Hölgyek százezres bundáit. Urakat, akiknek zsebében megéreztem a naptárakat, a kipipált programot, hogy huszonnegyedikén éjfél mise. Illik elmenni. Mert nem hiszem, hogy ők, mindnyájan hívők. A templomba járók. Akik keresztet vetnek. Akiket megkereszteltek. Mert a keresztény ember homlokán, valahol láthatatlanul is tapintható a kereszttség. Gondoljunk csak Simone Weilre. Erre az irgalmatlan tudású, zsidó származású filozófusra. Nem tudom, járt-e éjfél misére? Ha élne, mit szólna ma? Látván a cigiző suhancokat a templom lépcsőin? Mindent meglátó szeme, zsigeri érzékenysége érezné-e az irdatlan tömegben, ki az, akinek földere a Boldogságos Szűz Mária, ahogy szólítja-érinti az angyal? És az éteri válasz? „Az Úr szolgálója vagyok, teljesedjenek hát be rajtam a szavaid...” És Erzsébet, ahogy látván Máriát, elébe fut, térdre roskad, édes teherrel szíve alatt, azzal a hihetetlen áldással, hogy már „öreg”, meddő és mégis! „Áldott vagy az asszonyok között és áldott a méhednek gyümölcse! Hogy lehet az, hogy Uramnak anyja látogat el hozzám? Lásd, mihelyt meghallottam köszöntésed szavát, az örömtől megmozdult méhemben a gyermek. Boldog, aki hitt annak beteljesedésében, amit az Úr mondott neki!”

Simone Weil meglátta, érezte volna, ha élne. De ezt teszi most is. Hisz az ashfordi temető csak a test nyughelye.

Az asszonyok vajon érzik-e, mikor méhükben mozdul a gyermek, hogy az apró hártya-kezek örömhírtől babonázva dörömbölnek belülről kifelé? Azért gyűlünk össze évről évre, hogy térdre esve fölfelé kiabáljunk? Fiat! Fiat voluntas tua! Ezért?

Bár hihetném. Bár látnám az embert, aki ezen a szent éjszakán megérzi saját hitványságát és rádöbben, nemcsak itt, de minden percben, minden röpke villanásban, sötétben és homályban, hogy valaki értünk született a Szűzanyától a Szentlélek által; halta a legszörnyűbb halált, de föltámadott a halottak közül és még azt is megbocsátja, hogy divattá vált ez az éjfél.

Esti mese

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy lakás a Rózsadombon. A Vérhalom tér közelében. Úri negyed. Ide voltam hivatalos. Több mint tíz éve már annak. Benkő Zoltán zongoraművész és felesége állt az ajtóban, odabent már ott ült a maroknyi társaság. Kocsis Zoltán és Hauser Adrienne zongoraművészek, egy fiatal fiú, akinek még ma sem tudom a nevét, de értelmes arca volt és úgy figyelt, mintha csupa-csupa megváltó ülte volna körül az asztalt. Pedig még hamis prófétáknak sem voltunk nevezhetők, csak egyszerű, elbambult gondolkodóknak, szájtátiknak, valahogy úgy, ahogy Pilinszky említette a Rodin-szobor kapcsán. Már, hogy az ember nem úgy gondolkodik, ahogyan a nagy szobrász Gondolkodója. No, mindegy is, leültem a többiek közé a kanapéra, s balra tőlem a fotelban egy színész ült, már akkor számos fő- és epizódszereppel a háta megett, csupa remek film hőseként. Az Egyesült Államokban azt írták róla, hogy van egy színész Magyarországon, aki nagyon hasonlít Robert de Niro-ra, meg a nagy francia sztárra, Gérard Depardieu-re. És valóban. Ahogy ott ült és lelkesen mesélt kockás ingében, lehetett volna bármelyikük. De magyar volt és most is az. Pechjére? Azt hiszem, ezen egy percig el nem gondolkodott. Talán ő az egyetlen jelentős magyar színész, aki még mindig lakótelepi lakásban él, ráadásul két gyermekkel és hosszú-hosszú évek óta, feleségével. Eperjes Károly végigsimította haját. Kocsis meg-megszólt, Benkő hűmmögött, jó-magam belekezdtem az isteni kiválasztottságba, meg abba, hogy predesztináció a javából még az is, éppen ki szólal meg most közülünk.

Túl bonyolult volt az egész. Bár valamennyien hívők voltunk-vagyunk, így aztán rátértünk a politikára, mert, ugye, ahhoz mindenki ért, meg a focihoz, de az utóbbiban nem foglaltunk állást, nem lévén éppen valami fontos meccs-sorozat.

- Na, Zolikám, mikor fogsz megint a Király utcába járni és nem a „Majába”?

- Még minimum húsz év... - így Kocsis, aki docens volt a Zeneakadémián.

A fiatal fiú is megszólalt, hogyhát sohanapján. Pedig ő vajmi keveset tudhatott a Király utcáról és a Teréz körútról, igaz, mi is csak hallomásból, bár ahogyan visszaemlékszem, még véletlenül sem mondtunk soha „Novhét” teret, meg Lenin körutat. Népköztársaság útját meg végképp nem. Úrinők például sohasem azt mondták, hogy a háború alatt, vagy a fõlszabadulás után, hanem, hogy ostromkor, az ostrom alatt.

Eperjes Karesz, a Szamóca térdére könyökölt, majd fölvetette a fejét. - Ez a rendszer soha az életben nem fog megváltozni. Legalább is kívülről nem. Csak ha belülről szétrohasztják. Erre viszont nem sok lehetőséget látok. (Pedig valahogy így történt.)

- Valamit mégiscsak ki lehetne találni! - Nyugtalanzkodtam, mert eszembe jutott, hogy két könyvem is kiadásra vár és még csak nem is hitegetnek, hanem egyszerűen a szemembe hazudnak a kiadóban. Hogy például az egyik könyvem úgy rossz, ahogy van. Pedig, Isten lássa lelkem, meg sem írtam azt a könyvet... csak a szinopszisát adtam be, s ők biztattak.

- Szóval, van mód, gyerekek. - Eperjes válasza lakonikus volt. - Ha mindenki, de ismétlem, mindenki a maga dolgát a saját képességei szerint a legmagasabb szinten kezdi művelni. Nem úgy, ahogyan most. (Tudjuk, nem így történt és történik ma sem.)

Meg sem szólaltunk. Éreztük, igaza van. Széchenyi gróf is valami ilyesmit ajánlott Kossuthnak, a Habsburgok elleni háború helyett. Mert ha egy nép szellemileg fölemelkedik, akkor többé nem lehet vele megetetni mindenféle hülyeséget. - Hát ez engem annyira nem érdekel, hogy inkább gyakorolok - sóhajtott a Hauser Adrienne és kivonult a szobából. Igaza volt. Mindenki tegye a dolgát. Amire kiválasztott. De úgy lett-e azóta? Teszi a dolgát mindenki, „nem középiskolás fokon”? A kiválasztottat ki választja ki? Elég-e lekaszálni a vadkendert, hogy ne szórja pollenjét? Vagy fölszántott helyét kellene beszórni, odavaló, termő maggal....?

Jóéjszakát? Gyerekek?

Ütni, vagy nem ütni...

Az embernek a Belvárosban van dolga. Feszl Frigyes romantikus palotája elé ér, próbál leparkolni, mert muszáj, mert várja valaki, a telefonban nem meri közölni, mitől fél vajon? Nem, nem ad választ, pedig manapság olyan, hogy lehallgatnak valakit... bizony létezik, van, mondja később, de én még csak itt állok, indexelek jobbra, hopp, megüresedik az egyetlen hely, a parkolóór, mint hiéna a koncra, de balról többmilliós kocsik vág elém, én meg föl-szívom magam, majdnem akkorára, mint a béka, pedig tudhatnám, hiába az ijesztő külső, a gólya lustán lenéz és fölfújta a békát, ide, rusnya béka oda, hamm, bekap. Bekaphat. Ez a dolga. Így lett teremtvé. Neki meg, az elém kanyarodónak a gólya szerepe adatott az evolúcióban. Megvesz kilóra, ahogyan manapság mondani szokás.

A Vigadó előtt nyoma sincs vigalomnak ebben a pillanatban, de máskor se nagyon, hisz a legtöbb torokban gombóc, rémület, bár akik erre sétálnak napközben... nem tudom. De azt hiszem, föl vagyok vértézve. Azt hiszem, erős vagyok. Hogy be tudok húzni, ha már nagyon muszáj. De be kell-e húzni? Ütni, vagy nem ütni, az itt a kérdés. Vagy túrni... túrni.

És eszembe jut apám. Mindig olyan erős szerettem volna lenni. Nem csak fizikailag. Belülről. Nem félni semmitől és senkitől. És mégis. Kerek tíz esztendeje, Medárd napján úgy ütötte agyon a szívinfarktus, mint ahogy lendül a csapó a bágyadt, őszi légy után. De fiatal korában, lehetett vagy harmincöt, kétségbeesett rokonok hívták át a csepeli kertvárosban a szomszédba, hogy ugyan Henrik bácsi (sic!) jöjjön már, mert a népek halomra ölik egymást, vasvellt ragadtak, úgy estek egymásnak, se szó, se beszéd, ordítóznak, vér is folyik már, egyszóval teremtsen rendet. Apám fogta magát és átment. A legjobban hadonászó, magas, nagydarab embert, akit talán életében most látott először, visszakézből úgy vágta szájon, hogy a szúrós szerszám messze röpült a kezéből, ő maga pedig, mint valami akciófilmben, hátrafelé bukfencezve az alacsony építésű káván átbucskázva a kilenc-tíz méter mély kútba esett. Kihúzták, kisebb horzsolásokkal úszta meg, s attól a naptól fogva, előre köszönt a fiatalabb Henrik bácsinak. Mi lett volna, ha nem üti meg ezt az embert? Ha elkezdi szeretni? Ha odatartja a másik orcáját is? Szóval: ütni vagy nem ütni?

Kiugrom hát az én kis kocsimból, az illetőnek mobil telefonja a bal fülén, takarván az arcot, ha van az ilyennek arca egyáltalán; profilját se látni, szemből sötétlő folt. Rám se néz! Vagy tizenöt percig tipródom. Gesztikulálok. Hergelem magam. Hogy még rettenetesebbnek látszódjam. Aztán már ordibálni kezdek, hogy elég, tűnjön el innen, mert nagy balhé lesz. Erre már kiszáll. Milyen balhé? Vágja a szemem közé, de a szemembe nem néz egy percig sem. Tényleg, milyen balhé? Mit tudnék én ellene tenni? Miért mondtam? Persze nagyobb darab, jobban öltözött, még el is meséli, hogy beteg van a családjában, amiatt a hosszú telefon, nem szórakozik ő itt, én meg csak mondom a magamét, persze tegezve, fröcskölve, hogy hát rám se néztél!! Mire ő, isteni nyugalommal: - Miért néznék rád? Te egy senki vagy! És most tolass szépen hátra, hogy ki tudjak állni. Hogy megnyugodjál.

Megtörve állok. Jaj a legyőzöttnek. Apa, segíts...

Ütni vagy nem ütni? Nem vagyok gyöngé. De belülről... Túlságosan katolikus vagyok. De nem vagyok jó katolikus. Mert egy szent nem anyáz. Nem hisztériázik. Ellenkezőleg. Elérem-e valaha ezt a szintet? El lehet-e érni? Kiválasztottság nélkül? Ilyen génállománnyal? Törekedni, azt lehet. Azt kell.

Bizony, egy senki vagyok. Nem csak az anyagi helyzetem miatt. Is. De a lényeg, ez a végtelen gyöngédség, ez az arcomra is kiülő jóság? Gyávaság? Mit kezdjek vele, velük. Ebben a világban?

Megint Apa. Általánosban folyton vertek. A leggyöngébb, leggirhesebb fiú piszkált a legtöbbet. Ha megütöm, neki - annyi. Mégsem tettem soha. Megütni egy arcot? Borzasztó. Az nagyon fáj. Sohasem gyógyul be. Mint egy igazi heg, átüt az arcon. A sérelem. És ez a fiú ma a Parlamentben szónokol az ellenzék színeiben, jól szól hozzá, de lehurrogják valahányszor. Most visszaadhatnám. De én legszívesebben megölelném. Csakhogy nem fogad. Emlékszik ő rám, de nagyon sok a dolga. Nem az ő arcát ütötték. Naponta kék-zöldben pompázott a karom, a nyakam, az arcom, a lábam és mindenem. Otthon azt hazudtam, hogy állandóan elesem, mert ügyetlen vagyok, mint egy tuskó. Apám átlátott a szitán. Jó, édes fiam, ha nem mondd meg, ki ver el nap mint nap, majd teszünk róla. Így is lett. Bevárta az egész osztályt az iskola kapujában. Aki arra jött, azt elverte, falhoz vágta. Csak a piszkálós fiú úszta meg. Biciklijéről visszaadított: - Nem szeretnék a Zsolt bőrében lenni holnap!

Én sem szerettem. Ahogy körülállt az osztály. A gyűrű lassan bezárult. Kaptam a fejemre rendesen. Csak Apám meg ne tudja. Mert akkor minden folytatódik, az idők végezetéig. Szeressük egymást gyerekek.

Aki vár, ott a Belvárosban, lelkesen mesél. Fogjunk össze. Teremtsünk magunknak fórumot. Mert ezek elvesznek tőlünk mindent. Nem tudom. Assisi Szent Ferenc például önszántából osztotta szét mindenét. Apjáét is. Hát vigyék. Nem lépek be sehová. Vigyenek engem is. Őljenek halomra. Bánom is én. Ennél rosszabb már úgysem lehet gondolom magamban. Dehogynem. Bár nincs is rossz. Csak a jónak hiánya van. De az nagyon. Fekete lyuk a Kozmosz horizontján.

Hazafelé megfogadom: - Nem ütni!

Feleségemre nézek. A kor talán legnagyobb tehetségű koreográfusa, az Operaház címzetes magántáncosa. Az utóbbi öt évben, ebben az új átkosban megadták neki a kegyelemdőfést. Pszichiátria, mindhiába. Nem akar élni. Ez minden második szava. Na most, ütni, vagy nem ütni? Hagyjam, hadd haljon? Szeressem potenciális gyilkosait? Otthon aztán fölötöm Szent-mihályi Szabó Péter első verseskönyvét és végleg megnyugszom: „Félek, hogy nem ütök soha vissza, / ha nem mosolygok, / hogy emberré enyhítsek mindig / egy ütéstől torz arcot.” Hát erről van szó. Megütni soha. De visszaütni sem. Meg különben is. A predesztináció ellen hadakozni dőreség. Marad a párbeszéd Istennel - az imádkozás.

Manyika

Meghalt. Föladta a harcot. Megnyugodván az Úr akaratában. Hatvankilenc évet élt. Óvónő volt. Utolsó percéig. Manyika. Karambol az M7-esen. Ő hátul ült. Az autó ott kapta a legnagyobb ütést. Mire gondolhatott a kórház intenzív osztályán? Visszaemlékezett? A múltra? Amely gyönyörű? Elérhetetlen és igaz?

Csepel. Ezerkilencszázötvennyolc, vagy inkább ötvenkilenc? Mindegy is. A HÉV, végállomása felé gurult lassan és méltóságteljesen, majd csikorogva megállt. Egy göndör, szeplős kisfiút próbáltak lerángatni a magasra nőtt lépcsőkről. Két tanti és az egyik unokanővér. A bömbölés tömegeket csődített össze, volt, aki sajnálta a szipákoló, rúgó, karmoló gyereket, volt, aki följajánlotta lapátnyi jobbját, de a három nő belekapaszkodott a vézna karokba és mint az öreg halász a hatalmas halat, húzták-vonták, néha engedtek kicsit, miközben kifújták magukat, aztán lódulandusz, újra kezdődött az egész. Elég az hozzá, hogy nagyon elkéstek az óvodából.

Magyar Posztógyár. Híresen jó óvoda. A kisfiút betuszkolták valami nagy, fehér ajtón, odabent tisztaságszag, gyerekek a vikszolt parkettán, és annyi játék, amennyit boltban sem látott akkoriban az ember. Sírás és sírás, végtelen hosszú zápora a könnynek.

- Csak az apja bír vele - sóhajtotta az egyik tanti. - Dehát dolgozik szegény feje. Meg válnak is.

A fiatal nő lehajolt és megsimogatta a göndör fejcskét.

- Nem lesz semmi baj. Majd mi vigyázunk rád. A Manyi néni vigyázni fog rád. Jó? Na, ne sírj már...

A tántik és az unokanővér nagyot sóhajtván távoztak. Szentséges Isten! A gyerek - tűz és pokol. A másik kettő, a nővére meg a bátyja az anyjuknál maradtak. Ez a hisztérika került Csepelre. Ő volt a legkisebb, vigye az apja, ha jónak látja. Ha annyira ragaszkodik! Vitte is. Szerette. Halála napjáig. Meg verte is, mint a répát. Nem volt könnyű eset, az biztos. Már akkor a halálról álmodott. Csontvázak vigyorogtak rá az éjszakában. Bebújtak a dunyha alá és átölelték a csuromvizesre izzadt kisfiút. Több emberöltőnyi szorongás szaggatta szét a gyermeki

zsigereket. Ő meg? Kiszállt tenger fájdalma ellen. Fegyvert ugyan nem ragadott, de igyekezett homlokegyenest mást csinálni, mint amit mondtak. Már nagycsoportos volt, amikor be-pelenkázták és pienesztálra tették, ő meg letépve a pelenkát, adott minden gyereknek, akit éppen elért. Azzal a kis darabka száraz ruhával... Ezt nem a Manyika tette. Valami helyettes.

Lassan véget ért az óvoda lét, amikor eljátszották a Kiskakas gyémánt félkrajcárát. Igen. Ez a kisfiú volt a Kiskakas. Az apa csinált jelmezt papundekliből, vörösre festve. Taraja is volt! Ma sem feledi, hogyan bújt ez az ijedt kiskakas a Manyika szoknyája alá...

Mikulás napján a hófehér szakállú bácsi ajándékokat osztogatott. Neki csak virgács jutott. - Rossz voltál, kicsi fiam, neked csak ez jut. Ugye, te vagy a Zsolt? - Semmi Zsolt! Zsoltika! vagyok...

Harminc év után találkoztunk. Manyika nevetve ölelt át. - Semmi Zsolt! Hát lehet téged elfeledni?

Tél volt, már megszületett a Megváltó is, amikor temettük. A gyászolók közt ezüsthajú, kedves asszony. - Mondja, Kegyed nem Csepelen élt? - Rám nézett hosszan. - Semmi Zsolt! Te! Te... én vagyok Edit néni...

Egymásba karolva botorkáltunk a sírok között.

1978

Magyar Néphadsereg. Hátországvédelmi hadtest. Az úgynevezett harmadik lépcső. Lövész dandár. Műszakinak álcázott munkaszolgálatos zászlóalj. Székesfehérvár. - Elvtársak, Önök - igen, kérem. Önök, mert a katonát nem magázza se tiszt, se tiszthelyettes, de még tiszt sem, mert a Szolgálati Szabályzattal vágják fejbe - szóval, ha kitörnék egy háború, amitől örizzen minket a Varsói Szerződés, nos, akkor Önök védik meg asszonyainkat és gyermekeinket, építik újjá rommá lőtt városainkat... - az utóbbinak még a gondolatától is megrettentem, mert ugye, az asszonyok, az hagyján, védem én őket, ha kell, szoknyák alá bújva álcázom magam a NATO-csapatok rántörő, vérbenforgó szemű, de rosszul kiképzett katonáit alaposan megtévesztve.

De ha csak ennyi lett volna a baj! Merthogy engem áthelyeztek. Egy másik zászlóaljtól, a dandáron belül. Jól vertem az írógép billentyűit már akkor is, úgyhogy telexes lettem, úri katona, mert bár tudtam én, hogyha elordítja magát valamelyik vadbarom, hogy „na ki tud itten írógépelni Önök közül?”, akkor egy tapodtat se, mert fölnyalatják az emberrel azt a ménkü hosszú folyosót, stopperrel a kezükben. Mindegy, lesz ami lesz, én kiléptem, s lásson mindenki csodát, másnap már ott ültem keményre vasalt kimenőruhámban a telex-szoba forgószekén. Aztán nem bírván sokáig „másságot”, áthelyeztek. Őrnagy elé taszigáltak. - Na, lássuk az okmányait.

Kétségbeesetten kotorásztam a cőkmókomban. Kulacs csörömpölt a kövön, ahogy megráztam a teljesen kiürített hátizsákot. Végigtapogattam magam, de sehol semmi. Akkor már tudtam. Igen. A vonaton. Még szólt is a tizedes, hogy na honvéd elvtárs, mindene megvan? Hát hogyne kérem szépen, még az eszemet sem veszítettem el ebben a vég nélküli csatában. Csak éppen minden iratomat. A vonaton. Már biztosan kidobták a takarítók. Mindenféle titkos papír. Na, ha ez az imperialisták kezébe kerül, engem főbelőnek. Mint egy kutyát. Nem is került elő semmi, soha. Le is csuktak rögvést. Nem úgy kell elképzelni, mint mondjuk Teleki Blankát azok az átkozott sógorok. Nem úgy. Csakhát nem lehetett menni sehová, egy tapodtat

sem. Fegyverrel kísérték még ebédelni is. Vécére. - Nem gyilkoltam, csak elvesztettem... Kuss, volt a válasz és azzal kész.

Zord idő. Zordabb, mint báró Keményé. A körletben cigányfiúk. Huszonkét-huszonhárom éves korukra, volt, aki már hat évet ült. Emeletes ágy legtetején kuporogtam. A rettegés úgy hasogatott, mint balta a téli tüzelőfát.

Egy hónap sem telt belé és összehaverkodtunk. Az egyik Dráva-menti faluból jött srác helyett én írtam a leveleket. Menyasszonyának is. Nem tudott írni. Beszélni is alig. Az őrnagy viszont beszélt, sőt ordított, ugyan suksükölve, de rajtam kívül senki nem akadt meg ennél a problémánál. Végül is Néphadsereg. Csak ez a fogság. Ez volt kibírhatatlan.

A legnagyobb darab cigányfiú, aki alig fért el az ágyán, kimaradást kapott. Helyben. Én a plafont fürkésztem, a foszló, kunkorodó tapétát. Hirtelen leugrottam. - Te, Pista! - a fiú rám-meredt. - Na.

- Megőrülök. Olvasnom kell.

Lenézett rám. Combnyi karján összegörnyedt a tetovált meztelen női test.

Szabó Lőrincet akartam olvasni. De csak azt a könyvet. Az 1976-os kiadásút. A huszonharmadik év. Százhusz édes, komor, fájó, irgalmas szonett. A gyász feketén őrjöngő ringlispíljé. „Mindenütt ott vagy, ahol valaha / tudtalak, láttalak, szerettelek: / út, orom, erdő veled integet, / falu és város, nappal s éjszaka / folyton idéz, őszi hegy s tél hava, / vízpart s vonatfütyty, s mindenben ott remeg / az első vágy s a tartó örület / huszonöt kigyúlt tavasza, nyara.”

- Hogy is magyarázzam. Szóval Szabó Lőrinc versei. Színes, szép, nagy könyv. Egy férfi van a borítón. Félprofilból van lefestve, Rippl-Rónai, szóval szemüveges, haja bal szemére lóg.

Pista, a nagydarab fiú még aznap ölembe dobta a könyvet. Sírtam. - Itt van a negyven forint. - Ugyan már! Loptam... majd bedobunk egy felest... Hangosan olvastam, de a nyitott szájából hamar fölbugyborékkolt a horkolás.

Megmart a rozsda

Olykor meglágyul az ember szíve. Így, negyven tájt az agy is puhul, de, hogy lágy lenne, azt kikérem magamnak. Nem, csak a szív, a szív enged föl a fagyos csöndben és a langymeleg szétárad, egészen a lábujjakig. Visszaröpít a múltba. A húsz évvel ezelőtibe. Csepel. Nemrég még, a polgármester indítványozására le óhajtott szakadni a fővárosról és önálló, megyei jogú városként kívánt tovább élni. A népszavazás megtartotta ezt az ősi települést Budapest XXI. kerületének, vagyis peremvárosának. Ki kell mennem. Ott nőtem föl, ott kezdtem dolgozni, a legsötétebb, leggigantomániásabb gyárban, mit gyárban, gyáróriásban, a Csepel Művekben.

Meleg volt ez a télutó, mint a szív, így aztán nekivágtam. Pedig öt-hat évvel ezelőtt még a hideg veríték forgatott lepedőmön, amikor elterjedt egy roppant álhír, miszerint a reformkommunizmusban mindenki visszakerül oda, ahol elkezdte. Tudtam én! Hisz amilyen a kezdet, olyan a vég! Ismét a satupadhoz, be az éktelen füstbe, izzó csökgígyók közé - hát nem! Lázadoztam, pedig a hír rémhír volt, engem akartak zrikálni. Most, még ha akarnék se, akkor sem kellenék. Mert a gyár haldoklik. Legalábbis az a része, amelyet meglátogattam. Bemehet bárki. Adnak egy számot, vagy mit, meg sem néztem, lényege, hogy kifele jövet le kell adni.

Végig a főutcán. Igen, olyan nagy ez a gyár, hogy vannak benne fő- és mellékútvonalak, ma már persze nincsenek dugók a keresztezésekben. Át a TMK-műhelyen, a Csőgyárban. Egyetlen ismerős arc bambul ugyanúgy és ugyanott, mint húsz éve. Nem ismer rám, csak néz

maga elé, mint egy filozófus, aki épp most jött rá, hogy bizony nincsen szabad akarat, mert ha volna, fogná magát és el, el, gyorsan innen, irány a Zserbó, sütemény és haboskávé, de mivel minden eleve el van rendelve, ezért áll itt ugyanúgy és ugyanott, közel a nyugdíjhoz, de fényévnire ahhoz, amit életnek és az élet értelmének nevezünk.

Nézem az olajlábat, ahova Nokedli bácsi hatalmas betűket festett vagy tíz méteres hosszban, hogy aszondja: HALÁL A KOMENISTÁKRA! A helyesírásra rá se legyintettek. Csak ez a szöveg... És aznap érkezett valami bizottság. Nosza rajta, elő a festékszórókkal, új olajlábat a falra! Nokedlit meg bevágták a vécébe, kussoljon, öreg, mert nagy balhé lesz... A félcédulás ott is ordított, hogy ha tetszik, ha nem, ő agyonveri a komenistákat.

Blokkolóóra-csilingelés. Lány zene, nekem maga a borzadály. Több mint húsz éve nem hallottam ezt a hangot. Akkor nap mint nap. Hat óra előtt. Hatkor, pontban, már kézben a reszelő, a hántoló, a csavarkulcsok egész arzenálja. Csőleszűrők, hatalmas görgők, melyeken a tűzkigyók rohangáltak. Ma csönd van. Irdatlan vasak merednek rozsdásan az ég felé. Elmozdíthatatlan kupacokban. Vasak és vasak mindenfelé. A keramitkockák megbújnak a föltörő dudva mélyén. Betört ablakok. Valahol itt volt a zuhanyzó. Jókat énekeltünk a visszhangos falak között. Uram Isten! Szembe jön az a nő, mit sem öregedve, akivel jóbarátom az egyik vécében hetyegett, s az aktust észrevéve a párttitkár rohant jelentést tenni. Az öreg melós órabérét alaposan csökkentették. A nő tovább takaríthatott, de minden söprűsuhintását árgus szemekkel figyelték. És most itt jön. Talán a férje az, akibe úgy belekarol, mintha sosem akarná elengedni. De mi lehet Janival, az öreg melóssal? Nyomát sem lelem.

Vissza, a főbejáráthoz közel eső Acélműhöz. A lakatosműhelyben minden változatlan. Egyetlen lélek sincs a műhelyben. Szellemeik népesítik be a teret. Lujó gazda, a gyár legjobb hegesztője keskeny arcán az állandó vigyor. A tanár úr, akit az alkohol hozott idáig, de nem panaszkodott, hanem reszelt szorgalmasan, körméig szíva az olcsó cigarettát. A Bors-testvérek mázsás alakjai néznek fenyegetően, mert rájuk fogtam: ők lopták el kézírataimat. Frászt, nem kellett az én irományaim a kutjának sem. Magammal sem vittem őket. De most, ahogy rám néznek, tekintetük nem vádló. Talán halottak valamennyien. A kapuból visszanezék. Most nem sietek, mint annak idején. Megmart a rozsda.

Halál a síneken

Kerek húsz éve már. Az ifjúság - na nem, nem édes -, de keserű madara. Álom, amelyből mindig csatakos az ébredés. Az egyre elhatalmasodó szorongás bölcsője. Csepel.

A H.É.V. fülsiketítő robajjal zuhog alá a hosszú lejtőn meg sem állva a Szent Imre térig. Gyerekkorunkban gyufafejeket csomagoltunk ezüstpapírba és félméteres távolságokban a sínekre helyeztük az apró kupacocskákat, vagy száz méter hosszban. Hatása? Mint a világháborúban. Vagy ötvenhatban. Bár nincs az a löfegyver, amelyik ennyi ideig kerepelne, hogy újra tölténnyel tömnék. Mi, kissrácok, a töltés oldalán hasalva a szűrős köveken, torokban dobogó szívvel, fülünket befogva vártuk a félelmetes sorozatot. Nyíltak is ajtók, ablakok, idős emberek rohangáltak, a csüggedőbbje szerint megint az oroszok lőttek, az optimistábbak ragyogó arccal fölbámultak a levegőbe, na ezek az amik, az Isten megáldja őket. De aztán hamar rájöttek: a bűdös kölkei voltak, kaptunk is rendesen, merthogy ez nem játék, mi van, ha a kocsivezető odavág a vészféknek! Az utasok, mint a dominó.

Az ember meg leérettségizett és még azon a nyáron munkába is állt, mert alkotmányos joga és kötelessége volt a munkavégzés, amit került volna, mint macska azt a bizonyos forrót, de nem lehetett, nyomás a gyárba, szép, hosszú, vörösen izzó csövek közé, hatalmas üzemcsarnokba,

ahol nyáron pokoli volt a hőség, a tél, nos a tél bebújt a bőr alá, az emberek mirelitté merevedtek és csak a távolban folyó vas szikrázó fénye adott halvány reményt.

És mégis, az emberek imádták. A gyárat. Mintha tényleg az övék lett volna. Pedig nem sokat tudtak jogokról és kötelességekről. Csak úgy, belülről voltak ilyenek. Pedig a pórusokba beleette magát a petróleum, az olaj. A bőrön szórtüszők. Mindegy. És még szabad szombat sem volt, aztán később minden második lett munkamentes. Az se mindig. Mert, ugye, noha nem volt kötelező, de ajánlatos, a kommunista műszak.

A lány, mert lány volt még, harminchárom éves kora ellenére, állítólag itt dolgozott, mesélték, csinoska volt, babos főkötőben járta a hatalmas csarnokot, nyáron vizet hordott - mert amíg a csapig ballagtunk, állt a termelés -, télen meg forró teát, amolyan meleg, cukros vizet, citrom nélkül is halványsárgát. Faros volt, na meg a vádlija - bökött oldalba az öregebb szakí; a hátsót illetően némileg tájékozott voltam már, de, hogy mi az a vádli és domborodása mitől oly izgató - hát ehhez kellett pár év, mire rábólintottam.

Pontban kettőkor csilingelni kezdtek a blokkolóórák, miután ujjnyomoktól csúfos, fehér kártyáinkra rányomták lila számaikat. Délután háromkor már otthon csücsültem, habzsolva a mama főztjét, aztán irány a haverek, ifipark, megymás. A szomszédasszony, a jólétesült, izgatottan nyitott ránk. - A hév elgázolt egy nőt. Alig múlt harminc. Rettenetes. Állítólag aláugrott!

Irtóztam a halottaktól. De mint a mágnes a maroknyi gombostűt, húzott-vonzott a helyszín felé. A nagy lejtő végén itt gyorsul föl legjobban a vonat. A lány az utolsó előtti kocsi alatt hevert. Tűzoltók, rendőrség. A mentők már elmentek. Úgyszincs mit tenni. Kattant a szürke bádorgoporsó. Fehér, magassarkú cipőben a szép vádlijú láb térd alatt csonkolva. A tűzoltó pusztá kézzel ragadta meg és hajította a koporsóba. Mindenütt vér és fölismerhetetlen húscsapatok. A jólétesült öregasszony is ott serteptért, mígnem egy nagydarab rendőr tarkón nem ragadta és nyomta lefelé, na, nézze meg, hátha fölismeri. Korát meghazudtolva, futásnak eredt. Valaki látta ezt a nőt a szomszédos utcában, ott egy autó elé akart ugrani, de az ügyesen kikerülte. És most itt feküdt, ő volt az, a víz és teahordó, mint igazolványából kiderült. Homokkal szórták be a vért. Évekig kerültem ezt az átjárót.

Ma ötvenhárom éves lenne. A gyár káeftékre hullott. Már a munkanélküli segélye is lejárt volna. Talán magányos lenne ma is. Talán kordedvezményes nyugdíjazását is kérhetné. Meg némi pénzmagot az önkormányzattól. Még mindig a szanalási területen élne, kályhájába csak néhanap jutna olaj. Így viszont? Húsz éve alszik. Pokolban? Tisztítóházban? Mennyországban? Mindegy is. És még az sem biztos, hogy várja a föltámadást.

Berberek Csepelen

A hetvenes évek végén történt, hogy két berber fiatalember lépett be a csepeli, volt Szent János, mai és akkori Csögyár utca 80. fikapuján. Szállást kerestek.

Mért pont Csepelen?

Mert hallottak valamit. Hogy Budapest egyik peremvárosa még őrzi a szegényes múltat, falusias építészetét, utcái mászázadiságát. Arról nem hallhattak, hogy csatorna egy szál se, a vécé meg fapados, gyerekököllyi lódarazsakkal.

Apám nagyot nézett. Nem volt öneki semmi baja az idegenekkel, hisz ősei is messziről érkeztek a Kárpát-medencébe; a Duna forrásvidékéről indultak el valami megmagyarázhatatlan

erőtől hajtva, űzve (?), hogy a vándorút végén megálljanak Tolnában. Hőgyészen. Onnan vonultak tovább a nagypapák és nagymamák, az ómák és a tántik és meg sem álltak a főváros pereméig. Vegyeskereskedésük a Fő utcán (ma II. Rákóczi Ferenc út), a 77. szám alatt nőtt ki a semmiből úgy, hogy a vér verítékké vált, a munka arannyá nemesedett a kezük alatt. Adakoztak, kiadtak képeslapokat is, az elemi iskola építésénél is ott sürgölődtek. Az öregek meghaltak, volt, aki idő előtt, a gyermekek, köztük apám is, megnősültek és férjhez mentek, de a boltot már nem vitték tovább. A hálamozgalom kísértete bekopogtatott, vagy inkább bedörömbölt a már csendes családi házba. A zuhanást akkoriban senki sem úszhatta meg ép bőrrel. Csak a lélek maradhatott tiszta. Már akinek megadatott, hogy Isten számba vegye. A testvérek maradtak ott, ahol megszülettek, apám meg átköltözött az Óma halála után a Csőgyár utcába. És most itt álltak a berberek.

Nem tudom én már, hogy tuaregek voltak, vagy kabilok, azt meg csak hallomásból tudom, hogy a hamita-nyelvet beszélték. Katona voltam. „Jó” magaviseletem miatt nem sűrűn látogathattam az édes otthont. Így aztán egyszer láttam a két fiút, messziről, a sufniiban mosakodtak. Én már mentem vissza, a laktanyába. - Állandóan mosakszanak. Ha kell, ha nem. Most vacsora lesz. Amiatt. - Apám a fejét csóválta, de szívesen hordta az üstből a meleg vizet a hatalmas lavórba. Hadd lubickoljanak. Szappan meg akadt bőven. Flóra.

Ez a két fiú, akik vagy a Marokkói Királyság szülöttei voltak, vagy algériaiak, csak mosolyogtak, foguk fehér volt, mint a sivatag. Amikor apám végigvezette őket a csepeli Belvárosban, elszomorodtak. Csupa tízemeletes ház, egy nagy szürke lakótelep az egész. Elkéstek. Messze van Északnyugat-Afrika! Mire a hírek odáig érnek... Szóval addigra egész egyszerűen lebontották Csepelt. Kertes, újonnan épült házakat is. Városrendezés. De már nem volt visszaút. Jól érezték magukat a hatalmas gyár dübörgő tövében elnyúló, koromban, füstben hempergő, foghíjaival vicsorgó kicsi utcában, amely ama Nepomukiról kapta a nevét, a hidak szentjéről, a gyónási titok vértanújáról, akinek szobrát az Ófaluból behozták a Szent Imre térre.

Alig egy hónap múltán elutaztak.

- Legközelebb hoznak aranyláncokat. Neked is - bökött oldalba apám. - Jó vastag láncokat. - Összedörzsölte tenyerét és mosolygott. Jó üzlet lesz. De vastag lánc: barna, széles mellen kell, hogy virítson. Az enyém meg? Rózsaszín volt, mint a tápos csirkéé. Apám meghalt. A berberek soha többé nem jártak Csepelen.

Jönnék a románok!

Jönnék. Én meg csak ültem az udvaron a hatalmas akác árnyékában, kamaszkorom sosem-volt legszebb nyarának kellős-közepén. Jönnék!

De milyen nyelven fogunk diskurálni? Mit tudtam én, hogy magyarok. Onnan jönnek és kész. És azt mondták, suttogták fülből-fülbe, hogy románok. Persze bírták a nyelvet, hisz be kellett biflázniuk, mert lett volna nemulass!

Megjöttek. Magas, kövér orvos és kislánya, akinél szebbet én, akkoriban el sem tudtam képzelni. A csodaszép fogak villámló fehérsége éles kontrasztban hollófekete hajával és a szemei!

- Pizkos a szemed! - mosolygott rá apám, a lány meg majdnem sírva fakadt.

- Pizkos?

- Az bizony. Fekete! No, várj, hozok egy körömkefét, kivesszük, megpucováljuk, aztán...

Alig lehetett megvigasztalni. Az orvos hasa rengett a nevetéstől, hátba is vágta az apámat, aki nyomban félre is tette a tréfát és beszólt a mamának, hogy terítsen meg az udvaron.

Már a kútban hűtött dinnyét szürcsöltük és hessegettük a fekete, zöld, hízott legyeket. Bámultam a lányt. Beszélt, kacagott (sosem mondta, hogy nevet valaki, vagy netán röhög) és nem tudott betelni a terülj-terülj asztalkám láttán, mert odahaza bizony jó volt, ha asztal jutott, s rá valami színes, magyaros terítő.

Úgy volt, hogy egy hétig maradnak. Na hiszen. Apám már unta a dolgot.

- Nem baj, majd meghívunk magukhoz - így a mama.

- Nagykárolyba? Menjen a rosseb!

Vittem én mindenhová. Két mozi is volt akkoriban Csepel belvárosában. A Táncsics, meg ahol a mama volt pénztáros, a Rákóczi. Mozi? Ugyan. Filmszínházak voltak. Minden álmodozások megtestesülései. Másfél órás Mennyország.

Ez a szép, fekete lány egyszer csak eltűnt mellőlem. Mire körbenéztem, már az illatát is elnyelte a nagy csepeli gyár hörgő tüdejéből fölkrárogott, örökké gomolygó, halottszínű, nedves füstje. Hová ment ez a lány? Mit kapok én a fejemre? S lám, ott állt az akkori Tanács-ház tér sarkán a droszton, egy megnevezhetetlen színű Warszawa-taxira támaszkodva. - Hát te? Mit csinálsz? - A lány hátravetett fejjel, mint Goya képén; szóval ez a lány maga volt a Szabadság, és büszkén mondta: - Hazamentem volna taxival!

- Hová? Tudod, milyen utca? Hány szám?

- Nem... azt nem. De... hát egy nagy, piros ház.

Már akkoriban hallottam, hogy a szépek, ha lányok, mind buták. De ez a fekete démon...

Éjszaka nyitott ablaknál aludtunk. A visító, artikulálatlan hang, ami kiugrasztott bennünket ágyainkból, a cseréptetős, fapados véce felől röpködött felénk. Aztán, a szag. Kétszázas izzó világította be az udvart, a kövér orvos pizsamában forgott körbe-körbe, apám meg locsolta a slauggal. - Mért kellett ugrálni? - Ezt hajtogatta az apám és amikor készen lett a fürdetéssel, belenézett a katlansótét mélybe. - Deszkázhatom újra. Összedőlt az egész! Anyus! A vadonat-új papucsom! Odaveszett.

Káprázat a Belvárosban

Ha végigjárjuk a hatalmas kiterjedésű Budapest belvárosát, annak is déli féltekét, már a levegőben érezhetjük a történelem kontinuitását. Ez a tájék nem város a városban, de fölöstása, utcanevei, szabálytalan, ám mégis bájos sikátorai és ősisége varázsolják egyszeri csodává - a főváros más, elaggott kerületei közt.

De lépünk be a Fővám térről a Molnár utcába, s mindjárt fülönccsap az első meglepetés. A kisvárosi, még inkább misedélelőtti, falusi csönd. Ha egyáltalán jár itt autó, csak onnan érzékeljük, hogy a járdára félig fölkapaszkodó gépkocsik kígyói futnak mindkét oldalon észak felé. A Nap is csak akkor világítja meg a vigasztalanul szürke aszfaltot, ha fölér az ég leg-tetejére. Kellemes lejtőn szaporázzuk lépteinket egészen a Pintér utcáig, amely olyan keskeny, hogy kedves vendéglőjének Három pintérje bizony módjával lehetne duhaj a kopott falak között.

A Váci (volt Lipót) utcában már valódi városi lüktetésbe érünk, de hol van ez az északi rokon, a „sétalós” Váci utca kemény-valutás, díszburkolatos nyüzsgésétől!

„Az emberélet felén jócskán túl, ugyanabban a szobában” mintha épp kinyitná a százéves spalettákat Thurzó Gábor. Kutját sétáltató alakja befordulna a Szerb utcába...

Mint elegáns, mégis patinásra kopott tengerparti szállodák közt a nagy műgonddal megépített homokvár, úgy sárgállik az aprócska Szerb-templom, kert-ölén rác sírokkal. Maga köré kőfalat emelt e nyugalmas rezerváció, s lám, egyik sarkán, mint őr a strázsán, Szent György lovag emeli sárkányölő lándzsáját a magasba egy színes kőablán.

Kecskeméti utca. Balkézről édesség-ékszerdoboz, bent a Stühmer fölirat aranylik, s réz-üveg pultján csokoládé és cukorkahalmok csalogatnak. Komor, de ugyanakkor fenséges bástyát alkot a Jogi Kar, Egyetemi templom műemlékegyüttes itt, a Papnövelde utca sarkán. E sarokkal szemben a klasszicista homlokzatú volt Károlyi-palota erkélyén maga a gróf integet, lelkes beszédéhez gesztikulál, aztán eltűnik a falak mögött, ahol ma írók szobái, zugai, asztalai és foteljei, köznapi és mégis fölbecsülhetetlen értékű hétköznapi relikviái tündökölnék.

És a legendás kávéház: a Central mívész lámpái épp fölragyognak; Pilinszky ujjnyi alakja emelkedik föl gőzölgő feketéje mellől. Lengyel Balázs aktatáskájában kotorász, szerkeszti az Újholdat. Nemes Nagy Ágnes és Major Ottó köszönti a Darlingból jövet bekukkantó Galsai Pongrácot, aki leül a nagy hőség ellenére sáljaiba burkolódzott Végh György mellé. A káprázat hirtelen és eltűnése mélységes, akár az Atlantiszé.

Az Egyetemi Könyvtár melletti épület kapuja fölött fölirat: Ferencziek bazára. Ma már nem a ferences barátoké ez az udvar, a bazárhangulat a régi. A BÁV fölvevőhelye körül nepperek ácsingóznak, s ha már megszólították a sétálót, lerázhatatlanok. Ugyan nem adnak annyit, mint a „bizó”, de azonnal fizetnek, ami manapság nem csekélység. A Kossuth Lajos utcán, a klasszicista falak mögött, ott, ahol ma az Új Ember és a Vigília szerkesztődik, megvillan, no nem a vaku, de egy híres fotográfus, Klösz György emléke, akinek fényirdája itt működött, a ferences templom tornyának tövében. Oh, boldog békeidők! Hogy Budapesten anno a századfordulón miként éltek a tántik és az ómamák, milyenek voltak az utcák és a terek, épületek eredeti, rangos mivoltukban, tőle és kortársaitól láthatjuk élénk táruló, barnult fotókról. Ennek a háznak a Ferenciek tere felőli utcafrontján, mint igaz bazár, nyüzsg az Ecclesia. Ódon pultjain csecsebecsék, remek tűzzománcok, faragott szent-fejek, balázsoló és keresztelő gyertyák. Kandeláberek. Köröttük mintha spiritusz szaga terjengene! Pedig itt aztán minden él... csak Körösi bácsi, a hatvanas-hetvenes évek legendás eladója nem bújja már földig hajolva minden hölgynek, hogy „kezit csókolom, nagyságos asszonyom, parancsoljon...” A kirakatból az alkonyatra hull az idegesen pattogó lila neonfény. A templomból kiáramló hűvösség elvegyül a Nereidák kútjának jéghideg vízsugaraival. A harangok meglódulnak.

Védett utcák

Ez a pasas, mármint én, biztosan nem ismer mást. Mert hogy folyton Pilinszkyről ír és beszél. Ezt nem csak a szakmabéliek, a beavatottak állítják, de az egyszerű olvasók is. Pedig, ugye, annyi, de annyi téma van a világon! Igaz. Pilinszky sem lenne téma, ha az ő kedvenc kifejezésével élve szótári szavunkká válna. Úgy, mint Sztálin, bitó, kommunizmus. E szavakat betéve ismeri szakmabéli éppúgy, mint az olvasó, a Pilinszky-szó pedig mintha idegen lenne, olyan, amelynek csengése még nem hatolt nemes szerveinkig. No, nem azért, mert ez a szó lengyel eredetű; sokkal inkább e név mögött meghúzódó katolikus, magyarul egyetemes világnézet és eszközrendszer miatt. Mert vagy magyar legyen az az író, vagy avantgarde, vagy erdélyi. Ő egyik sem volt. Illetve mindhárom. Mindhármon túli.

Miért pont ő? Mert tábornok. Akár József Attila, vagy Ady. És mégis, ha megemlítik, legfölből jobb őrnagyi rangig viszi, de van, ahol pusztá honvéd. Az is volt. Olyan honvéd, akiről messzire sugárzik, hogy tábornok, csak épp otthon felejtette piros csíkos nadrágját, arany válllapját, ezüst csillagait. A tábornoki kar úgylis fölismeri őt. A többivel meg nem törődik.

Beszélnék a Neustadt-díjról, amely a Nobel után a világ második legjelentősebb irodalmi díja, s amelyet minden esztendőben az Egyesült Államokban, Oklahoma Cityben adnak át; a díj értéke huszonötezer dollár. Nos, a díj kapcsán előszeretettel sorolják Illyés, Weöres, Pilinszky nevét. Csak azt felejtik el hozzátenni, hogy minden író jelen lehet, akit az adott országbeli kortársa fölterjeszt. Csakhogy Pilinszky második lett, 1978-ban, Gergely Ágnes fölterjesztésében. A későbbi Nobel-díjas Milosz előzte meg; a ha nem lett volna ott... de, ahogy egy amerikai költő mondta Gergely Ágnesnek, ez a kor, mármint a hetvenes évek vége, a lengyelek ideje, lengyel a pápa, lengyel Milosz és lengyel Brzezinski is...

Idehaza pedig? A halála előtti Kossuth-díj... Az kétségtelen, hogy van egy nagyon nagy baj vele, amelyet halála okán már korrigálni sem képes, de azt hiszem, föltámadáskor sem korrigálná; nem politizált, nem verték le a veséjét, nem publikált szamizdatokban, nem taposta meg elődei sírját. Csak művész volt, csak és csupán klasszikus. Az a baj, hogy mindezt én mondom róla, meg a barátai, akik élnek még, olyannyira, hogy most már van Alapítvány, az ő nevét viselő, meg készülődik két Pilinszky Társaság is, nem kis port fölkaparva polemizálásukkal, a sajtóban. Kevés és megintcsak kevés. Mert ha klasszikus lenne, már régesrég utcatábla viselné nevét a fővárosban. Vagy iskola. Közel tíz éve a szakadatlan küzdelem. Hírfejek, glosszák, publicisztikák garmadája. Az eredmény - semmi. Ha az ő neve fölmerül a múltnak mélységesen mély kútjából, az utcák azonnal védetté válnak. Jómagam, aki a Városvédő (akkor még Városszépítő) Egyesület alapító tagja vagyok, az Utcanév Bizottságban előadtam tervemet. Legyen Pilinszky-köz a Hajós u. 1., vagyis az a darabka, amely az Andrássy út és a Paulay Ede utca közt húzódik, ott a Dreschler-palota oldalán. Nos, itt már eltörött az a bizonyos bicska. Mert emléktábla, dízsírhely, az hagyján. De egy védett utcát így földarabolni! Végül (sic!) az akkori Fővárosi Tanács elnökhelyettese, Czétényi Piroska kijelölt egy utcát, jelesül a terézvárosi Hegedűt. A Labda utca már elkelt, lett belőle Pethő Sándor. Volt is fölhördülés városvédő berkekben! Hiszen a Zeneakadémia körül utcabokor alakult ki. Síp, Kürt, Hegedű. Elhittem, én marha, belenyugodtam. Pedig föltehettem volna a kérdést; milyen hangszer a Nagymező? A Lenin? A Majakovszkij? A Kertész? Meg aztán, sohasem volt a Hegedű hegedű, csak az ötvenes években lett átkeresztelve ő is, meg a Labda is, mivel azelőtt Bálvány és Érsek utcák voltak a nyomorultak, s hát abban az időben a klerikalitás... És elhittem Ráday Mihály dörgedelme is, több mint tíz esztendeje: Budapest az egyetlen olyan város a világon, ahol ennyi az emberről elnevezett utca. Ez meg is zavarja a turistákat. Édes Istenem! Hát egy spanyolnak, miután térképe magyarul van írva, nem is lehet másképpen, nem mindegy, hogy az az utca Kökőrcsin vagy éppen Pilinszky? Mit mond neki a két név? Hacsak nem irodalomtörténész az illető. Akkor pedig földerülne a szíve...

Tényleg, minek róla utcát elnevezni? Mert ez a fixa ideám. Mert félek, csak a vajtűfülűek emlékezetében fog megmaradni. Mert ezoterikus költészet az övé - mondják. Én úgy vélem, mi, magyarok, amúgy globálisan vagyunk ezoterikusak öhozzá képest. De mit old meg egy utcanév? Valakinek talán eszébe jut megérdeklődni: ki volt ez a Pilinszky? Hitem szerint akkor az is beleolvasna valamelyik könyvébe, aki addig egyetlen sort sem olvasott tőle.

A rendszerváltás hajnalán, végső elkeseredésemben írtam az éppen leköszönő Fővárosi Tanácsnak, mellékelve az addig fölgyülemlett cikkeket, glosszákat, dokumentumokat, Czétényi levelét. Most a válaszból idézek: „Ezzel kapcsolatban tájékoztatjuk, hogy 1990. január 1-én (így!) lépett hatályba a Fővárosi Tanács 9/1989. számú rendelete a közterület- és városrész-

nevek megállapításáról, valamint azok jelöléséről, amelynek 7. § (1) bekezdése értelmében, személyről utcát elnevezni halála után legalább 25 év elteltével lehet. Ezen rendelkezés célja, hogy az elnevezések megfontoltak, időtállóak legyenek. Egyetértünk azzal, hogy Pilinszky János munkásságát méltó módon örökítené meg egy, a személyéről történő utcaelnevezés, azonban a javaslattal legkorábban 2006 januárjában tudunk foglalkozni.” Micsoda optimizmus! Most, arra a levelemre már nem válaszoltak, hogy az adott év januárjának melyik napján és napszakában keressem föl a magas Hivatal... Milyen jó is volt azoknak, akik még 1989 decemberében hunytak el! Ha mondjuk 1990. január 1-je után maga Jézus Krisztus hunyt volna el minálunk, bizony várnunk kellene legalább huszonöt esztendő. És miért pont ennyit? Miért nem, mondjuk, 28-at? Ó, szent rendszerváltás! Mert az új urak még csak válasza sem érdemesítettek, magának az Írószövetségnek is csak megkésve válaszoltak. Új tervem, miszerint legyen Pilinszky utca a volt Piarista Gimnázium mellett, vagyis az ugyan hős, de hát mégiscsak kommunista Pesti Barnabás helyén, Ráday személyes haragjába ütközött. Mert a törvény az törvény. És amíg ő él és mozog, addig itt nem lesz utca Pilinszkyból. Korunk Széchenyije, a másik ember abszolút igazának semmibe vételével. Ez ő. Azt hiszi, föladam. Tíz év után. Egyfelől: a törvény még az „átkosban” született, tehát el kell törölni és rábízni a polgárookra, a nagykorúakra, kiről is kívánnak utcát elnevezni. Másfelől, egy rendszerváltás rehabilitáljon. Engem is. A küzdőt, aki most, a harmadik kormányváltás óta is Pilinszky fáradzik. Egy nagy költőn.

Macskakövek halála

Ha a macska meghal, szomorú lesz a gazdi, de ki gyászol, ha meghal a macskakő? Hová temetik?

Nem sípoló, nem is olyan, amelyen hajdani római légiók vonultak át. Nem. Egyszerű, mezei macskakő. Olyan, amilyen a Bartók Béla úton veszi a hátára autók, buszok, gyalogosok légióit. Félttem ezeket a köveket. Jól esik a szemnek, ha végigtekint domború hátukon, ahogy az esőben feketén-kékesen csillognak, de nem esik jól a gumiknak, amelyek mint megannyi krisztus, ilyenkor járnak a vízen, s persze nem szereti ezeket a köveket a gépkocsik egyetlen tengelye sem, elferdülnek és jaj a deviánsoknak.

Mégis, védeni kell a macskakövet. Régmúlt idők polgárai zörögtek végig szekerekkel ezeken a köveken. Hölgyek és dámák magas sarkú cipőkbe bújtatott lábai inogtak e fényes púpokon. De mindez elkerülhető lenne a karbantartással. Hogy ne legyenek foghíjak. Mert a tökéletesen lefektetett macskaköveken nem rázódik szét az autó, nem bicsaklik meg a boka. Nyugaton láttam. Ott ma már patina a macskakő. Nemes bazalt. Kitart az idők végezetéig. Ódonabbá varázsolja az amúgy is ódon utcát. A Bartók Béla út is ilyen. Századeleji hangulatot hordoz, akár a fiatal Karinthy Frigyes is szembejöhethet velünk, nem lepődnénk meg. Félő, hogy a Móricz Zsigmond körtér átépítését követően itt is kicserélik az útburkolatot úgynevezett korszerűbbre. Mert ugye, most nagy az összevisszaság. Megy mindenki, amerre lát. Villamosok, buszok, autók és gyalogosok. Néha kerekek alá is. De nem a macskakő miatt. Még szerencse, hogy nincs pénz. Macskakőkegyelem!

A macskakő szereti, ha kifestik. Szereti a nyilakat, a sávok fehér kígyóit. Meg a szervezett közlekedést. A lámparendszereket. Nem muszáj elpusztítani. Hűségesebb, mint az aszfalt. Ha ápoljuk őt, talán még dorombolni is megtanul.

A gyógyulás meredélyén

A diagnózis: rák. A colon carcinomája. Vastagbél-daganat, Bakos Oszkárrel ülök szemben, akinek fiaival együtt nőttem föl Csepelen, az örökké füstölő, zakatoló hatalmas gyár, a Csepel Művek karnyújtásnyi közelségében. Egészséges. Mellette ugyanannak a kisfiúnak érzem magam, mint harminc évvel ezelőtt. Szavaiban, gesztusaiban megtörhetetlen, kemény ember.

- Ha valaki mondjuk infarktuson esik át, a kollégái, barátai, legtöbbször családtagjai a legnagyobb szeretettel veszik körül, szinte babusgatják; ha viszont valaki rákban betegszik meg, egészen biztos vagyok benne, hogy az emberek nagy többsége elfordul az illetőtől; úgy vélik, hogy ezt az embert le lehet írni, ennek vége. Az orvos már biztosan tudja, hogy mennyi ideje van hátra, csakhát kíméletből nem szólnak neki, csak összenéznek és így tovább. Magában a betegben a teljes kiközösítés érzését kelti. Túl a testi szenvedéseken, semmivel sem összehasonlítható lelki-pszichés szenvedésen megy keresztül a beteg, amire megfelelő súlyú magyar szó talán nincs is. Ez az idő lehet három, négy, öt év is, mire a beteg, valahol legbelül, azt érzi, hogy meggyógyult. Fáj a lelke az embernek, mert nem tud dolgozni. Látja, hogy a kollégák hogy néznek rá, abba kell hagynia a megszokott életritmusát, át kell állni egy teljesen más minőségű rendre, meg kell tanulni otthon, adott esetben egyedül, hosszú éveken keresztül elviselni ezt a betegséget. Mivel mindenki másképpen néz az emberre - vagy legalább is úgy érzi -, kialakul egyfajta üldözési mánia, így inkább az otthon zárt magányát választja. A betegnek a saját hajánál fogva kell saját magát ebből a helyzetből kiemelni. Akire számíthatsz, az a család, de leginkább a feleség, aki ebből az apátiából való kikecmergésben valamiképpen empátikus társad lehet. Hatalmas probléma.

Bakos Oszkár nem hitt semmilyen pszichoterápiában, sem a hasonló betegek közösségében való részvételben.

- A rákosok klubjára gondolok, direkte mondom, hogy rák, mert a daganat kifejezés az emberekben nem tudatosodott.

Valóban: ha valaki mondjuk carcinofóbiás, képtelen ezt a szót kimondani. Nem is tudom, hogy rendelne, mondjuk egy étteremben. Kérek abból a hátrafelé mászó, ollós valamiből. De Istennek hála. Bakos úr sohasem volt hipochondriás, éppen ellenkezőleg: tárgyilagos. Felesége is igyekezett rábeszélni, hogy talán mégis jót tenne a csoportterápia, de férje legyintett. Mert csak azt látta volna, ahogyan fogynak az emberek, először csak kilóik, aztán ők maguk.

- Talán tudat alatt, arra gondoltam, ha a szervezetem bírja, ha az orvos jó munkát végzett, kicsi szerencsém is lesz, az Isten is mellém áll, akkor én magam fogom legyőzni ezt a betegséget, azzal a rendszeres életmóddal, amit én a műtét után saját magamnak kiépítettem. Szóval én ebben száz százalékgig hittem, de hogy életben maradok, maradhatok, abban nem. Nem sok reményem volt. Hisz a statisztikákból kiderült, hogy a második helyen álló rák-betegség volt az enyém...

Pontosan azt érezte, amit Déri János mondott el annak idején a televízió emlékezetes műsorában: hogy megszűnt a külvilág, még a gyerekek is, csak a betegség, amely ott bujkált minden gondolatban és a másodpercek tört részeiben is.

- Visszatérve a csoportos terápiára, biztos, hogy sok-sok embernek nagyon jó. Sőt: enyhül a lelki fájdalom. Én azonban -, s talán jól gondoltam, hisz élek - a saját erőimet mozgósítottam.

Vajon vannak-e tünetek? Intő jelek, amelyek arra utalnak, hogy most már ne tovább, meg kell állni, rohanni az orvosokhoz, nem hagyni pillanatnyi esélyt se ennek az alattomos kórnak?

- Legyen ez a betegség gyomorban, torokban, tüdőben, netán bélben, mint amilyen nekem is volt, a szervezet jelez, még hozzá nem is kevés tünettel. Az emberi szervezet olyan csodálatos felépítettségű, hogy az orvos is csak tapogatózik, s csak mélyreható vizsgálattal tudja fölállítani a diagnózist, a szervezet, a szervezetem már régesrég jelzett, és jelez folyamatosan.

Ötvenkét éves volt 1986 decemberében. Akkor fedezték fel a vastagbél vízszintes ágában, hogy valami nincs rendjén. A pontos diagnózis a rákövetkező év januárjában állítódott föl. Nos, ennek előtte, mintegy másfél évvel a székletben megjelent a vér. Mit tesz ilyenkor az ember? Biztosan aranyér, Reparonnal kenegeti, majd csak elmúlik. Talált okot Bakos úr is, rengeteget. Igen ám, de a vérzés nem szűnt meg.

- Voltam olyan trehány, hogy az intő jelekre nem figyeltem. Viszont, ennyi tapasztalattal a hátam mögött, elmondhatom: ha bárki, élete folyamán olyasmit vesz észre magán, ami addig nem volt, s itt főleg a rendszertelenségre utalnék, tehát véres köpet, hasmenés és székszorulás abszolút nem logikus váltokozása, vér a székletben, azonnal forduljon orvoshoz. Egyfelől megnyugszik, ha nincsen semmi baj, ha pedig a lelet pozitív, akkor időben be lehet avatkozni, mert például, ha én jóval előbb elmegyek, akkor a daganat nem fejlődik hatalmasra, a csonkolás nem lett volna olyan radikális, dolgozhattam volna tovább, nem beszélve arról, hogy az áttétek időbeni fölismeréskor talán még nem képződnek.

Tizenöt éve is voltak jelek, erős és mindennapos alhasi fájdalmak, el is ment orvoshoz, aki komoly gyulladást állapított meg, gyógyszeres kezeléssel a fájdalmat megszüntette. Néha azonban kiújult, jött a gyógyszer, s a dolog feledésbe merült.

De történetünkben is eljön az a pont, amikor az ember mégiscsak elmegy az orvoshoz, eszébe sem jut, hogy súlyos beteg. Szerencsésnek mondhatja magát, mert olyan orvosok kezébe került, akik megsejtettek valamit. 86-ban, december közepén, adventi időszakban Bakos Oszkár és felesége valami olyat evett, ami mindkettőjüket meghajtotta. Az asszony könnyedén túlesett a dolgon, míg a férfi hasfeszüléssel járó székelési ingeret érzett, de székelni nem tudott. Rá se rántott, irány a munkahely! A mindennél fontosabb életszükséglet: a hivatás. Azért amikor hazaért a gyárból, csak elment az akkori körzeti orvoshoz, aki isteni szerencsére nem írt föl valami hashajtót, hanem elküldte őt az SZTK-ba. Itt egy fiatal orvos, Dr. Hajnal fogadta. Itt is óriási volt a szerencse. Mert van olyan orvos, aki ráérez valamire, van, aki esetleg elnagyolja a problémát. Hajnal doktor megkérdezte, Bakos úr, megengedi-e, hogy megtükrözzem? Természetesen előtte alaposan ki kell mosni... - Szó nélkül beleegyeztem, nem féltem a fájdalomtól, úgyhogy minden további nélkül... Húsz-huszonöt centi hosszúságú csövet vezetett föl a végbélen keresztül a vastagbélbe, majd így szólt: - Találtam egy polipot. Kivehetem? - Természetesen - válaszolt Bakos úr, s ez a kis műtét meg is esett, ott azon nyomban. Utána vécé, öltözködés. - Bakos úr, Önnek azonnal be kell vonulnia a kórházba.

Bakos Oszkár természetesen azonnal tiltakozni kezdett, hogy itt van a nyakán a két ünnep közti időszak, neki ott a helye, nélküle megáll az élet. Hiába mondta az orvos, hogy ez komoly betegség, lehet bélcsavarodás is, meg más is (hogy pontosan mi, azt föl sem vetette, csak jóval a műtét után, amikor találkoztak, akkor árulta el, hogy ő, Dr. Hajnal a kivett polipról, ha nem is száz százalékosan, de tudta, hogy rosszindulatú elváltozás).

Azért közben elküldte őt a kórházba egy úgynevezett irrigoszkópiás vizsgálatra, ami abból áll, hogy részben feltöltik a beteget vízzel, amely festékanyagot tartalmaz, részben levegővel, majd forgatják a röntgen alatt. A vizsgálat olyannyira megviselte Bakos Oszkárt, hogy ez a senkitől és semmitől nem félő, mással és önmagával is igen szigorú ember úgy sírt később a vécén, mint egy kisgyerek. Kezébe nyomtak egy borítékot, hogy vigye vissza ahhoz az orvoshoz, aki küldte, ő kocsiba szállt, de azért furdalta a kíváncsiság, és belenézett. Nyolc évig

tanult latint, annyit le is fordított, hogy a béllel van valami baj, de az a rövidítés, ami a lényegét takarta, valahogy elkerülte a figyelmét.

- 1987. január 2-án bevonultam a csepeli kórházba. Kértem Hajnal doktort, ajánljon nekem egy sebészt, mégiscsak ő tudja jobban, s ő Sárospataky doktort ajánlotta, s valóban, egy nagyon szimpatikus embert ismertem meg benne. Életem nagy részét neki köszönhetem, s az elmúlt időszakban nyújtott magasszintű segítségéért, emberségéért barátomnak tekintem.

Egy alkalommal aztán az igazgató főorvos jött vizitálni, s úgy mellékesen megkérdezte a műtét előtt álló beteget, tudja-e egyáltalán, hogy mi a baja? Bakos Oszkár a jólétesült magabiztosságával kijelentette, hogy természetesen, magában fölidézve latin tudását. A főorvos persze átlátott a szitán, de ráhagyta. Ha tudja, hát tudja. A beteg azonban még ekkor sem tudott semmit.

- Január nyolcadikán műtöttek, s utána azt vettem észre, hogy mindenki nagyon kedves hozzám, túl sokat törődnek velem, pedig én már harmadnap kimentem a vécére, cigarettáztam, magam borotválkoztam. Nem tűnt fel, hogy mindez miért? Hogy mennyire naiv az ember! Pedig eléggé olvasott vagyok, mondjuk e tárgyban kevésbé, de még az sem tűnt fel, hogy a nővérek behoztak valami ennivalót, aztán sietve kicserélték a szilárd halmazállapotú ételt valami folyós vacakra. És megláttam a feleségemet, ahogy sírt. Ebből sem következtem semmire. Egy nő nyilván elsírja magát, ha férjét ilyen állapotban meglátja, itt cső, ott cső, az ember nyilván olyan, mintha megnyúzták volna; pedig akkor ő már tudta, hogy mi a bajom, az orvos elmondta, hogy hatalmas daganatot távolítottak el a vastagbélből, illetve csonkolták, a vékonybél becsatlakozása és a végbél között. Hadd dicsérjem még egyszer az emberi szervezetet: a végbélbe kötött vékonybél nem is olyan hosszú idő alatt átvette a hiányzó vastagbél funkcióit!

Bakos Oszkár a műtét után pár nappal hazatért, de nem hagyta nyugodni a gondolat: mi lehet a baja? Fölkereste Sárospataky doktort, ugyan mondja már el, ide a két szemébe, mert neki családja van, voltaképpen „vagyonos” ember (lakás, kocsi, telek) és ha nagy a baj, végrendelkeznie kell. - Nézze, mi kivettünk egy daganatot. - Bakos úr bólintott, de nem fogta föl. - Lehet, hogy nem is tud majd dolgozni ezután.

Erre a megjegyzésre pedig már nem is figyelt.

- Egyéb alkalommal felülvizsgálatra kellett mennem az SZTK-ba. Megkérdeztem: főorvos úr kérem, mikor mehetek én dolgozni? Egy árva szót nem szólt. Lepecsételte a papírokat. Mikor végigértem a hosszú folyosón - libabőrözni fog a hátam most is, ahogy ezt el fogom mondani -, utánam szólt: - Bakos úr, maga a bűdös kurva életben nem fog dolgozni!

Bakos Oszkárnak ez a mondat úgy esett, mintha agyonvágta volna. Ebben a mondatban nem volt cinizmus, csak egyfajta durva őszinteség, hogy térjen már észre a beteg, ne álmodozzon tovább, mert a tények makacs dolgok.

Sárospataky doktor megkérte: vegyen föl a kapcsolatot a Celladammal, akik akkoriban a Veres Pálné utcában székeltek. Kígyózó sorok, télutó, nyirkos hideg. Valahol itt, a hason-szűrűek között oszlott el a kétség, s mint a villám, lecsapott a bizonyosság. Szegő doktor javaslatára, ingyen jutott a Celladamhoz. Igen ám, de ki kellett tölteni egy űrlapot, s azt egy orvosnak alá kellett volna írnia. Az állam tiltotta. Tűzzel-vassal, mondván: kuruzslás. Érthetetlen. Ha csak placebo hatása lett volna a szernek, s a beteg hisz benne, már akkor is fél gyógyulást eredményezhetett. Abban az időben egy-egy ilyen aláírásért ezer forintot is elkértek az orvosok, Sárospataky doktor azonban ingyen aláírta a papírt, sőt, a kórházban adták be az injekciókat, az igazgató főorvos tudtával és beleegyezésével! Holott a tiltó körlevél nyilván ott lapult a fiók mélyén. Ezek EMBEREK voltak - a Csepeli Kórházban...

Pedig aki akkor elvállalta, hogy ezt az injekciót beadja, nagy rizikót vállalt, volt, aki megkérte az árát rendesen, s el lehet képzelni: intravénásan havonta hat, normál injekcióként hat-nyolc volt az adag.

- A sorbaállások közepette irtóztató dolgokkal találkozott az ember. A legmegdöbbentőbb eset: egy édesanya hozta alig egy éves gyermekét, idegrákkal! Tessék elképzelni. Még nem volt egy esztendő... Közben fogytunk, mert vagy ő, az illető maga halt meg, vagy akinek vitte a szert, közben újak csapódtak hozzánk, de a törzs, az a pár ember, akikkel legelőször is találkoztam, s amíg én odajártam, hál' Isten - megmaradt. Később Kovács Ádámék átkerültek a Dalszínház utcába, ott már egyre jobban fogyott a tömeg. Okait nem tudom, talán ok lehetett az is többek közt, hogy a Celladamért is fizetni kellett, mert a vállalkozó Kovács Ádámnak is szüksége volt a bevételekre, hogy a szert tovább tudja orvoscsoportja által fejleszteni. Nem tudom, van-e statisztika. Nem tudom, hányan gyógyultak meg a szertől. De egyet tudok - életben vagyok. Aztán emlékszem egy igen nagydarab, magas emberre, haja kihullva, kiadták a feleségének, hogy ha akarja, hazaviheti, jó, ha két napja van hátra. Nos ez az ember hozzánk csapódott, s ahogy találkoztunk, azt vettem észre, hogy a haja kinőtt, a bőr nem lógott rajta, életkedve hatalmas volt, s ahhoz képest, hogy két napot jósoltak neki, egy esztendő is beletelt, és élt! Na most én nem mondom, hogy a Celladam gyógyította meg; de akkor mi? Amikor lemondtak róla?

Bakos urat nagyon megszerették. Szinte csillogott a szemük, amikor három év elteltével egyre javult a vérképe - havonta vették le tőle a vért egy sajátos diagnózis fölállítása végett -, és Szegő doktor megkérte, menjen el máshová is, ahol leveszik a vérét, hogy legyen összehasonlítási alap. Szegő doktor valószínűleg megkapta a leleteket, mert örömmel újságolta: - Semmi baj, Bakos úr!

- Ezek az emberek a tevékenységüket illegálisan folytatták, szerencsére EMBEREK voltak, akik hajlandók az egzisztenciájukat földadni azért, hogy egy, vagy két, vagy ki tudja hány ember életét megmentse! Ezek az emberek legalább olyan hősök voltak, mint akik szamizdatot gyártottak, vagy elmentek a Petőfi-szoborhoz és elszavalták a Talpra magyar!-t... Igenis forradalmárok voltak! És ki beszél ma Kovács Ádámról és nagyszerű orvoscsoportjáról? Nagy szégyen. Meghalt az unokanővérem rákban. Kértem, könyörögtem, menjen el a Celladamhoz. Lebeszélte az orvos. Mert hogy az mérgez. Ha toxikus lett volna, akkor én már száz halált haltam volna! És hiába minden. A saját szeremből adtam neki, de az orvos nem volt hajlandó beadni. Meghalt egy ember, aki talán, nem biztos, de talán életben maradt volna, ha nincs ez a szörnyű demagógia... Mert ne feledjük: ez egy olyan betegség, ahol az ember az utolsó szalmaszálba is belekapaszkodik, még a levegőbe is, ha lehetne!

Nos, az ember, ha mégoly laikus is, bizonyára gondolkodik az okokról is. Bakos úr egyértelműen a túlhajszoltságra vezeti vissza az okot. Nagyvállalati osztályvezető volt, rengeteg emberrel kellett foglalkoznia, nem akkor evett, amikor éhes volt, a vécéjárási rendszertelensége is dominált, a sok cigaretta. Édesapját, az idős embert kórházban ápolták, rámaradt minden, ő, aki sohasem permetezett szőlőt, annak rendje és módja szerint nekivágott ennek is, minden védőfelszerelés nélkül, talán kezet sem mosott és úgy evett. A legtöbbször azonban ebéd helyett elszívott egy cigarettát. - Szinte odadoztam magam ennek a disznó, alattomos betegségnek. Minden feltételt biztosítottam a számára, hogy gyere, itt vagyok, jó húsban, zabálj föl, te is beledöglesz, de én is. És az, hogy magamra figyeltem a legkevésbé, ím, megbosszulta magát. Hallottam azt is, hogy bizonyos kutatások szerint a betegségre való hajlam átörökíthető. Bár, mint tudod, az onkogének mindnyájunkban ott lapulnak, csak a kedvező alkalmat várják, hogy kitörhessenek. Két fiamat figyelmeztettem, vizsgáltsák magukat rendszeresen, mert van rá lehetőség. Családunkban ilyen nem fordult elő, bár a nagymamám

állítólag rákban halt meg, de ezt akkoriban nem tudta senki bizonyosan. De jobb félni, mint megijedni.

- Aki ebbe a betegségbe beleesett - bár ne essen bele senki -, jobb, ha tudja: az életmódját, az életvitelét teljesen meg kell változtatnia. Vége a gyárnak, vége az addigi környezetnek, keressen magának valami könnyebb, légiesebb munkát, mert szenved az ember, jómagam több mint három évig, végrendeleteket gyártottam és hasonlókat; elfoglaltsága legyen mindenképpen - mert máskülönben ebbe bele lehet örülni -, még ha az a foglalatosság esetleg degradáló, akkor is. Én a műtét után egyszer bementem a gyárba, s láttam a kollégákon, hogy méricskélnek, fogyott-e, sápadtabb-e, aztán, amikor eltávoztam, visszafordulván azt vettem észre, hogy utánamnéznek! Akkor megfogadtam, hogy ide a bűdös életbe többé be nem teszem a lábam; tehát új arcokat és megint csak új arcokat! Akik még nem írják le az embert. Igaz barátokat kell keresni! Föl kell építeni azt a drillt, amelyet a katonaságnál szokás: mikor kelek, fekszem, reggeli, ebéd, vacsora azonos időben, az étel minőségének a megváltoztatása is ide tartozik, és az előírt gyógyszerek szedésének rendszeressége. Fontos még az immunrendszer erősítése. Sajnos az ilyen betegek nagy többsége rossz anyagi helyzetbe kerül, mert az életminőség javítása mindent felemészt.

Bakos Oszkár sohasem volt bigott katolikus, pedig papoknál nevelkedett, de még ma is, hét évvel a műtét után is, mielőtt vécére megy, imádkozik, hogy Istenem, csak vér ne legyen...! - Hatalmas öröm ért hat év után: újra táncoltam az én csodálatos feleségemmel.

Búcsúzáskor, mint egyfajta üzenet mindnyájunknak, földerengtek Pilinszky János sorai: „távoli, kétes tájakon, / készülődik a fájdalom.”

A MAGYAR BARGUZIN

Nyergestányér

De rég is volt már, amikor az összmagyar valutakeret megindult Bécs felé, aztán ott is maradt. Cserébe gorenjék, videók, színes tévék kígyóztak az anyaország felé, Trabant-hátakon egyensúlyozva, vagy meglapulva öreg Zsigulik ülési alatt. Odaát persze örültek. Annyi pénzt hagytunk kint, hogyha ma visszautalnák nekünk, nyilván csak akkor, ha az árut is visszaszolgáltatnánk, hogy talán még az az átkozott költségvetési egyensúly is az őt megillető helyére billenne. Na, de ne álmodozunk. Idézzük inkább ezt a hőskorszakot, amely hasonlatos volt az alaszakai aranylázhoz, Chaplin akár Burgenlandban vagy Bécsben is forgathatta volna hatalmas filmjét.

Bár akkor épp nyár volt.

Mégha szerencsétlen szám is a 13-as, annyi éve már. Végre útleveél, aztán irány Hegyeshalom, s átlépve a rubikont, beleszédültünk a szabadságba. Mörbisch. A Fertő-tó partján. Falu. Na, ilyet nálunk még most se keressenek. Mert nincs. Ha így megy, nem is lesz egyhamar. Már akkor volt minden sarkon kivilágított telefonfülke, ahonnan New Yorkot éppúgy lehetett hívni, mint Budapestet, utóbbit általában azért, hogy kis hosszabbításért könyörödjön az ember. Mert olyan jó volt ott. Kávéház. Gerbeaudi elegancia. És Választék. Olykor rám kellett szólni, hogy csukjam be a számat. Mert szép dolog az ámuldozás, de nem éppen gusztusos. Betonút mindenütt. Lovaskocsi egy se. Picike traktorok vánszorogtak a lankás szőlők felé. A tóparton aztán minden. Ami ma is hiánycikk a mi magyar tengerünkön. A tisztaság. A nettség. A már-már kínos precizitás. Pedig magyar földön jártunk. Vagy járhattunk volna. Trianon előtt. De hát - nincsen hát. Csak a van létezik.

Feleségem a balett-karral, én a feleségemmel, úgy éltünk ott, mint Marci Hevesen. Jobban. Kilós kávék, persze arany Jacobsok, átszámítva fillérekért. Tíz kilós mosóporok, nevetséges áron. Két forint-valamennyi volt akkoriban a schilling. És az illatszerek garmadája. Kerek és négyszögletes szappanok, na meg olyan is, mint egy megkövült hullámdarab. És akkor begördült a Hauptstrasséra egy piros Porsche. Olyan billenő-lámpás. A fiú, aki vezette, Bécsben élt már majd' tíz éve. Disszidens. Egy dezertőr. Hazaáruló, sötétben tapogatózó ellenforradalmár. A papa valamilyen fejes volt idehaza, a srácnak azonban elege lett. Most meg itt glasszált a piros csodával. - Használtan vettem - legyintett. - Csak négyszázötvenezer schilling volt...

Csak. Az egyik párás éjen aztán beültünk asszonyommal. Én előre, ő meg hátra, beszíjazva a gyerekülésre emlékeztető piciny székre. Ki sztrádára, irány Bécs. Kétszáznyolcvannál elsápadtunk. Remegő lábbal léptünk a császárváros hajnali homályban derengő körútjára, a Ringre. Melange-t ittunk reggelire és vártuk, hogy kinyissanak az üzletek a Mariahilferen. Szemünk aztán itt nyílt a legkerekebbre. Ennyi árut még filmen sem láttunk. A fiú úgy mozgott ebben a világban, mintha itt született volna. - Az endékában végeztem a művészeti akadémiát. Öt év volt. Ma már németül álmodom.

Mi meg magyarul. Mert mindent, de mindent szerettünk volna fölpakolni valami hatalmas kamionra, aztán irány haza, eladni és szétszítani mindent, hogy nesztek, ti sem vagytok többé mostohák. De csak annyit vásároltunk, amennyit négy, nem túl erős kar elbír. Meg a vámhivatal. És akkor belépett egy hazánkfia. Az üzlet előtt parkolt. A pereputty a kocsik körül ólálkodott, nehogy megfújja valaki a tető-csomagtartóra alaposan fölötözött mélyhűtőt.

Videók, tévék, egymás hegyén-hátán. Az eladó magyarul beszélt, természetesen. Azt mondta erre az atyafi: - Nyergestányér van? - Micsoda? - így az eladó. - Hát nyergestányér. - De mit tetszik vásárolni? - Addig semmit, míg nem tudom, van-e nyergestányér. Mert az a lényeg. Anélkül egy tapodtat se...

A fiú, kísérőnk, már odakint, a röhögéstől könnyes szemmel mondta: - Mehrwertsteuert akart mondani a szerencsétlen...

Nyergestányérral gazdagabban, vagy anélkül, a konvoj hazaindult.

Akciós vacsora

Az ember mindennap lerohan a postaládához. Remél. Hogy közlik, jön a korrektúra, támogatást kapott az új könyve, netán ösztöndíjhoz jutott, de az se rossz, ha ott az értesítő: utalvány, tessék befáradni a postára. Honorárium. Igaz, megkurtítva negyven százalékkal, az indoklás lakonikus, vagyis kuss; de mégis, elég egy tankolásra, vagy a hétvégére, na nem háromfogásos kajára, csak egyre, az is négy napig.

Na, csak nagyon ritkán érkeznek ilyesmik, inkább számlák, adópapírok, meg hogy nyert egymilliót, ingyenes utat New Yorkba, de ha ez a csúf amerikai megalopolisz a közel húsz millió lakosával snassz, nosza, irány a mesés Egyiptom, Kairó, némi kis átruccanással a Szentföldre. De hopp, mi is ez a meghívó? Akciós, félárú vacsora itt Budán a spanyolos szállodában, hogy hány csillagos, ne kérdezzék, annyi bizonyos, hogyha egy teljes arany vállalapon csillognának ezüstösen és hatágún, ha nem is az egész Magyar Honvédség, de egy hadosztály biztosan vigyázzba vágná bokáját.

Szóval a hely hullá elegáns.

Az ember megböki asszonyát, hogy tegye már le a fakanalat; a krumplilevest majd megesszük holnap, meg aztán elég is volt, torkig vagyunk vitaminnal meg ásványi anyagokkal, amelyek nélkülözhetetlenek, bár tudjuk, hogy lábasunk nem korszerű, a zöldségből úgy párolog el a sok létfontosságú, mint a pinty. De sok kicsi sokra megy, jut eszünkbe az elmés közmondás, és a két személyre szóló meghívót görcsösen szorongatva öltözni kezdünk. Odakint jeges szél borotválja a házfalat bambán bámuló autók mocskos alvázait. Meleg alsót? Azt azért mégse! És ha nem tudunk fizetni? Kupacba kotorjuk a maradék pénz minden magját. Ebből csak kijön. Ha már félárú. Meg aztán nem kell degeszre zabálnia magát az embernek. Legföljebb csak kóstolgatunk. Mindenből egy keveset. Közel lakunk. Valamelyikünk hazaszalad és kölcsönkér. Lala nénitől, a harmadikon. Igaz, nyugdíjas, de rá mindig lehet számítani, ha baj van. Csak ne legyen éppen misén. Van ilyenkor mise egyáltalán? Szép kis katolikusok vagyunk. Az egyetlen öltöny, szépen, lekefélve. Cipő, no, nem éppen báli, de ki van suvickolva, feketén csillog mind a kettő, mint nyitott Steinway-k, a Zeneakadémia nyolcas tantermének, reccsenését szőnyeggel tompított parkettáján.

Az asszony szolid kosztümben és a legszebb, legmakulátlanabb fehér blúzban, amit véletlenül nem kevertem össze a többi kimosnivalóval. És a bunda! Fehér farkas. Vagy nádi. Édesmindegy. Ausztriából, a határ mellől hozta-csempészte még az ántivilág forró nyarában, a haverek kocsijának hátsó ülésén maga alá gyűrve, hogy meg ne lássák az illetéktelen szemek, mert bizony kétezer schilling volt, igaz, akkortájt két forint volt ez a kemény valuta, de akkor is. Hullott belőle a szőr rendesen, fehér szálak tapadtak mindenfelé, ahol mozgott, ült vagy állt, de egy farkas, az farkas.

A szálloda éttermének előterében ketten is odaugrottak, hogy kislányosan keskeny válláról lesegítsék. Az ember és asszonya belép, ahogy a filmekben látta, elől a férfi, utána a nő, mert ha pofon csattanna, kapja ő. Legalább nyolc ember sürgő-forgó mályvaszínű suhanása. Vendégek nélküli asztalok sorjáznak, megterítve mindenütt. Erre a félárúra csak mi ketten vagyunk hivatalosak. Atyaisten! Étlap-lapozgatás. Mert így, féláron is annyi, hogy egy fogást ennénk ketten, de az nagyon kínos lenne, amúgy meg mögöttünk a nyolc ember, lesve minden mozdulatunkat. - Biztosan félárban van?... például ez itt - fogom a dolgot könyörgőre, az egyik meg bólint, mosolya halvány.

Majd mind a nyolctól megkérdem ugyanezt. A szégyen rózsaszín szélű piros ábrákat rajzol arcunkra. Nem is lakunk jól, annyi bizonyos. A borraival? Osszák nyolc felé. Bizony, két napra rá már a Bizományiban próbáltunk túladni az asszonyi bundán. - Szép, szép - így az átvevő. - Kétezer - De uram, schillingben volt annyi! Ez fehér farkas! - Kecske, uram. Legfőlebb ha megette a farkas. Mármint a kecskét... Mindegy. Országomat egy lóért? Akciós vacsorát - kecskéért!

A pulyka

Ilyenkor, délután öt körül a legzsúfoltabb a busz. A Kőbányai úton egymáshoz bújó macskakövek hátán himbálózunk méltóságteljesen, lopakodva, mintha valami szertartásra igyekeznénk, pedig mindenki rohanna, ahogy csak bír, nem mintha az idő pénz lenne, mert ez már régen nem igaz, csak úgy, a semmibe tart ez a rohanás, túl lenni mindenben, minél hamarabb, aztán otthon, a meleg szobában fölengedni lassan, mint a mirelit.

Az ember örül, ha kapaszkodhat. Akik ülnek is, hát az maga a mennyország. Méla öröm. Bámészkodás kifelé a piszkos ablakon.

Férfi a peronon. Megszólít. Borostás, ápolatlan. Alacsony, ruhája sem tegnap került ki a Patyolatból. Mozgó szájában néhol fogak, amúgy fémdarabkák. Öreg csöves. Pedig lehet, hogy egyidősek vagyunk? - Jöjjön közelebb! Na! Takarjon már... - rángatja a kabátomat. - Nézzen a lába elé! Nehogy rálépjen.

Lenézek. Na nem órá, még lejjebb, a lába elé, a kopott gumipadlóra. Valami megmozdul. Aztán, mintha már nem is élne, megkötözött lábú pulyka hever mozdulatlanul. - Szép példány, mi? - kérdezi újdonsült ismerősöm és megnyalja a szája szélét. Fiatal fiú furakszik mellénk. Én szorgalmasan takarok, eszembe jut az álcázás valódi oka, miszerint élő állatot csak megfelelő „csomagolásban” lehet a BKV járművein szállítani. No nem az állat, inkább az utasok testi épségét, ruházatuk tisztaságát megóvándó.

- Hová tetszik vinni a madarat? - kérdi a fiú váratlanul, mindkettőnkre bámulva, én megvonom a vállam, és a csöves felé bökök.

- Madár, madár! Egy frászt, kisfiam! Pulyka jez! Pulyka a javábul. - A nyomaték kedvéért megragadja a hatalmas szárnyas nyakát s egy csöppet megemeli. - Szép, mi? - A fiú kényszeredetten bólint és kibámul azon a résen ott a vállak között, ahol valaki a könyökével épp letörölte a homályló párát az ablakról. Sötétség.

Velem már nem törődik senki. Akár mehetnék is. Megtettem, amit ember megtehet: takartam. Fedeztem egy embert és a madarát.

- Most vettem a piacon. Megérte. Szép nagy ebéd lesz belőle. Kiadós.

- Le tetszik löni?

- Na, te aztán városi gyerek vagy, annyi szent. Lelőni! Ha nekem lenne egy puskám... ugyan volt, akkor te még csak pajzán gondolat voltál... Ötvenhatban. Lőttem halomra a sok ellenforradalmárt, mégse kaptam rendesen a nyugdíjbul. Ma meg...

- Hát akkor hogy tetszik megfőzni?

- Süssük azt, fiam. Süssük. Fiatal állat ez.

- Élve?

- Méghogy élve. Levágom a fejét. Kint a tuskón. Rá a nyakát, aztán zutty! Le a fejét. Szok rohangálni az udvaron. Körbe-körbe.

A fiú láthatóan összeborzong, én csak nyelek egyet, a pulyka vadul csapkodni kezd. A borostás szinte rátapos, úgy szorítja a padlóhoz az ijedt szárnyast.

- Aztán hanyadikos vagy, kisfiam? - érdeklődik fogatlan mosolyával a pulykás ember.

- Most megyek nyolcadikba.

- Oszt jó az értesítő?

- Négyes.

- Oszt utána hová mész? Dógozni бүдös még, mi?

- Apukám azt mondta, tanuljak tovább, vigyem többre, mint ő.

- Én is mondtam a fiamnak. Oszt ő még mindig a sitten van, én meg már rég kigyüttem. Pedig egyszerre vonútunk be... - hangosan nevetni kezd, lábát lassan emeli, enged a pulykának némi levegőt. - Oszt mit fogsz tanúni?

- Számítógépet, nyelveket.

- A' jó! Sokat lehet svarcolni...

A srác köszönés nélkül fordít hátat, nyomul az ajtó felé. A borostás leguggol a pulykához és rákoppint a fejére. Bekapja a mutatóujját és szopogatni kezdi, mint egy cuclit. Gyomrom erősen kavarg. Ahogy lassan én is az ajtóhoz érek, ez az ember kiáltozni kezd. - Tolvaj! Fogják meg! Velem hozassa a lopott pulykát! - Váltjuk egymást. Én és a karszalagos ellenőr. A padlót fürkészi.

A munkanélküliség diszkrét bája

Volt egyszer egy New York-palota. Mindennapos, játékos pezsgés a hatalmas hauszmanni eklektikában. Jött is az oly hűn áhított váltás, több mint ezer ember kihajított. A volt Szabad Nép Ház a Blaha Lujza téren fölszippantotta a maga adagját a dolgozók közül, s a palota, mint annak idején a kitelepített úrhölgy állt magában, no nem a távoli puszták mélyén, hanem itt, a Nagykörúton, sminkjét feketén csorgatva alá.

E sorok íróját átcsalogatták, volna-e kedve, mert úgy hallották, nagyon szeretné a Hírlapkiadó Vállalatnál folytatni áldásos(?) tevékenységét. Nosza. Ámbár megjegyeztem a szűrő tekintetű úrnak, hogy nagyon nem szeretnék ide kerülni, de azért tessék, halljuk az ajánlatot. Szóval, volna itt egy állás. Előre dőltemben feszültségem nőttön-nőtt. Rendész lehetne, kérem szépen. Hol ennyi, hol annyi a szabadidő, tán még pufajkát is kaphatok, nem beszélve az anyagi elismertségről...

- De uram, én író vagyok, tudja, a Magyar Írószövetség tagja, nem sokára dedikálni fogok a Könyvhéten, több mint tíz éve várok... hátha, szóval valamelyik lapjukhoz... - Amaz a fejét rázta, kukkot sem értett. Ha nem jó az ajtónállás, mehet Isten hírével.

Mindez lassan két esztendeje. Szedtem a cókómókomat, irány a Munkaügyi Központ egyik kirendeltsége, belebámulva a másfél éves semmittevés alagútjába.

- Mi volt maga?

- Anyagbeszerző. De mint bútorraktáros szereltem le. Amúgy író volnék.

- Újságíró?

- Újság nélkül. Csak úgy, egyszerűen, író.

- Hát én nem tudom - csóválta csinos fejét az előadó hölgy. - Végül is anyagbeszerzőként keres állást!

- Nem én. Nem keresek semmit.

- Akkor mit akar?

- Nyugalmat. Csöndet. Megtisztulni húsz munkaév rámrakódott salakjától. - Ebben maradtunk. Mint a refesek, havonkénti bejelentkezés, két-három órai várakozással.

Átképzés. Ez az! Kultúrinnov, a Várban. A volt Pénzügyminisztérium patinája. Kulturális menedzserképző tanfolyam. Három hónap, a végén vizsga. Az igazgató szelíden mosolygott. - Ha megfelelnek, hivatalsegédnek lehetnek, itt, ezen a szent helyen. - Nem akármilyen perspektíva. Vállalkozók, jól szituált hölgyek és urak az előadók. A hallgatóság; kirúgott színésznő, átlótt lábú néptáncos, tanárok, jogász. Mind-mind csak voltak. Valakik. A végén: elismervény? Igazolás? Bizonyítvány? Arról, hogy megfeleltünk. Mindez ingyen, hála a Munkaügyi Központ nagyvonalúságának.

Szokásos bejelentkezés egy másik kirendeltségen.

- Volna itt egy állás.

- Nocsak.

- Targoncás. Bruttó tízezer. El kell fogadnia. Csak egy fokkal kisebb besorolás.

- Kulturális menedzser lettem!

- Itt nem szerepel.

- Önök iskoláztak be!

- Anyagbeszerző volt, ha jól látom.

- Utoljára, bútorraktáros. Amúgy meg író.

- Miket ír? - kérdezte és ujjai ördögösen futkároztak a számítógép billentyűin.

- Mindent. Prózát, drámát, esszét, verset. Hat könyv, ebből három megjelent.

- Szeretem a verseket. Tudja, ki a kedvencem? Pardi. Pardi Anna.

Elámultam. Mintha a vastag, vörös rúzszt mosoly keskenyítette volna.

- Tudja mit? Újságíróként regisztrálok. Rendben?

Bólintottam. Odakint, magam mögött hagyva a zsúfolt váróhelyiséget, arra gondoltam, mi lehet író esetében az egy fokkal kisebb besorolás? Aki eddig nagyregényt írt, mátol kisregényt fogalmazhat. Két fölvonás helyett egyet. Vers helyett egy sort. De mit tegyen, aki egysorosokat írt? Degradálja szavakká, szótagokká! A legparányibb részecskéket a fizika is kutatja még.

Az amerikai módszer

A Kulturinnov kitett magáért az 1993-as esztendő tavaszán. Vendégül látta a Munkaügyi Központ által finanszírozott kulturális menedzserképzőt végzetteket éppúgy, mint az Egyesült Államokból idelátogató néhány üzletembert.

Miért épp most említem? Mert újabb fordulópont előtt áll az ország és annak gazdasága, sőt mi több, a régió. Közép-Európa. Mert ezek az urak Bukarestből érkeztek és mennek tovább Pozsonyba, Prágába, Varsóba, s ha jól emlékszem, a Baltikumba is. Hirdetni az Igét. Igen. A szó bibliai értelmében. Megkérdeztük, miért épp ide? Isteni sugallatra, volt az egyszerűnek tűnő válasz. Valami azt súgta nekik, ide, az Isten háta mögé kell eljönniük. Talán illetlenség volt a kérdés is. Szent Pál apostolt sem kérdezték, miért mesél himnusszá komponálva a szeretetről.

Nos, az egyik, jó ötvenes úr, nekünk szegezte a kérdést. Hogyan kezdjünk? Amerikai, vagy magyar idő szerint. Na, nem. Nem az időeltolódásra gondolt. Az amerikai idő azt jelenti, hogy ha délelőtt tízkor kezdődik az előadása, akkor nem tíz előtt két perccel, de tíz után tíz perccel sem kezdődhet. Hanem - pontban tízkor. Ebben maradtunk. Mesélte, hogy Bukarestben a fél társaság órákat késett. A magyarázat úgy szólt, hogy késett a busz. Ezt nem is értette. Hogyan is érthette volna...? Másnap aztán tizenegy után érkezett, nyakát behúzta, ahogy elvonult a padsorok között. Nagyot neveltünk, hogy na, mi van az amerikai idővel, mire ő csak annyit mondott; a Parlamentben járt, képviselőkkal kellett találkoznia, reggel kilenckor. Ők azonban magyar idő szerint kecmeregtek ki ágyaikból. Nagyot derültünk. Ez az úr mesélni kezdett. Két gyermek apja, nagy háza, sőt házai voltak az USA-ban, kocsí minden családtagnak, tóparti villája előtt karcsú jachtja himbálózott, ő pedig dolgozott, éjt nappallá téve, mígnem azon kapta magát, hogy gyermekei és felesége elfordulnak tőle, barátai szépen és szisztematikusan elhagyták, s azon vette észre magát, hogy tökéletesen egyedül maradt. Erre vett még egy autót. Jachtot. Házakat. Aztán boldogtalan lett ő maga is, s egyedülléte mély magánnyá sorvadt. De jött Isten, azt súgta, add oda mindenedet és mindent visszakapsz. Így is történt. Már csak egy bérelt kocsija maradt, szállodai szobát bérelt, s úgy üzletileg, mint a magánéletében, sikeresebb lett, mint valaha. Hát valahogy így. Így kellene itt is, ebben a régióban. Azt persze nem tudta szegény, hogy a magyar népnek legalább száz esztendő szükséges - természetesen szakadatlan fejlődés mellett -, hogy ráunjon tóparti villájára, jachtjára, autóira. Az út azonban csak a zsidó-keresztény értékek parafrázisa lehet úgy az üzleti életben, mint a családban. Ugyanezt hallottuk állandóan az elmúlt négy esztendőben is, bár keveset láttunk a megvalósulásból. Aki pedig látott, annak szeme volt hozzá és már az idők előtről hordozta mindezt magában. Mert erre is születni kell. Nem úgy a nagy átlag. Talán, ha egyszer át lehet kódolni a géneket... De addig is, íme a kész recept. A Tízparancsolat amerikai átültetésben, néhány kiragadott pontban: IV. Parancsolat: „Megemlékezzél a szombatnapról, hogy megszenteljéd azt” - Biztosítsd a megfelelő mennyiségű munkát, pihenést, elmélkedést. Vagy: VII. Parancsolat: „Ne paráználkodjál!” - Tartsd fenn a nemek és a család stabilitását. VIII. Parancsolat: „Ne lopj.” - Biztosítsd a rendelkezésre álló erőforrások helyes elosztását. És a végén: X. Parancsolat. „Ne kívánd...” - Véd meg a tulajdon birtoklásának jogát.

Akár kormányprogram is lehetne! Az új és a majdan elkövetkező kormányoké. De mit tegyen az egyén? Van-e választása? Hogy olyanná váljunk, mint a megszelídült, kedélyes, amerikai úr. Aki barátaival minden ellenszolgáltatás nélkül eljött hozzánk - segíteni.

Megkérdezte: állítsunk föl fontossági sorrendet. Én, vagyis az ego, család, házasság, barátok, hivatás. Mondtunk mindenfélét. Én azt, hogy mind az öt rendkívül fontos. Igen ám, de mint mindenütt, itt is van hierarchia. Mire az amerikai: legfontosabb az ego. Mert én nősülök, választok társat, alapítok családot, s fűzök magamhoz barátokat. Tehát, a hivatás, vagy szerényebben a munka, a legutolsó. Ugyanis ahhoz, hogy a munkában eredményes legyek, az mind-mind az előző négynek a függvénye.

Nagyot néztünk. Axiómát hallottunk? Nem elbocsájtót, de szép üzenetet!

A magyar Barguzin

A költészetnek ma annyi a jelentősége, mint a harangöntése. Bár Sevilla kapcsán ennek a derék mesterségnek is jutott némi publicitás. A költészetnap kampány a sorok, rímek, metaforák felé fordíthatja a reflektort, csak hogy 200 wattos izzók helyett, jó, ha gyertyafény pislákol. Persze jobban is illik hozzá, illetve illene, ha az erős fénytől már inkább menekülnénk. Sohasem történt így. Talán a Nyugat első, nagy korszakában. Persze ez sem bizonyos. Ha az elhíresült folyóirat nyolcszáz példányára gondolunk, a költészet a századelőn sem volt ennek a nemzetnek fáklyavivő nagymenete. No igen, a politika alányúlt némelykor, ha ki kellett valakit, vagy valakiket sajtótíania, aztán jött az új, más kurzus, s le is ejtette azon nyomban.

Nem is lesz ez másképp.

Jött Morvai úr és elment Barguzinba. Hátha. Bizonyos Petrovics. Fölhördült a nép. Átlagember és értelmiségi, akinek még volt ereje fölemelni hangját, így heveskedett: Úristen, ha kiderül, hogy ez a Petőfi elélt vagy hatvan évet, akkor nem kell! Mi lesz az illúziókkal? Mert az a lényeg. A vers, a mű, a zseni nagysága szükséges rossz. Karcsú legyen a költő és magas. Haja lobogjon, ahogy szemben áll a széllal. Radikális legyen, csak ne éljen közöttünk, a különködő. Fiatalon pusztuljon, aztán majd fölfedezzük. Ha mégis megöregszik, adunk valami díjat, meg némi alamizsnát, de legjobb, ha megszűnik, úgy, ahogy van, mert hasznát nemigen hajt, elég nekünk a rakás régi klasszikus, azokat se olvassa a kutya se.

Így vált antihőssé József Attila.

Ferde szemmel néztek rá az elmúlt negyven évben is, mert hogy kommunista költő, nyakunkon vannak az ő kedvencei, hát kell a fenének. Ma meg? Pláne. Kiderült. Ki lehet mondani. Oda lehet csapni, bántódás - semmi. Hogy írt is? Mint azt már említettük, mellékes. És atyaég! Öngyilkos lett! Hát az ilyen aztán végképp ne ömöljék hősi bronzszoborba! De a főbűn - a Párt. Csak az ne volna. Akkor talán... Pedig ez a bajszos fiú nagyobbat csalódott, mint mi, mindannyian. „Mennyit dolgoztam nekik! Egész éjjel ültem a konyhaasztalnál és készültem, tanítottam, minden, aztán mégis Illyést küldték Oroszországba, nem engem.” - Panaszkodott Vágó Mártának. Nem így érezte és érzi ma is az olvasó? Hogy mindent megtett-megtesz, mégis mást küldenek. És mindennek ellenére, milyen jó is ez az eleve elrendelés, mert ha ő kerül ki arra a bizonyos írókongresszusra, őt is kereshetné Morvai úr.

De keresse most!

Míly döbbenetes. A magyar Barguzinban. Itt van, közel. Pár ásó kell csak, lapát, ecsetek, évtizedes lerakódásokat tisztítandó. És legfőképpen - gyomor. A Fiumei úton. Nemzeti Sírkert. Nemrég arra jártam. Na, hogy fest itt a rendszerváltás után? Látszólag minden mozdulatlan. Drót feszült bokám magasában. Akkorát estem a saját hasamra, mint a zsanérjait vesztett ólajtó. Emeltem fejemet, szépen csiszolt márvány és felirat magasodott fölém: Kádár János. A drót gépet mozgatott, amely locsolt és nyírta a fűvet. Elgáncsoltál, gondoltam. A halott idők néha utánunk nyúlnak. És amott a panteon, a munkásmozgalmi. Nincs váltás. Úgy látszik, a történelem kontinuitásába ez is belefér. Amolyan mellékágként, bár hatalmas tüskékkel. Sírsétány, bal egyes. Egyenkő alatt József Attila. Hogyhogy? Erre volt a szegénysor? Mert oda temették 1942-ben a XX. század talán legnagyobb magyar költőjét. És akkor ugrott be. Igen. A tévében mondta valaki, hogy a párt utasítására, a hatvanas évek elején (gondolom, Szántó Judit halálakor), az éj leple alatt, titokban exhumálták és helyezték örök(?) nyugalomra. Ha ő volt az egyáltalán! Mert, bizony sok volt akkoriban a szegény, a csont - így rengeteg. Antropológusok nem nagyon matattak a sötétben. A költő tehát ott van valahol!

Rajta, Morvai úr! Barguzin méterekre van. A költő, Isten bizony, 32 évet élt. Kiszely professzor is bizonyosat mondhatna. Mert az a nyak hosszú volt, csigolyáit megropogtatta a vonatkerék. Ha végre a méltó hant borulna fölé, talán Babits nyújtaná a kezét először. Kölcsönös, bár hűvös fejbiccentés után, Kosztolányihoz fordulna: - Desiré bátyám, ugye, nem haragszol, ha idefekszem melléd, ebben a sötét ragyogásban?

Díszbemutató

Tíz éve, 1985 nyarán az arra érdemes kuratórium kiosztotta az első Lengyel József-ösztöndíjakat. Major Ottó, a kuratórium legfőbb motorja engem és Deák Mórt választotta, két fiatal, zöldfülű költőt; Deáknak akkor már volt egy megjelent verskötete, annál a kiadónál jelent meg, ahol az enyém, épp akkor kezdte meg a szokásos sokéves várakozást, kézirat formájában. Nagy esemény volt. Legalábbis nekem. Deáknak is - talán. Mert kijött a tévé. S ha a tévé egyszer valahová kivonul, nos, ott az ember híres lesz, másnap már fölismerik az utcán, a közértben pontosan mérik a parizert és egyáltalán.

Öltönyt húztunk, én az egyetlent, na, nem az érettségi öltönyt, mert kései érettségű-fejlettségű révén duplája lettem akkori önmagamhoz képest. Hát egy öltönye azért legyen az embernek, mert mit ad a jóisten, és egyszer csak kijön a tévé. Jó Budavár talán legszebb utcájában, a Tóth Árpád sétányon. Lengyel József egykori lakhelyén vonult föl a stáb. Csupa-csupa irodalom. A rég halott nagy költőről elnevezett sétányra a rég halott nagy prózaíró ablakai nyíltak. Bent nagyon meleg. Jupiterlámpák, volt vagy négy, fehéren izzottak a vakító nyárdélutánban.

Major Ottó fölolvasta a kettőnkéről írott kisesszét, a frissen megjelent Élet és Irodalomból. Kábelek, lámpák, kamerák ösztüzében. Kuczka Judit a háttérben cigarettázott. Rajtam és bennem olyan izgalom futkározott, hogy egy gőzfürdő hűvös felüdülést nyújtott volna ott, abban a szent pillanatban. Istenem! Irgalom...

De nem volt mese, mi következünk, két rövid interjú, mint az első díjazottak, hogy mit is szólunk ehhez, és mit szólunk az alapítványt létesítő Lengyel Józsefhez, műveihez, száműzéséhez és mindenféle borzalmakhoz. Magam elé toltam Deák Mórt. Beszéljen ő először, mégiscsak tengerész volt, kemény srác, olyan, mint a fiatal Delon. Beszélt is. Szépen, megfontoltan, profihoz méltón. Harminc éves voltam. A következő évben már nem kaphattam volna ezt az ösztöndíjat, mert az írónak ez volt a kikötése.

Belenéztem én, bele a kamerába. Mondtam én mindent, ami az eszembe jutott, mennyire megigézett az Igéző, mekkora író is volt Lengyel József, s most neki köszönhetjük, hogy egy kerek esztendőn át havi négyezer forintot kapunk (bár ötezernek indult), és hogy ez mekkora segítség a nyomorúságos fizetés kiegészítéseként. Pakolás, a filmesek eltűntek, mint a kámfor. Mi meg kitántorogtunk.

Videót akkoriban csak filmen láttam, így aztán megkértem egy módosabb havert, ugyan vegye már föl, ha egyszer adásba kerül a mi korszakos interjúnk. Ha jól emlékszem, szombat volt, amikor Marcaliba autóztunk, saját kis Polskinkkal, pontosan egy évre rá, hogy az ösztöndíjat nekünk ítéltek. Mert hogy Marcaliban, az író szülővárosában lesz a róla készült film díszbemutatója. Benzinpénzt is fizettek. Mindenki kedves volt és szolgálatkész. A „fogadóbizottságban” ott voltak az akkori vezető elvtársak, városi és megyei titkárok, könyvtáros, egy-két tanár. És egy irodalombarát, halkszavú férfi, aki sehogy sem akart az előtérbe kerülni, és az egyedüli, aki megmaradt az emlékeim közt mindörökre: Suchman Tamás. Először író-olvasó találkozó a tágas kultúrteremben. Verseket olvastunk föl, majd egy néni is fölugrott a helyéről és szavalt, szavalt, saját versikéit kántálta. Brigádnapló. Beírások. Puszik. Aztán levetítették a filmet. Beszélt ott mindenki, diáklánytól kezdve mindazok, akik valahogy kapcsolhatóak voltak. Csak mi nem. Az ösztöndíj kihullott. - Hát mi? - rontottam Kuczka Juditra. Maguk sehogy sem fértek bele. Se kezdeni, se befejezni nem lehetett magukkal. Szétvetett a düh, hogy nem leszek híres. Kuczka Judit, Magyar Televízió - köszönjük!

Ünnepi Könyvhét

Mit szerénykedjem, tavaly két könyvem is ott hevert az Ünnepi Könyvhét sátrainál, persze listára nem került föl, eszébe sem jutott senkinek, pedig volt a, b, sőt, ha jól emlékszem, c-lista is. Merthogy az volt a hivatalos, de úgy gondolták többen, kell egy bé is, mert ha már valaki át mondott, ugye, az mondjon bét is és ez így ment a céig, no nem a magas céig, de jelen volt, s benne az írók, kivéve engem. No, sebj. Örültem, hogy egyáltalán kikerült a másik könyvem is a standokra. Mert a Könyvhét reggelén érkezett Szegedről, nyomdászágú volt és gyönyörűséges, mint minden legújabb könyv.

A kutya sem vette őket. Pedig már külsejükkel csalogatták a jónépet, de hiába a csinosság, pláne a belbecs, a jól szervezett terítés; a névtelenség, a szekértáborokhoz való csatlakozás abszolút hiánya, képtelensége, a nyugatista hagyományok, sőt, a neokatolikus irodalom követése - egyenlő a csóddal. Mert az effajta írók, mint amilyen én is vagyok, egyetlen fillért sem kapnak a könyveik után, mert a szponzorok, alapítványok által nagy kegyesen kifizetett pénz épphogy fedezi a nyomdaköltségeket. Eladott példány alig-alig van, mert a mi fajtánk, mindenféle avantgardizmustól mentesen is, ezoterikus. De ha még el is adnak valamennyit, a kiadók egy-két év múlva jutnak a pénzükhöz, ha jutnak. Ha nem, nem. Legföljebb civakodnak, meghúzzák a terjesztők fülét, többet úgysem tehetnek.

Na de nem is ez a lényeg. Mert az író mégiscsak exhibicionista, akár a színész és szeret kiülni a napernyős asztal alá, a Lipótváros legdélibb csücskében, a Vörösmarty téren, hogy lássák őt, hogy ő az, igen, ő, az író, aki két könyvet is kitett az asztalra, ezekben az ínséges időkben, volt ereje megküzdeni az elemekkel, s most íme. Dedikál. Dedikál?

Igen. Három nap alatt uszkve négyszer. Rokonok, haverek nem számolandók.

Történt, hogy ült az asztalnál ez a Koppány nevű író, hevesen pulzált a Nap, ernyőre itt nem futotta, de sebj, a nép számos, csak megáll valaki és rácsodálkozik. A bódéból hangszórón dicsérte könyvét az árus, imígyen: „bizonyára emlékeznek még Moldova satirikus köny-

veire...” - filmszakadás, a tömegek megrohanták a könyvespultot, de a derék ember folytatta a mondatot. „Nem csak Moldova tudott ilyen könyveket írni, mert itt ül például Koppány Zsolt, akinek legújabb könyve gyilkos erejű szatíra...” - újabb filmszakadás, a tömeg oszolni kezdett, s lásson mindenki csodát, mivel háttal álltak az írónak, mégcsak meg sem fordultak, hogy megnézzük már, ki ez a marha, akit Moldovához merészeltek hasonlítani. Nem. Csak álltak, vagy oldalazva, nehogy meg kelljen fordulniuk, elsomfordáltak a helyszínről. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem akadt érdeklődő. Egyetlen ember. A vége felé. Mert egy fertály órát illik ülni így. És odajött, egy férfi és beíratott. Szeretettel, barátsággal, ismeretlenül is. Ennyi. Volt még vagy tíz perc. Megtermett emberek léptek hozzám s mögöttük végeláthatatlan sor. Nagy ég! Engem fölfedeztek. Valaki megszervezte. És micsoda nők! Ott a sor legelején. Kihúztam magam, beletúrtam a hajamba, parancsoljanak, csak a tollam bírja szusszal.

A nagydarabok se szó, se beszéd, kihúzták alólam a széket, könyveim alól az asztalt és arrébb vitték. Izgatott sugdolózás. Jön a Faludy. Én meg? Leguggoltam szakadt szatyraimhoz, és szedtem sátorfámat. Át a másik bódéhoz, a Püskiékhez, akik a másik könyvemet árusították, hasonló sikerrel. Csurkával hozott össze a sors és az asztal. Napernyő alatt! Itt is tömeg kígyózott, hátbaveregették az író, na mit szól, hogy ezek a szocialisták milyen fölényrel nyertek, ő meg nem győzött dedikálni. Engem talán valami testőrnek gondolhattak. A nap végén Csúrka dedikált könyveimmel búcsúzott. Egyikről szép kritikát íratott a lapjában. Idén nem lesz könyvheti művem.

El a kezekkel Törőcsiktől!

Biztosan emlékszik a kedves olvasó arra a szépeplékűnek vélt szlogenre, hogy el a kezekkel Vietnamtól! Meg is ijedtek az amerikai csapatok és fejvesztve menekültek a Mekong tájékáról.

Talán plakátra kellene nyomni - mert egyetlen, de számos újságcikk éppúgy, pláne, ha az egész mögött nincsen politikai, netán szekértáborbéli erő, semmit sem ér -, hogy el a kezekkel Törőcsiktől!

Az ember csak bámul. Ezt a nagy színésznőt - legalábbis az én eszmélésem óta, amely az ötvenes évek végéig nyúlik vissza -, nem hagyják békiben. „Jé, hogy néz ki!” „Bemegy a tévébe és még csak meg sem fészülködik...” „Énekelni merészel!” Azután: „Megöregedett.” Ez már biológiai, sőt gerontológiai kérdés, mert hiszen minden öregszik, még a valamikor oly strammul megépített pesti bérkaszárnnyak is, hát még a hús-vér élőlény, esetünkben ez a százados jelentőségű színésznő. De nincs bocsánat. Csak a Körhinta. Azt elnézik neki. Ott legalább hamvas volt, mint az őszibarack. Most meg nem olyan. Sprőd. Pedig még csak egy híján hatvan esztendő. Hát igen, az emberek nagy többsége ebben a korban nem hamvasságával emelkedik a nagy átlag fölé.

„Egyesek szerint szennylap vagyunk, pedig csak a lap a miénk!” Kiált ránk a Szuper Pszt! címlap-alja. (Szegény, igazán tisztességes Valencsik...) Nos, a lap egyik műremekében az ismeretlen szerző fölvezet, hogy Törőcsik kiitta a cannes-i „kézvizet!” Ez aztán a pletyka! Nagy bölcsen még hozzáteszi szerzőnk: kétszer is díjra jelölték. Ahelyett, hogy kitért volna arra a csöppet sem elhanyagolható apróságra, hogy Cannes-ban nemcsak jelölték, hanem egyedülállóan a magyar filmművészet történetében a Maár Gyula rendezte Déryné hol van? című filmben nyújtott alakításáért 1976-ban megkapta az Arany Pálma-díjat. Szerzőcskénk nem nyugszik: magabiztosan deklarálni. „Nyugati etikettet sosem kóstolt paraszt fruska maradt.” Hát, ez a legszebb. A pélyi Törőcsik-család sohasem volt paraszti származású, sőt! Még cselédet is tartottak. Jól. Nehogy most ebbe kapaszkodjon valamilyen marxista lovag, szóval nem voltak kizsákmányolók... Ja, persze, azon nincs mit csámcsogni, hogy Törőcsiket,

táskájában az Arany Pálmával senki hivatalos nem fogadta, a szakma még úgy sem, csupán Garas Dezső és egy virágcsokor.

Annál inkább csócsálható a mai helyzet. Megfenyítik. Mint a rossz kölköt az iskolában. Fekete négyszögre állítják. Beírják az ellenőrzőjébe. Sokan jajongva siratják elődjét, Mikót. Merthogy Töröcsik mintegy kitúrta őt. Nem kellett volna pályáznia! Hát ehhez meg kinek mi köze? El a kezekkel Töröcsiktől!

Nagy nevetség, ahogy Demszky úr, ez a mosolygósan tévedhetetlen fő-fő mester könnyedén jegyzi meg a tévében milliók szeme láttára: lám, hiába nagy színész valaki, az nem jelenti azt, hogy ért a gazdasághoz is! Hát nem aranyos? Miért értsen egy művész a gazdasághoz? A gazdaság ért a művészethez? A történet itt átcsap a patológiába. Ez már kezelendő. Fönt a hegyen. A Nyéki úton. A volt orvostovábbképző pszichiátriai tanszékén. Remekek az orvosok. Mert megszólalt ám egy úr is, a Testület tagja, aki azt mondta, hogy nemcsak a pénz a gond, itt, a Művész Színházban, hanem a művészi színvonal is. Mert ő ért hozzá. Színházba-járó ember. És az a sok üres széksor! Mintha valaha is mércéje lett volna a sikeresség a művészetnek! Szegény jó uram, gondoljon csak Van Goghra. Vagy napjainkra. Ki a fene vesz ma Thomas Mannt? Dosztojevskijt? Ismeretlen kezdő első verskötetét? Vagyis, jobb, nagyobb a bestseller? Ugyan kérem! De ez a Töröcsik! Nem ért a gazdasághoz. Ő is tudja. Ezért van gazdasági igazgatója. Forduljanak hozzá bizalommal. Meg aztán nem ártana más színházak környékén is szimatolni. Hátha ott sem értenek mindenhez a művészek, de még a gazdasági igazgatók sem! És még egyszer, egy szerény kérés: el a kezekkel Töröcsiktől...

Rendszerváltott iskolák?

Háromszor próbáltam. Fölvételizni. Valahová, mindegy, de kellett egy papír, vidd többre, mint mi, édes fiam, így az apám. Nem vittem többre. Pedig nekirugaszkodtam derekasan. ELTE Bölcsészettudományi Kar. Itt én voltam a hibás. Mert nem készültem. Nem tudtam és nem tudok ma sem - készülni. Magolni. Nem voltam és nem vagyok ma sem eminens. Einstein sem volt az. Rousseau nem is járt iskolába. Mándy épp egy kávéház előtt lett rosszul, ott is ragadt az iskola helyett. De kell egy papír. Bizonyítandó, milyen eszes vagyok. Jelentkeztem Egerbe is. Ho Shi Min Tanárképző Főiskola. Párt és KISZ-ajánlás nem szerepelhetett a felvételi lapomon, mert az Ecclesia Szövetkezetben legfőljebb a kanonok úr tudott ajánlani. A fölvételi vizsga előtt jött a papír, amikor már máshová nem volt idő benyújtani, hogy egy eladónak - az voltam -, nincs szüksége felsőoktatási végzettségre. Puff neki. Mindez a hetvenes évek közepén. Pedig csak tanulni szerettem volna. Aztán a huszonnégy hónapos néphadsereg után újabb fölvételi, Nyíregyházán. Akkor már négy éves publikációs múlt a hátam mögött. A szóbeliig jutottam. József Attila és a munkásosztály kapcsolata. Nem, erre nem tudok mit felelni. A költőről, műveiről estig beszélek, így kiragadva - soha. Nulla pontot kaptam. Pedig a Nyugat harmadik nemzedékének jelesei voltak szerencsém akkoriban összeismerkedni. Megváltozott a világképem. Ők ismerték József Attilát...

Hogy vágytam arra, hogy egyszer csak nem lesz fölvételi. Tandíj, az hagyján. Mint az minden országban természetes. Nálunk is az volt. Egy régebbi átkosban. Mert vannak drukkos gyerekek is. Vannak, akik már másnap nem tudják, mit feleltek a fölvételin. De bekerülnek, és elvégzik valahogy. És akkor betoppant a rendszerváltás és megdobbant a szívem. Besétálok és elvégzem az egyetemet. Ácsi! Csak tandíj lesz, mint régi-új vívmány. A fölvételi marad. Tényleg: a rendszer változott. Pénzbe is kerül, ami eddig ingyenes volt - legalább. Maradt és marad a TIT József Attila szabadegyetem. Bár ott nincs kontroll, vagyis a vizsga, tandíj az van, de be lehet sétálni. Minden fölvételi dupla kínját elkerülve...

Rendszer vagy emberváltozás

Azt mondta Makovecz Imre a televízióban, hogy a rendszerváltozás után ő naivul azt hitte: a házmesterek jobban fognak söpörni, a buszvezető megáll, ha loholó öreget lát a visszapillantó tükröben; de nem. Nem ez történt. A hanyagok még hanyagabbak lettek, a jók is elkurvultak kissé, mert az agyak lúgozása mégiscsak sikerrel járt. Ki ne emlékezne arra, hogy mennyien szerettük volna porontyunkat egyházi iskolába járatni? Ma meg? Már-már háborús helyzet alakult ki a frontvonalak mentén. Mert ha szabad, akkor jusst-se. Tiltani kellene megint...

Rendszerek változhatnak, ha változnak egyáltalán, de az emberek soha. Márpedig hogyan változzon a rendszer, ha emberváltoztatásra nincs lehetőség? Ha a közgondolkodás még mindig feudális, prűd, demagóg? Vagy beszéljünk kicsit az európaiság egyik alappilléréről, az illemtanról. Mit illik és mit nem. Ma már mindenki úr, az is, aki, de hát közhely, aki annak idején elvtárs volt. Csakhogy egy úr onnan ismerszik meg, hogy tudja, hogyan és miként kell viselkedni. Az európai normák szerint. Egy igazi úr káromkodhat is, akár egy kocsis, mert nem ez a lényeg. Mily meglepő, hogy az átkosban minden levelemre egy héten belül válaszolt a magas hivatal, ma pedig? Arra sem méltatnak, hogy elküldjenek a jó fenébe. Mint Városvédő, különféle elgondolásaimról értesítettem a Fővárost, az Ötödik kerületet és a Belügy-minisztériumot. Válasz - sehonnan. Nyomorgó anyák a tévében. Kómában fekvő gyermek, eltorzult arccal. Levelek mindenfelé, válasz semmi. A cinizmus olyan méreteket öltött kis hazánkban, úgy a politikában, mint a művészetekben, hogy abból még Ázsia sem lesz, nem-hogy Európa.

Az Operaház címzetes szólistája és koreográfusa levelet írt a Pécsi Balett igazgatójának, aki hazatántorgott Németországból, mint teszik azt oly sokan manapság. Az ember azt hinné, ez a direktor egy igazi úr. De nem. A válasz, amely másfél hónapot késlekedett, nem az volt, hogy X. Y. úrhölgynek, vagy művésznőnek, hanem csak annyi: X. Y.! Sajnálattal közöljük, hogy repertoárunk évekre előre le van fektetve, így újabb koreográfiákra nincs szükségünk. Na, semmi ilyen burzsoá fogás, hogy kezeit csókolja, netán Isten megáldja, vagy üdvözléssel (ilyet, hogy szeretettel, már csak zárójelben merem leírni), nem, semmi, csak az aláírás. Ez igen, ez aztán úri gesztus.

Mai lányok bunkónak nézik az embert, ha egy szórakozóhelyre a hölgy előtt lép be. Ha a buszon leszálláskor maga elé engedi szíve választottját, arca megenyhül. Pedig a férfi lép le először, és a kezét nyújtja. Meg kellene mindezt tanulni. Meg lehet egyáltalán? Bár aranyos film a Mágnes Miska, szagról valóban nem ismerni föl egy grófot, de mozdulatáról annál inkább. Szóval, úrnak születni kell. Nem folytatom, mert akik állítólag teremnek a fán is, nagyon megsértődnének. Okkal. Különb urak ők, mint a saját magukat fölszenteltek. Mert legalább a magukhoz való eszük megvan. És azt senki emberfia el nem veszi tőlük.

Az ország vízfeje

Budapest közigazgatásában nem történt meg a rendszerváltás. Most, az önkormányzati választások előtt végképp nincs remény az átfogó reformra. Merthogy 1950-ben vált ilyen hatalmas vízfejjé a főváros - igaz, Nagy-Budapest tervével már a két háború közt is foglalkoztak - szemben a régi tizennégy kerülettel, huszonkettő lett, magához láncolva az akkori agglomerációt. Emlékezzünk csak József Attilára, aki a zuglói Korong utcában élt és külvárost említett. Az utóbbi időkben föl-föllángoltak a különböző leválási kísérletek (Csepel, Újpest), s nemhogy csökkent volna a kerületek száma, hanem mára már huszonhárom lett. Soroksár leszakadásával Pestszenterzsébetről.

Nos, egy ilyen kicsi országnak ekkora főváros (525,5 km²) abszurdnak látszik. Tudom azt is, hogy Budapest nem Magyarország, ahogyan Párizs sem Franciaország. De ettől függetlenül a szűken vett Budapest mégiscsak a volt tizennégy kerület. A reform lényege abból állana, hogy Nagy-Budapestet említenénk akkor, ha valamilyen földrajzi-statisztikai adatra volna szükségünk, például: lakosság létszáma, stb... és akkor mindjárt hozzá is tehetnénk, hogy elővárosokkal együtt. Mert ez itt a lényeg. Miért ne lehetne Csepel, Újpest, netán Budafok, vagy Soroksár előváros? Kinek, vagy kiknek a jogait sértené? A közlekedés és más egyéb infrastruktúrák árai nem változhatnak, mert hiszen Nagy-Budapest részei maradnának. Nem úgy, ahogy a Csepel leválását indítványozók hangoztatták, márpedig azt, hogy Csepel nagy területét és hatalmasra duzzadt lakosságát figyelembe véve megyei jogú várossá alakulhatna. Nem is ment bele a nép, a tervet leszavazták. Mert drágább lett volna a HÉV, a telefon és még sok más egyéb, ami sajnos manapság a vidéket sújtja.

Az elővárosi rendszerrel megszűnnének azok az anomáliák, amelyek az eddigi rendszert jellemezték, a ránk szakadt szabadság és ennek folyamodványaként a vitatkozási és szóömlenybéli kényszer, minekután a főváros vezetősége nem tudott szót érteni az egyes kerületek vezetőivel. Nos, ha a főváros egyetlen egység volna, vagyis az a bizonyos tizennégy kerület, akkor nem volna szükség polgármesterekre, csak egyetlen polgármesterre (aki így már nem volna „fő”) az egész fővárost irányítandó. Az elővárosok viszont választhatnának polgármestert, mert valahol önálló városokként működhetnének Nagy-Budapesten belül, ahogyan erre rengeteg példa akad világ számos metropoliszában. De ki vezetné az egyes budapesti kerületeket? Hát az előjáróságok, amelyeknek nem volna más feladatuk, mint a kerületre tartozó ügyek intézése. Házasság, halál, születés, díjbeszedés és a többiek. Viszont nem szólhatnának bele a főváros általános rendezési terveibe, mert Budapest, akkor, egy és oszthatatlan lenne. A polgármester kizárólag az elővárosok vezetőivel egyeztetne, ha éppen azokon a területeken kívánna fejleszteni, vagy éppen elvonni valamit. Tehát: ez volna az igazi rendszerváltás. Ha visszaállítódna a régi, jól bevált gyakorlat. Ha példának okáért a történelmi Belváros ismét a főváros negyedik kerülete lenne, ha a Lipótváros, magában foglalva az Újlipótvárost ismét a Deák Ferenc utcától a Dráva utcáig nyúlna ötödik kerületként, kiválva a tizenharmadikból, vagyis abban a bizonyos régen kívájt kerékvágásban nem zötyögne többé a kerék.

Nem tudom, hogy a sok fölkent (hogy ki által, azt ne firtassa a tisztelt olvasó) városatya és városvédő miért nem gondolt eddig erre, vagy erre is? Talán a modernizáció része az is, hogy ne nyúljunk vissza a múlthoz. A probléma csak az, hogy ha marad minden a régiben, akkor, ha nem is a régmúlthoz, de mindenképpen a közeli múltunkhoz nyúlunk vissza. Még hozzá ahhoz az „átkoshoz”, vagyis az ötvenes évekhez, amelyhez hasonló betyárvilág még sohasem volt Magyarországon, leszámítva a hál’ Istennek igen rövid ideig terrorizáló vérvörös nyilasuralmat.

Hol is van a Belváros?

Most, hogy nyakunkon az önkormányzati választások időszaka, el kellene gondolkodnunk, hogy Budapest mitől egységes város, miután csak 1950-ig volt az, mindössze tizennégy kerülettel. És ha már itt tartunk, megkérdezhetjük önmagunktól: van ennek a hatalmas városnak Belvárosa? Legalábbis történelmi. Mint ahogy az minden tisztas, hasonló európai városnak, fővárosnak megadatik. Nos, magasan kvalifikált értelmiségi éppúgy nem tudja, mint az egyszerű ember; mert azt mondja a tévében a P.R. menedzser, hogy a Hotel Kempinski Corvinus, Finta professzor legújabb műve, itt, a Belváros szívében... aztán a fővárosi

képviselő a Belváros gyöngyszemének nevezi a csillogóan fölújított Központi Vásárcsarnokot, amely Ybl Fővámháza (ma Közgazdaságtudományi Egyetem) mellett magasodik, de a Vámház körút túloldalán. Holott a szálloda a Belső-Lipótvárosban, míg a csarnok a Belső-Ferencvárosban található. Az egyszerű ember meg: kétszobás, gázfűtéses belvárosi lakásomat elcserélném... Podmaniczky utca jeligré stb... pedig ő a Terézváros lakója.

Nem beszélve a nagy könyvheti örületről, a Belváros szívében, a Vörösmarty téren, amely a Lipótváros legdélibb csücske és sohasem tartozott a Belvároshoz. Az a sok ember nap mint nap átlépdél a Váci utca díszburkolatától eltérő fehér, apró kőkockákon, közel a Vörösmarty téri torkolathoz, le is tekint néhanap, fejcsóválva dünnyögi, hogy mi a frász ez, nem jutott ide a szép, színes kövekből, na jellemző, meghibbantak már az útépítők is, nesze neked rendszer-változás! És micsoda alakzat! Legalább volna valami pofája. De így? Szürrealista képződmény. Pedig csak az emléktáblára kellene pillantania. Jóval a rendszerváltozás előtt létesült ez az amőba-külsőben álcázott rajzolat, másrészt rájönne, itt állott valamikor a Váci-kapu, a régi pesti városhatár egyik ki- és bejárata. És akkor megvilágosodnának végre az elmék! Mert ha itt városhatár volt, no meg jó magas fal - amelyet először észak felé törtek át és kezdték beépíteni az akkori szántóföldeket -, hogy a történelmi Belváros, ha tetszik, ha nem, itt ér véget. Keleten a Hatvani kapu nyílt a világra, ma a Kossuth Lajos utca bejárata, délebbre pedig a Kecskeméti kapu, amelyet igyekeztek a Korona Szálló tervezői kis összekötő híddal jelképezni.

Én még csak nem is reménykedem abban, hogy ezen írás alapján egyszer és mindenkorra Budapest lakossága meg fogja tanulni, hogy városuknak hol van a Belvárosa. Pedig ha valaki itt él, ez lenne a minimum, hogy tudjon róla. Tehát: a Belváros a Duna, a Vámház, Múzeum, Károly körutak, illetve a Deák Ferenc utca határolta terület. Ennyi. És semmi más. A többinek mind-mind megvan a maga tisztességes, a régmúltba visszaúszó neve. Manapság már az utcátáblákon is jelzik, mindenfelé.

Na most, hogy ez tudatosuljon, önálló kerületté kellene varázsolni ismét a Belvárost, ahogyan az a két háború közt illetve annak előtte és utána egészen 1950-ig az is volt, méghozzá a IV. kerület.

Rákosi elvtárs azonban úgy döntött, hogy mintegy megbünteti (sic!) az úri Belvárost, s negyedik kerületté „emeli” az akkor már budapesti, nagyrészt munkások lakta Újpestet. Bizonyára nem sértődik meg az önállósulási terveket is szövögető kerület, ha a negyedik ismét a Belváros lesz.

Polgármesteri hivatala is megoldható, mert jobb híján az Újvárosházán (a Váci utca déli részén, a volt Lipót utcában) székelhetnének képviselőik. A térképek átrajzolódának kissé, de ez legyen a legnagyobb baj.

Nyilván pszichológiai okai is vannak a belvárosozásnak, mert például szerénységem a hatvanas évek derekán a Csepel-belvárosi plébániatemplomban elsőáldozott, holott Csepel sohasem volt város, tehát belvárosa sem lehetett. De így magasztosabb. Előkelőbb. Könnyebb eladni. A budaiak már kitalálták a belbuda szóösszetételt. Belpest? Nos, ez kissé bizarr. Belterület, talán...

Egy kávéház halála

Megint odaveszett, még a remény is. Budapest egyik leghíresebb kávéháza, a Central - kivérzett. Igen, mészárosok végeztek vele, hisz a „tulajdonos” hússal, hallal kereskedik. Mi lett a helyén? Biztosan jól menő valami. Mert be sem mertem tenni a lábam abba a nagy

fényességbe. A kirakat üvegén bebámulva dodzsemes, vidámparki hangulat. Színes oszlopok, lámpatenger. Még jó, hogy (ha nem is tudatosan, de bíznak a föltámadásban), mert az eredeti csillárok, s a mennyezet stukkói nem estek áldozatul a „jótékony” átalakításnak. Az elmúlt, utóbbi két rendszerben itt lüktetett az Eötvös Klub. Régebben, tán tíz éve azt is meg óhajtották szüntetni, megvalósítván hült helyén a tulajdonos (?) Terimpex üzemi étkezdéjét, természetesen leborotválva mindent, ami dísz, ami hangulat, szép alumínium-burkolatot kapott volna minden, ami él és mozog, vagy éppen mozdulatlan. Ráday Mihály állhatatossága mentette meg akkor a barbarizmustól.

Nos, ha a föltámadás mégis kétes, akkor nemhogy unokáink, de mi sem látjuk többé a Centrált. Mi, írók. Meg az egyetemisták. Sűrű fillér jobb, mint a ritka forint elmés aforisztikussága ma már csak a népmesékben létezik. Mert kávéház? Ugyan! Nem kifizetődő. Meg aztán nincs az a vállalkozó kedvű, netán irodalmat, író, szerető ember, aki ki tudná pengetni a horribilis bérleti díjat. Mint a Városvédő Egyesület alapító tagja, többször is beszéltem a Terimpex illetékeseivel. Hát ne legyen az a bérleti díj megfizethetetlen. Éljen a cég a húsból, halból. Kirendeltségük is van, vagy valami hasonló. Hoppá! - lelkesedtem, csináljanak ők Central Kávéházat, s mint általában a gyermek, saját édesanyjának nem fizet bérleti díjat. El sem fogadná. Inkább a keblére ölelné és megsimogatná szép, nagy, okos fejét. De nem. Pedig a hús, a hal szendvicsek hátán dúsulhatnak, már csak az elmaradhatatlan kávé kellene beszerezni, jó, rendben, hitel, nos, az alma, mert azok a tisztességes idők végleg kimúltak, amikor több mint négyszáz kávéház működött Budapesten, s mind-mind rentábilisan, azokban a sötét, átkos, két háború közti időkben. Talán ismét kinőnének a törzsasztalok, a Magyarok, az Újhold helyén, s részeiből megint nagy egésszé olvadna össze a legújabb magyar irodalom. Tejszínhabos orvossága dupla feketébe mártva a széthúzás, a gyűlölet ellen.

De igaza van Rádaynak: a demokráciában a pénz nagyobb hatalom, mint a politika. Mert úgymond egy-két tanácselnököt még csak-csak rá lehetett dumálni, hogy így legyen, vagy úgy, de a pénz hatalmasait még csak föl sem lehet izgatni. Egyszóval: semmi sem lett javaslatomból. Merthogy a Terimpexé a helyiség és ők nem látnak úgy, ahogy én, pedig retinánk egész bizonyosan azonosan reagál a fényre, éppúgy, mint a sötétségre. Mert egyek vagyunk. Egy fajba tartozunk, az emberibe. És mégis, micsoda különbség... Szóval az övék. De vajon kitől kapták? Netán vették? Nem. Ingyen és bérmentve, az államtól, annak idején, lévén, hogy állami cég volt. Na most azt nem mondom, hogy az állam én vagyok, de én is vagyok, és engem senki emberfia meg nem kérdezett: megszüntethetjük a Centrált? Másrészt a rendszerváltás ugyancsak talányos. Jó, rendben, övék volt a kezelői jog, vigyék a székházat Isten hírével. De a Central, uraim, az a fővárosé. Enyém, tiéd, övé. Miért nem lehetett így meg egyezni? Felelősség? Ugyan. Még a nevét sem őrizték meg, ahogy a Belvárosi Kávéház Imperiál lett, kaszinó, pedig lehetett volna Belvárosi, merő hagyománytiszteletből. Ahogy eltűnt a Hadik, a Luxor, a Simplon, a Bucsinszky. De még a Baross Kávéház is.

Úgy hallottam, a Művész Cukrászda is csak pár évig marad az, ami. Ha a tulaj úgy dönt, lehet belőle butik, vagy csirkekeltető. Berendezése pedig mehet a múzeumba. Kik tárgyaltak minderről az én, a te és az ő nevében? Most, hogy elkelt a New York palota, azt ajánlom: a Kávéházból ne legyen sportszerraktár, mert már volt, az ötvenes években. Nem rentábilis.

Steindl Imre csillogó óriásában, a Parlamentben viszont egy gépkocsi összeszerelő üzem hatalmas nyereséget hozhatna. A képviselők meg majdcsak elvitatkoznának valahol... A kávéház olyan, mint a parlagfű. Irtani kell. Pedig még allergiát sem okoz. És valóban: elavult intézmény. Szegény Párizs, Bécs és a többiek! Föl kellene végre zárkózni Budapesthez - irtani a kávéházakat.

A törvény szigora

Szigorúan ellenőrzött... no, nem vonatok, csak csigalassún vonagló autókígyó, aztán jön a föl-szeletelés, traffipax, villan a vaku, az ember gyereke tán el is mosolyogja magát, önkéntelenül, mint valamelyik Ofotért-műteremben, belebámulva az optikába.

Tudja, szigorú hónap ez az október. Elméláz a fogyó időn, de mégis könnyeden sóhajt, kapott kegyes államától némi haladékot energia-áremelés ügyben, tán még a karácsonyfa alá is jut valami a lehullott tűleveleken túl, de ez a kék villanás, jobbról, felesége profiljába vágva, ahogy a bűnözők oldalt fordulnak; szóval eszébe jut ez a tiszta szigorúság, a pesti rakparton gurul hazafelé, egy-kétszáz méter a Steindl-óriás, csipkés tornyai földeregnének a homályban; mit se bán az egészből, a város oly gyönyörű, fényfüzérek gyúlnak mindenfelé, aztán hirtelen eszembe jut, hogy amikor hatvannal lehetett „süvíteni” lakott területen belül, átlagban 30-35 kilométerrel araszolgattak az autók, akkor is, ha az úton senki és semmi, ha fénykürttel jelzett, hogy nyomás, mert elalszunk mindnyájan, még lassúbbá váltak az átkozottak.

Sok a baleset, s ennek fő oka, okozója az agresszív vezető, mondja a főokos szakértő, az ember meg úgy érzi, nem ismer ilyet saját magán kívül, ha egyáltalán agresszivitást jelent, hogy legalább hatvannal menjünk, kollégák, ha már a törvény ily kegyes! Na most, miután levitték ötvenre, a vonaglás is ennek arányában csökkent. Attól meg már mentsen az Isten, hogy esőcseppek peregjenek a macskakövön, mert akkor vége! Az ember azt érzi, olyan lassú, hogy szinte hátrafelé megy. Már pedig ő előre igyekezne, na nem várost nézni, ismeri, mint a tenyerét, pusztán dolga van, valamit intézni kell, netán beteget látogatni, parkolni, fizetni, mint a katonatiszt, ha egyáltalán még ott találja szétesőfélben leledző kocsiját. Biztosan nők, az ügyetlenkedők. Nem. Fiatal fiúk éppúgy. Közlekedésbiztonsági szakemberek szájából még sohasem hangzott el, hogy jó sofőrnek éppúgy születni kell, mint a jó írónak. A többiek megtanulják, ami megtanulható és lassúságukkal kompenzálják tehetségtelenségüket. Jó, ha Budapesten 10% a születetten jó autóvezető. És miből terem az országúti gyorsajtás? A lassúságból. Amikor egyszer csak az ember nem bírja tovább és előzni kezd. Szemből pedig... Egyszerűen a lassú hajtást éppúgy büntetni kellene, mint a gyorsat. Ha gyors, az a megengedett lakott területi ötven.

A randa, anyázós, agresszív vezető elmosolyodik, amikor valahol a lámpa zöldre vált. Kikiből: - Induljon már, hé! Ennél zöldebb már nem lesz!

A köröző zseblámpa kiver minden álmod a fejéből, megáll az útszélen, a rendőr megkérdi, tudja-e, mennyivel hajtott? Hát persze, olyan hatvan körül. Pontosan hatvankettő, bólint a rendőr. Helyszíni bírság. Ezer forint. Épp van nála ennyi. Fillérre. Gázt ad és uzsgyi. Lesi az órát, a mutató nehogy túllépjen az ötvenen, így aztán előbb-utóbb tényleg jön a karambol, dehát szabál, az szabál, és nem érti az egészet. Miféle ellenőrzés volt ez? Hát semmi, kérem a jogosítványát, a csekket, a kötelező felelősségbiztosítást igazolandó, na meg hol vannak az izzók, a háromszög Isten szemével és ott van az orrán a szemüveg? na azért, maga vaksi; a biztonsági öv meg lötyög. De semmi ilyen. Pedig az ember lehet éppen Parlament-robbantó. Ülése alatt lapulhat ekrazit, TNT vagy dinamit. Mégse gyanús. Az asszony meg a híres markecoló. A kocsit meg, lopott. Átköszörült alváz-számmal. De nem. A fontos, az életbevágó, ez a rettenetes száguldás. Óránként hatvankettő kilométerrel! Októberben. November 1-jétől talán százszal is téphet, mert az már nem szigorú hónap. Az autós? Örül. Hogy volt ezer forintja...

A tudat lúgozása?

Sokaknak föltűnhetett, hogy egy olyan párt, mint a Palotás-féle Köztársaság, egyetlen mandátumhoz sem jutott az új föllállású Parlamentben.

Nem vagyok Gallup Intézet, de társaságban, itt-ott fölmerült, ki nyeri meg a választásokat és ki kire fog szavazni. Palotás Jánost említettem. Úgy okoskodtam, ha egy ember kvázi kicsiben hatalmas gazdagságot tud teremteni, akkor talán, a hozzá közel állókkal mindezt nagyban is véghez tudja vinni. Mert így logikus. Márpedig ma ez kell, gazdagodás, aztán jöhetnek az ideológiai viták, ki magyar, ki nem, mert például az éhezés mélységes meredélyén mintegy összemosódnak az emberfajták, s akkor hamar rájövünk, hogy egyek vagyunk. Még Pilinszkyt is megidéztem, a nyomaték kedvéért, fölolvastam néhány sort az Apokrifból: „És tudjátok nevét az árvaságnak? / És tudjátok, miféle fájdalom / tapossa itt az örökös sötétet / hasadt patákon, hártyás lábakon? / Az éjszakát, a hideget, a gödröt, / a rézsut forduló fegyencfejet, / ismeritek a dermedt vályúkat, / a mélyvilági kínt ismeritek?” Hasztalan. Pedig megfordultam magas értelmiségi körben éppúgy, mint az úgynevezett egyszerű emberek háza táján, s a reakció, legnagyobb döbbenetemre szinte szóról-szóra megegyezett. - Na, nehogy már az elmúlt négy évben szerezte a vagyonát!

Persze, hogy nem. Még azelőtt. Elindított valamit. Mert akinek csöpp esze volt, az azt csinált, amit akart. A lágy diktatúra utolsó esztendőiben. Az adó- és áremelésmentes langyosvízben. Csak a szelídek, akik boldogok, maradtak a béka bizonyos testrésze alatt. Merthogy születni kell a gazdagodásra is. Mint a költészetre. Nem lehet megtanulni. Legföljebb finomítani. Ahogy egy megfordult jambust visszahelyez az ember. Palotás is született erre. Jobban mondván - erre született. A gazdagodásra. Dehát ezt hirdetik! Gazdagodjatok és sokasodjatok! A vállalkozó munkahelyeket teremti. Neki sikerült. Önnek miért ne sikerülne?

Megkérdezettjeim fölhorkantak. - A szocializmusban mindenki egyenlő volt. Hogyan lehetett ekkora vagyont összeharácsolni?

Ki mondta nekik? Ezt az egyenlősít? Tanulták? Mondták a KISZ-gyűlésen? Mi ez? Butaság? Tájékozatlanság? Végtelen naivitás? Homokba dugott fej, amikor a far, vagy Uram bocsá' a popsi helyet cserél az aggyal, gondolkodni kezd és szétnéz ebben, illetve abban a világban?

Hát persze! Jogilag mindenki egyenlő volt. De facto azonban sétálni kellett volna abban a rahedli szabadidőben a budai hegyek lágyan futó lankáin, mondjuk, úgy az Endrődi utca magasába és akinek szeme volt, láthatta az éppen hatalmas gödrébe csúsztatott medencét, ijedten fékezett bekanyarodván, mert magánútra tévedett, ahol magánsávok virítottak, alkotkor pedig magán higanygőzös lámpák szórták szét hideg fényüket.

Hát nem emlékeznek? Az elementáris humorú Sándor Györgyre? Aki mindig mindenkit bepaliz? Aki tükröt tart? Mikulást játszott éppen, a csórók, a Garay-téri piac nyomorultjai teledobálták puttönyát minden földi jóval, aztán, ott fönt a hegyen, a kastélyok tövében már megálljt parancsoltak, mondván, az úrnő, a ház úrnője még nem érkezett haza, vele kellene tárgyalni. És mi a keresztnéve? Mire Sándor: - Csak így, egyszerűen: Mikulás.

Mikorra épülnek föl a kilúgozott, elpusztult agysejtek? Talán, ha végre fölegyeneseledünk. És a hátsó fertály visszaveszi eredeti funkcióit. A szem látni kezd, a fül pedig hallani.

EXPO - három tételben

I.

Végtelen paradoxon feszül aközött, hogy jóval kevesebb a szállodai férőhelyek száma a két háború köztihez képest, viszont napjainkban recesszív hatások érik szállodaiparunkat.

El kell azon gondolkodnunk, hogy a századfordulón miért épp a Duna partján épült a legendás szállodasor? Olyan hotelekkel, mint a Bristol, a Ritz, a Hungária, kissé mögöttük, de nem a háttérben, az Angol Királynő, s talán a kor legelegánsabbja, a Vadászkürt. Pofonegyszerű. Panoráma. Az élő víz közelsége. A belvárosi nyüzsgés, ahogy kifut a korzókon át a csöndes vízpartra. Világviszonylatban egyedülálló - volt. Bombázás, majd a szocialista évek szisztematikus „oda sújt ahova köll”-je, megtette a magáét. Pedig menthető lett volna a Bristol, ugyanígy a Vörösmarty-téri Haas-palota (egy svájci építész, Corbuisier-tanítvány meg is jegyezte egy régebbi televíziós műsorban, hogy nagyon jó és szép ez az „ORI”-épület, a világ bármelyik városában megállná a helyét, csak nem itt, a Lipótváros legdélibb csücskén, a Vörösmarty-téren). Ha jól emlékszem, a Roosevelt-téren, a Lloyd-palota is halálos sebeket szenvedett, de megmaradt belőle a bálterem, amelyet az építész belekomponált volna egy új épületbe, de hosszabb nyugati tanulmányútról hazatérve hűlt helyét találta még a romoknak is. Az úgynevezett szocialista vezetés is belátta: szállodasor kell a Dunapartra. Föl is épültek a máig vitatott házak: Finta József Duna Intercontinentalja, Fórum Hotelje, s Zalaváry Lajos Atrium Hyattje. Illeszkednek a képbe, vagy sem, ma már kár rágódni rajta. Az 1996-os Expo jegyében megmozdult valami. Illetve jóval előbb, de miután a hivatalok malmai, rendszerváltozás ide vagy oda, lassan örölnek, a terv terv maradt, de remélhetőleg mégiscsak megvalósul: szálloda lesz-lehet a Gresham-palotából. Ha már itt tartunk: miért ne lehetne folytatni a sort? A mai Belügyminisztérium épülete is kiváló szálloda lehetne, ez, azt hiszem, nem is lehet vitás. A volt Pesti Magyar Kereskedelmi Bank épületét (1906-1907) Alpár Ignác és Quittner Zsigmond tervezte, a kor legkiválóbb építészei. Grandiózus alkotás. (Itt meg kell jegyezni, hogy családom szájhagyományára támaszkodva, apám nagybátyja, Diebold Hermann vizsgamunkája volt ez a ház, de mint az Alpár-tervezőiroda „tanonca”, hogy milyen okból, nem tudom, nem volt ildomos föltüntetni nevét az alkotók közt.) Az egy másik kérdés, hogy lehetséges-e szállodai funkcióra mintegy áthangolni az épületet? Ugyanígy a népajkon csak Zöld Házként „tiszelt” Roosevelt-téri épület szintén átalakítható lenne némi ornamentikabéli változtatások után. Lebontását fölöslegesnek tartom, mert az túlságosan sokba kerülne.

Kormányzati negyed sohasem volt ezen a tájon, vagyis a Lipótvárosban, tehát semmiféle fájdalommal nem járna ezen intézmények áttelepítése, ahogy az egyes híresztelésekből kiviláglik, vagyis vadonatúj épületekbe, valahol a Vízafogó környékére. Ide kerülne a Budapesti Rendőrfőkapitányság, amelynek üresen maradó épülete, jóval kevesebb csillagszámmal jól ellensúlyozná a méregdrága Finta-féle Hotel Kempinskit.

A legendás Fehér Házat, a Jászai Mari téren, amely ma a Képviselők Háza, szintén szállodává lehetne varázsolni, fekvése okán. Nyeregtetőt kaphatna, apróbb díszítéseket és természetesen gyökeres belső átalakítást. A képviselők? Számukra bizonyára akadna valahol egy másik épület, mert remélhetőleg nem az elandalító budai, világörökségi látképben való gyönyörködésük a cél.

Hogy aztán az EXPO '96 elmúltával is rentábilisan üzemeltethető az immár egységesnek mondható szállodasor, az már idegenforgalmi-politikai, prioritásbéli kérdés.

Gondolom, ilyen fekvés mellett, éjszakai mulatókkal, kaszinókkal (amelyek a házakon belül működnének) fölszerelt, drága, előkelő és szerényebb, de nívós szállodák az idők végezetéig vonzanák a talán legnagyobb hasznot hozó iparág legfinomabb alkatrészét - a vendéget.

II.

Ne áltassuk magunkat! Ki kellene próbálni: mondjuk megállítani egy embert Buenos Airesben, vagy Kuala Lumpurban, és megkérdezni tőle: mondjon valamilyen jellegzetességet Budapestről. Valószínű, a várost magát sem tudná hová tenni, csak némi magyarázkodás után, hogy nem Bukarest, nem Csehország, mert ott Prága van. Mert hiába a Hősök tere, a Halászbástya, a Gellért-hegy és nevezetes szobra, a világörökség Budapest, mindez kevés. Mert bizony az az argentin, vagy épp malaysiai passzítani tudná Párizst az Eiffel-toronnyal, Londont a Towerrel, de még Prágát is, a Hradzsinnal. Jön az EXPO. Kellene egy jelkép, egy olyan, amilyen nincs sehol a világon, tehát egyetlenegy. Na nem. Nem a mai fantázia szülötte. Abból van elég; elég felemás.

Nem is kellett kutatnom sokáig. Nosza rajta, be is adtam pályázatomat, amelyet a Palotás János-féle Vállalkozók Országos Szövetsége hirdetett meg a Magyar Televízió Menedzser Magazin című műsorával karöltve. 1992. december havi fődíját, mint legjobb ötletet e sorok írója kapta, no meg egy kis pénzjutalmat, egy életút-biztosítás köpenyébe bújtatva. Be is jelentették, ország-világ hallhatta. Aztán levél Forró Tamásnak, az EXPO '96 műsorvezető-szerkesztőjének, hogy szóljon már egy jó szót az ügy érdekében. Nem szólt. Többet tett. Kivitetett a helyszínre forgatni. Nyirkos hideg, köd, nem messze Budapesttől. Ott elmondtam mindent.

Hogy a magyar mérnöki tudás egyik csúcspontjának tövében állunk. Hogyha a harmincas évek közepén villámgyorsan föl tudták építeni, miért gond az ezredforduló magasságában szétszedni és fölállítani az EXPO központjában, vagy ha nem, hát a Csepel-sziget északi csücskében.

A londoni és a magyar Standard mérnökei, akik később híres műegyetemi tanárok lettek, alapos munkát végeztek. Az irdatlan vastömeget két kerámia félgömb tartja és nagy távolságban kifeszített sodronyok.

Hogy mekkora is, az az adásban derült ki: beledöfött a gomolygó ködbe, ezért csak derekáig ért föl a kamera. A műsorvezető lelkesen bólintott - az ötlet kitűnő.

Természetesen semmi sem történt, jelkép ide, jelkép oda, még kicsiben sem lehetett az, hát még nagyban? A kommunikáció jegyében készülődünk az EXPO-ra. Az új jelkép: ötágú síp. Nagyon szép. De ez, ez a hatalmas, egyedülvaló építmény még szebb. Akár trafikban is lehetne árulni, ahogy Brüsszelben a Maneken Pis-t, Párizsban az Eiffel kicsinyített giccses másait. Pedig ez a magyar építmény magasabb, mint az Eiffel. Jó tizenöt méternyivel.

A javaslat ajánlott levélben eljutott a főbiztos asszonyig, de hiába, messze még az az Európa, mai napig nem érkezett válasz. Még ha jött volna is! Akkor sem ő válaszol. Csak nem képzelem? Tengernyi teendői közt? Pedig mi volna fontosabb? Hiszen pont az EXPO-ról, a jelképről van szó, amit bizony el nem felejtenenek, amíg élnek, az idelátogatók. Talán zavarná a légifolyosót. Kie a terület? Mintha nem volna mindegy. Bizonyára a terület önkormányzatáé. A MÉH jelenlegi vas-átvételi árainál biztos többet kérne.

Hogy miért nem lehet az EXPO-jelképe, most már elárulom: tornya, talán sohasem tudom meg. Valóban: nehéz szétszedni, nehéz összerakni, meg aztán nem építész, városfejlesztő ajánlotta. Úgyhogy vesszen az ötlet. Pedig az ajánlkozó nem tör senki helyére. Nem is érdekli senki helye, bőrfotelja, tiszta inge, nyakkendője. Pénzt sem akar. Csak jót. Bármily hihetetlen!

Nos, a torony Lakihegyen található. Két négyzetalapú gúla, alapjuknál összenőve. Impozáns. 315 méter magas. Ha valami, hát ez a torony lehetne a telekommunikáció maga. Rádióadóként szolgált, az állam könyörtelen gépezete halálra ítélte, de az akkori Budapesti Városszépítő Egyesület élén Ráday Mihállyal hatalmas csatát vívott a hivatalosokkal. A torony így megmaradt. De meg fog-e maradni így, intakt területen? Érdekelni fog valakit is, ha otthagyják? Ki figyelne az Eiffel-toronyra, ha mondjuk az Ardennek egyik lejtőjén magasodna?

III.

Bravó új kormány! Végre egy bátor intézkedés! Nem kell az Expo. Amúgy minden létesítmény megépül, lesz milleniumi ünnepség és nemcsak Budapesten; de Expo? Mi a frásznak? Még idecsődül az a több tucat ország, és fél évig ki sem teszik innen a lábukat. Még a végén megtudja a világ, hogy Budapest nem Bukarest és még csak nem is Csehország fővárosa. Meg hogy vannak aszfaltozott utak, és a húst már régen nem a nyereg alatt puhítjuk. Bravó és még egyszer bravó! Szakértői kormány - helyett: politikai. Mint az elődje. S mivel annak kellett az Expo, emennek juszt se. Pedig ha ebben az országban a legelterjedtebb betegséget, az amnéziát gyógyítani tudná valamilyen tudós orvoscsoporthoz, akkor emlékeznének az eszedésszes, de főleg a szocialista hölgyek és urak: maga Kádár János is tárgyalt anno a nyolcvanas évek derekán osztrák kollégájával - ez-ügyben!

A Telexpo című televíziós műsorban azt mondta az ipari és kereskedelmi miniszter, hogy a világ nem fog megharagudni. Sőt! Bátor tettként könyveli el az új kormány e radikális lépését. Drága Uram! Mihez kell nagyobb bátorság? Elmenni az orvoshoz, ahol bármi kiderülhet, vagy a megbeszélte időpontot, mondjuk, telefonon lemondani, mert akkor nyerünk egy kis időt, meg aztán különben sem fáj már semmi sem...

Na most Ausztriában népszavazás történt. Nálunk miért nem szavazhat a nép? Bár, ahogy a Népszava olvasói leveleit böngésem, a legtöbben gyűlölik a Világkiállításnak még a gondolatát is, mondván, az urak expóznak... Valóban: 50-60 milliárd volna megtakarítható. Nézzük, mit ír Molnár Pál a Magyar Nemzet július 28-i számában: „Az expo elejtése ugyanakkor nem kevesebb, mint 38,95 milliárd forintjába kerülne az adófizetőknek!” Aztán másutt: „...a konkrét expofejlesztések mátol 1997 végéig 2,96 milliárd forint költségvetési többletterherrel járnának. (...) ez, a tervezett költségvetési hiánynak is csak ezrelékében mérhető!” Még lejjebb: „Az expo lehetőségének elhalasztásával való ‘takarékoság’ tehát szakmailag is tarthatatlan érv.”

1996 után jelentkezzen nálam az, aki a megspórolt összeget föl tudja mutatni. Jelezzék: nyugdíjemelést történt, a nagycsaládosok fűtőkben nyaralnak, olcsóbb lett a hús és az összes energiahordozók, s a magyar kultúra visszabillent a nagyon-nagyon régi, világrangú kerékvágásába és úgy minden, cuzammen minden jobb lett. Még a beadott vénás injekció sem fáj!

Álljon itt egy ősrégi vicc: a hajlott hátú, májfoltos mamóka rőzsével a hátán kilép az erdőszélre, ahol jön szemben a jóképű, százyolcvanöt magas, huszonöt éves, kispórtolt férfi. - Ha megcsókolasz, édes fiam, gyönyörű királyleánnyá változom.

Na, több se kellett a férfinak, karjába vonta a matuzsálemet és megcsókolta. Mire az: - Ilyen nagy fiú, és még mindig hisz a mesében! - vihogta egyetlen fogát villogtatva.

Hát kedves nép, lakosság, nemzet, kinek, ahogy tetszik, ha ez a nagyon liberális, nagyon érzékeny (szociálisan) kormány, amelynek kutyakötelessége volna Benneteket, Önöket megszavaztatni, vigyázzatok, vigyázzanak: közel ezeregyszáz évesen már igazán nem szabad hinni a mesékben!

Corpus delicti

Az állam polgára teli tüdővel, arcán meleg pírrel leparkol a középkori pesti városfal mögött. Két kerékkel a járdán landol, bekukkant a Reáltanoda utcába, legyint, hely ott sincs, itt meg semmi tiltótábla, visszasétál a másik sarokig, s valóban: ott éktelenkedik a hatalmas iksz, szől is az ott veszteglőnek - szakikám, rossz helyen áll, curükkoljon mögém! Boldog, hogy segíthetett, visszaül kocsijába, indít, tolat, helyezkedik, aggódva ellenőrzi, egy épp arra guruló babakocsi elfér-e biztonsággal a vakolathullató házfal és autója piszoktól szürkén csillogó oldala közt. Bólint, langy szellők simogatják, könnyű zakóját a hátsó ülésre fekteti, kéziratait csomagtartóba zárja s átballag az átjáróházon, át a városfal alatt, s nagyot sóhajtva fölneéz az égre. Irgalmas Isten, micsoda szabadság, mégha hűvösödik is itt a huzatban, dehát október van, a Forradalom is ez idő tájt fészkelődött, s ő, az állam szabad polgára, most szabadon állhat a késő délután sötétjében, péntek lévén lágy bizsergessél a hétvégére gondolván és elméláz a Zalaváry-házon, annak is kerekded sarkán, ahol mint Jákob létráján az angyalok, kivilágított liftek röpködnek föl s alá. Milyen csodásan harmonizál ez az üzletközpont a szemben, fényeivel lomhán föltápaszkodó Hültl-féle „óra”-házzal!

Ebben a békeidős hangulatban visszaröpi az emlékezet, csikorogva kitárul a Hatvani-kapu és Kerepes felől szénásszekér zördül a púpos köveken, míg el nem nyeli lassan a köd. Emitt pusztaság, a falon túl pestis tombol és jajveszékelés, sár is lottyán, az bizonyos, apró tüzek égnék mindenfelé, s a kacskaringókon elvész a tekintet.

De várják már a barátai! Afféle kávéházi asztaltársaság, az Astoria kristálycsillárjai alatt, a kávégőzbe mártva arcukat.

A szabad állam szabad polgára komótosan issza feketéjét, s mintegy ki tudja hányadik érzéktől vezérelve, elnézést sem kérve az ott ülőktől, kirohan az utcára. Még halványan látszik, hogy integet, csókot dobál a társaság hölgytagjai felé és rohan, száguld a sötétség felé. A kocsinak hült helye. Kiabál, átkozódik, hol van már a szénásszekér, a tüzek is, már mind benne égnék, ellopták, üvölti, de egy idős úr megérinti vállát. - Nem hinném. Elszállították, uram. Legyen egészen biztos...

Már gyűlöli a házat, az átjárót az átkozott középkori fallal egyetemben, rohan a villamos felé, egyetlen nagy, őrző száguldás, s máris a főkapitányság hatalmas üvegajtájában liheg. Nem telik el öt perc sem, már tudják, hol az autó, nem nagy ügy, Óbuda, a HÉV és a Duna között. A telepen. Nyugodjon meg, őrzik!

Hideg van - jelzi a verítéktől csatakos test és lúdbőrözni kezd. Hamar odaér. A faház ablakából ömlik a hideg neonfény. Két nő, mögöttük egyenruhás rendőr. Rendszám, forgalmi, jogosítvány. A polgár, már csöppet sem érzi szabadnak se magát, se autóját, csak államát. Ötezeröttszáz! - a hang vészjóslón kopog. Az állam polgára zsebébe túr, hála Istennek, ott lapul összegyűrt ötezeze, a legutóbbi munkanélküli segély. Ötezeröttszáz! - női hang ez egyáltalán? Ötszázat hozok még... holnap, igen, eljövök, higgyék el... - Akkor emelkedik az összeg - löki vissza a fagyos nő az összes iratokat. Jó, legyen, de akkor hadd telefonálok, majd az asszony... - Innen nem lehet telefonálni! Hát persze, persze, fene a kommunistáiba, majd ő megmutatja, csak el innen, aztán...

Persze egyik telefon sem működik. Végre egy porta. Asszony, indul, a taxi csigalassú. Hatszáz jattal együtt, s már mehetnek is, tapogatóznak az irdatlan sötétben, tengernyi sáros lyukban zöttyen a láb.

- Az eseményt megnézhetik videón. De kár is fellebbezni, másodfokon úgylis elutasítják. Elég, ha meghallják: Magyar utca. - A szállító ember mosolya széles. Hatszáz - mármint az illetékbélyeg, amit az elszánt polgár fellebbező levelére fölragaszt. Miután levetik neki az ominózus videofölvételt. Ott billeg! Igen, a büntárgy. Foszforeszkáló rendszám a vaksötétben. Hát ez nem bizonyíték. És a járda? Úgy van elkönnyelve, hogy kerek egy méter. A helyszínen colstok. Egy méter-harminc. Hála a bazaltszegélynek. Az utca meg - végighúzhat akár egy T-35-ös harckocsi is. A babakocsi és a tank között karcolásmentes maradna az autó. Március van, mire megjön a határozat. A videofölvétel - nem bizonyíték. Kamatmentesen gurul vissza és kuncog az összes forint. A polgár mégse érzi magát szabadnak. Mert mi van a járdával? Összement? Egy méter és punctum!

Ikrek

Ha a ma születettek nem is, a korosabb olvasó bizonyára élénken emlékszik a „létező szocializmus” egyik vívmányára, amikor is az úri, több szobás lakásokban összeköltöztettek egynéhány családot, hadd szokják az egymás mellett élés legelemibb szabályait, tehát létrehozták a társbérletet. Harc a fürdőszobáért a kora reggeli rohanásban, netán közös reggeli a bérkaszárnnyák megszokottan hatalmas konyháiban, azután a kivárás, hosszú-hosszú éveken keresztül, várva a kihullót s annak írmagjait, s akkor végre egyetlen család terpeszkedhetett a terebélyesre nőtt lakásban.

Néhány ezrelékük megvolt egymással békességben. De itt is: Oscar Wilde A leadingi fegyház balladájából az utolsó sorok horgadtak föl a fejekben, még akkor is, ha nem ismerték e jeles művet: „ne hulljon hát rá balga könny, / és sóhajtozni kár: / megölte, akit szeretett, / s meg kellett hálnia már. // Mert mind megöljük, amit szeretünk, / tagadni ne is akard: / van úgy, hogy zord nézés is öl, / s van méreg, bókba takart, / s a gyávák gyöngéd gyilka csók, / de a bátrak fegyvere kard!”

Nos, e szép emlékü társbérletek kimúltak a „létezővel” együtt, de hogy a nosztalgizárok ne horgasszák le a fejüket, MATÁV ide, MATÁV oda, maradt azért egy intézmény, amely - hogy azért az emberek ne maradjanak konfliktus nélkül - a konzervatív kormányának éppúgy nem okozott fejtörést, mint ennek az újnak, vagyis a réginek, ha nem is a világörökség részeként itt maradt, úgy látszik, immár kipusztíthatatlanul. És ez nem más, mint az ikertelefon. A modernizáció csimborasszója. Igen, sikerült. Az ötvenes évek gazdasági bűnpereinek „telefonos” áldozatainak nyakára nem hiába került kötél. Déri János mondta a tévében annak idején, bűnük az volt, hogy Londonban angolokkal találkoztak, kvázi kémek!

De mit beszélek én itt? Örüljek, hogy van telefonom. Mert az még mai napság is valóságos kincs... Vagy mégse? Tíz éve, hogy ikrek vagyunk. A házban van ő is, egy udvarral arrébb. Ha nem voltam lent ötvenszer, akkor egyszer sem. Hogy legyenek szívesek letenni a telefont, na nem az ágyra, az asztalra, hanem, könyörgöm: a helyére. Volt ott két készülék is. A nyomógombos csodamasina sohasem akart belecsúszni az őt megillető műanyag tartóba. Szemtelen kissrác nyitott ajtót minduntalan, hogy jól van no, nem kell úgy fölfújni a dolgot, egy mozdulat mindössze, s a készülék máris működik. Én már mindent megpróbáltam. Fenyegetőztem. Már majdnem veréssel is, amikor egy szép napon megnőtt ez a srác és elszegődött testépítőnek. Hatalmas vállai közül most ő néz le rám gúnyos mosolyával, én meg elnézést kérek a

létezésemért. Nem változott semmi. Ha netán zsibbadni kezdene a bal karom és a mellkas összeszorulna kinyomva belőlem minden levegőt és netán infarktusra gyanakodnék, kimúlásomban nem akadályozna senki. Mert vonal - az nincs. Vagy mellé tették, vagy pofáznak órák óta, de szerencsére szeret az Isten, mert nem lett ikertestvéreimből Kft, s így nagynéha én is tudok telefonálni.

Végre megcsörrent! Talán a szponzor... mára ígérte! Vagy a kiadó, hogy kész a tördelés. Esetleg egy régen látott leányzó, hátha szalma vagyok és akkor fölmoccanna... - Halló, tessék?

- Siessenek! Itt kérem, már vér folyik! - Idősebb hölgy hangja fújtat, én meg mosolygok, valamelyik régi haver macerál. - Hát persze, hogy kimegyünk, asszonyom! - Zápor utca. Mindjárt a kanyar előtt... - Nem értem. Ilyenekkel viccelődni. - De hát kit tetszik keresni? - Nem rendőrség? akkor meg mit járátja velem a bolondját? - Kattogás. Csönd. Leteszem. Fölveszem. Vonal, az nincs. - Rácsapott a rohadék - vicsorgok a fogam között.

Csörrenés. Most már nem gondolok semmit, csak hallózom.

- Elveszett a rendszámom.

- Nem, uram, ez nem a rendőrség... ugyan, semmi baj... Melléteszem. Hátha kell, ha mondjuk, szorít a szívtájon. Ikrek. Na, nem egypetűjű a testvérségünk. Csak a vonalon osztzkodunk.

Közös fazék

Lassan húsz esztendeje annak, hogy Pilinszkynél jártam. Akkoriban gyakran járt külföldre, könyveit sok nyelvre fordították. Azt mondta; azt szeretem nyugaton, hogy az emberek nem néznek egymás fazekába.

Na, most mi a helyzet nálunk? Ugye, itt ez az első. Föl kell emelni a fedőt, és bekukkantani. Előbb a másikéba, aztán a saját fazekunkba. Így megy ez a civil szférában szinte mindig. De államilag is? Igen. Például, ha valaki kiesik a munkanélküli regisztrációból is, elmehet az önkormányzathoz segítyt kunyerálni. Adnak is néki, csak bizonyítani kell, hogy az asszony átlagjövedelme nem halad meg iksz összeget, le sem merem írni, hogy mennyi: meg aztán fölösleges is, hiszen ilyen kevés pénzt senki sem keres, legföljebb egy rokkantnyugdíjas. És akkor mi van? Mert kettejük jövedelme így sem teszi ki az egy főre jutó minimáljövedelmet.

Ha az ember saját szakszervezetéhez fordul, na nem föl, egyelőre csak segítyért, akkor van egy rovat, hogy mennyi a házastárs jövedelme. Mi közük hozzá? Mi van akkor, ha az asszony - s ez íróembernél nagyon is valószínű -, egyszerűen nem áll szóba az urával, mondván, ha kell, menjen el hullaszállítónak, de nincs tovább, nem hajlandó finanszírozni a kutyának sem kellő műveket, illetve azok megszületését, ha már ilyeneket „csinál” gyerekek helyett. Meg vannak olyan párok is, akik ugyan egy lakásban élnek, de külön. Szóval, a delikvens saját maga számára kéri a segítyt. Legyen a neje akár milliomos. Mindenhol és mindenütt; mennyit keres a házastárs. Magánügy. Én kérek, magamnak. Egocentrista marha!

Várótermi etűd

Budapest. A Boráros-tér HÉV-váróterme. Végre nem a vasúttal szemben épült újjá szerelvény-szaggatta romjaiból (1978), hanem párhuzamosan a vágányokkal.

Öreg, jót-rosszat megélt asszony söpri a szétszórt csikkeket. Megszólít egy valamikor munkában, ma inkább idétlen örömeiben megtört, cserzett arcú férfit. (Csíkos, sárga egyenruháját megigazgatja.)

- Láss, cseléd voltam az ostromig egy hajdúsági uradalomban. Most meg itt sepregetek, no, de mégse vagyok senki lába kapcája! - Drasztikusan elhessegeti az utazni vágyókat.

- Hát akkor földik vagyunk! - Húzza ki magát a férfi kigyúlt arccal. - A mi megyénk sok tisztességes embert adott ennek az istenverte országnak! - Közben zakója belső zsebében kotorász, s diadalittasan előráncigál egy üveget. Átlátszó nedű lötyög az alján. Cuppan a dugó, förtelmes szag vágódik a kitágult orrlíkakba. - Na. Igyék.

Az asszony büszkén veti hátra fejét és egyensúlyoz a szájára tapasztott kisüveggel. Hirtelen ellenkezést nem tűrő hangon zavarja el a csikkhegyen taposókat. A hadonászás közben söprűje a földi félretaposott cipőorrához ér. Átszellemült arcát lassan emeli addig a pontig, ahol tekintete találkozik a férfiével. Lábujihegyre áll, úgy súgja fülbe: - Pardon!

Retúr versek

Olyan versek, amelyek vissza is jönnek azonnal. Kezdőknél: csiszolgassa még, lássunk újabbakat, mert ezekből még nem lehet megítélni; jelentkezzen fél év múltán. Több kötetes, de ismeretlen: sok a jobbnál-jobb anyag, torlódik is, mint jég a Dunán; hát robbantsanak, jut eszébe a több-kötetesnek. Ja, ma már a retúr versek is csak akkor jönnek vissza, mint elhajított bumeráng, ha fölbélyegzett, magunknak megcímzett borítékot is mellékelünk. Merthogy szegényedik mindenki, még a szerkesztőségek is.

Azt az irodalmi lapot nagyon szeretem. A legyintők emilyen sznobok, a lapot falók meg amolyanok. Jómagam nem legyintek és nem falok. Kortyolgom. Mint a forró kávé. Ízlelem nyelvem hegyével. Az iróniáját szeretem. Ami cinikus benne, azt kihagyom. Már a hetvenes években szerettem volna ott publikálni. Jött versem, elbeszélésem, több évi várakozás után. Glosszám, sűrűbben. De ma már, hetedik könyvem küszöbén furcsa a retúr vers. A szerkesztő, nő, most is szép, mosolya elhitet mindent. Kérem, már egy éve várok. Jó, küldjön újakat. Az újak tetszenek, tavaly októberben bólintott rá, egy-két hét. Aztán, talán karácsonykor. Januárban. Levél hozzám, hogy ami sok, az sok. És akkor visszaküldte. Az újabbak sem tetszenek már. Neki. Meg aztán annyi neki jobban tetsző vers érkezett, hogy nosza. Istenem! Ha szerkesztő lennék és csak olyan műveket hoznék, amelyek tetszenek, majdhogynem üres lenne a lap. Nem hatódik meg. Pedig főszerkesztőjének is szólok. Életemben először. Őt sem érdekli. És akkor esik le a tantusz. Magyarországon manapság az az író, a költő, akitől rendelnek. Hogy ugyan már. Küldjön a kedves Mester. A piti szerző küldözget. Legyen bár sok könyve. Retúr művek, vissza a fiókba!

Adósság

Kultúrház Budán. Legalább egy óra van még az előadásig. Keresem X. művész urat. A büfében - mondják. Valóban: a Kossuth-díjas művész a kávépultra könyökölve a semmibe mered. Mindig ilyen. Könyököl, állat fölpolcolja, csoda, hogy a nyaka nem fájdul belé.

Köszöntöm, köszönt. Nehezen jutunk túl a dadogáson. Igyunk kávé, javaslok. A kávésnőre mosolygok, s ebben a mosolyban óhatatlanul megbújik a hiúság: no lám! Én és a Kossuth-díjas művész.

A Kossuth-díjas művész gyorsan megjegyzi - sohasem mulasztja el, hogy ilyenkor, ha fényképezőgépet lát a nyakamban megjegyzést tegyen -, na, megint néger fejek az alagútban? Én erre csak legyintek. Hadd viccelődjön. Úgyis az én képeim a legigazabbak, amelyek eddig óróla készültek. Természetesek, nem pózoló, van bennük valami emberi - mondta egyszer egy fotózásban járatos egyén.

Letesszük a csészéket a pultra, én megköszönöm a csöppet sem erős kávét. Fizetek, mondom, s pénztárcámban kotorászom. Hagyd, fogja meg a kezem a Kossuth-díjas művész és fizet. A kávésnő elteszi a pénzt, s megjegyzi. Művész úr, maga tartozik három kávéval lassan fél éve! Uram Isten... Most mi lesz? Fölösleges aggodás. A Kossuth-díjas művész oszt és szoroz, összead és kivon, majd kiböki. Szóval fél éve, három kávé. Ha jól emlékszem, azóta volt egy áremelés. Nos, akkor a három kávé kettő és egy-ötöd, vagyis tizenegy-nyolcvan.

Tizenkét forintot tesz a pultra és fölkönyököl, fölpolcolva állát, várva a kipergő húszfillérest.

Nagyon régen történt. Azóta csak az árak változtak.

Apokrif

Nagy volt a készülődés. Az Operaház fényei fölragyogtak, az utolsó próbák is befejeződtek már, amikor is az akkor harmincas évei elejét taposó balerina élete első operaszínpadi koreográfiájának bemutatójára készülvén, lelkesen kereste meg a Vezetőt, hogy hallgasson bele egy magnószalagba, mert olyasmit fog hallani, amilyet még soha, Pilinszky Jánost, ahogyan saját maga mondja, suttogja, éneklő utánózhatatlan hangján talán legnagyobb versét, az Apokrifot. - A darab előtt, mikor lent van a függöny, jól kihangosítva innen kezdődne a szöveg: „Ismeritek az évek vonulását...” egészen a versszak végéig. Na, mit szól?

- Mi is a maga darabja?

- Liszt. Ötödik Magyar rapszódia. Zenekari változat. Emlékeztető az 1838-as nagy árvízre...

A Vezető hallgatja a szalagról a költőt, összevonja szemöldökét.

- Én, mint cenzor, ezt nem engedhetem. Hideg, gödör, hártás lábak, csupa nyomorúság. Nem, ezt nem lehet.

Kattant a magnó. Pilinszky újra halt... És akkor odalépett egy fiatalabb balerina, aki csillogó tekintetét a Vezetőre emelte.

- Mi az, hogy apokrif?

- Hát még ezt sem tudja? Sírvers, mi lenne...

A darab, Pilinszky nélkül is hatalmas sikert aratott. Miután a közönség és a kritika fölcsejlett. A koreográfus, számtalan darabbal a háta mögött, ma negyven éves. A minap röpiült, azokkal, akik még „szárnyalni” képesek. Közel húszan. A lány, aki ma sem tudja, mi is az az apokrif, maradt. Méghogy a tudás hatalom? Ki mondta?

Hány negyed a kör?

Nemrég igen szimpatikus norvég fúvószenekar adott ízelítőt a pesti Vörösmarty téren tudásából, eleganciájából. Egyenruhában feszítettek, s ez szó szerint értendő, mert úgy álltak, olyan - katonai műszóval - takarással, hogy azt bármelyik kiképzett alakulat megirigyelhette volna.

Elöl a tamburmajor, csinos, sugárzóan fiatal és vakítóan szőke leány. Kezében szédületesen forgott a „marsallbot”, előtte kisfiú, a norvég nemzeti zászlóval. Oldalt egy köpcös úr intett pálcájával az adott pillanatban, s ilyenkor az egész társaság nagyot dobbantva megindult, leírt egy negyed-körívet, majd megállva folytatták a muzsikálást, amelyet a szép számmal összecsődült közönség fergeteges tapssal jutalmazott. A kör harmadik negyedében zenéltek épp, amikor is egyhelyütt megnyílt a tömeg és a hatóság két embere lépett a köpcös úrhoz, valamit mondtak, vagy inkább mutattak, s abban a másodpercben, mintha a föld nyelte volna őket, eltűnt a kb. 40 tagú zenekar. Nem ellenkeztek, nem fenyegetőztek, gondolták, a törvény az törvény, Budapesten így járja. A rendszerváltás hajnalán.

Miután többen fölhördültek, valaki megszólalt. - Loptak, hát betiltották.

Loptak? A zene talán lopásra inspirál? Jaj! A tömegben nem figyel senki, hamarabb lába kél a kapósabb holminknak... persze... értem. De nem ez volt ám a betiltás oka! A zajszegény Váci utcában (?) a többszörös decibelt sugalló zenét már nem bírták elviselni. Szegények. Dél-időben iszonyú lehet egy iroda hűvös mélyén oda nem illő, a munka morálját leromboló, a táskarádiók műsorát összezavaró utcai zenélést elviselni.

És a lakók! Az éjszakai műszakból Váci utcai négy szoba-hall-személyzetis lakásába hazatán-torgó szövőgyári munkásasszony képtelen elaludni, mert a gitárpengetést - kultúra ide vagy oda - nem bírja elviselni. Még, ha takarítás közben - mivel a személyzet, nyáridő lévén jól megérdemelt szabadságát tölti - érné hallószerveit a kedves muzsika, talán még dúdolna is hozzá.

No, és a járókelők. Az Anna presszó teraszán leroskadó, munkaruhás, „...setét gondok közt helyél”-ő, sápadt férfiakat csak zavarná az a bizonyos színfolt, amit nem is olyan régen még büszkén emlegettünk.

A derék északiak csak fűjták a hangszereiket, s mi úgy éreztük, mintha nem is Budapesten lennénk. Egészen az *intézkedésig*. Hogy a régi szóviccel éljek, „oszlóban” voltunk, vagyis idehaza. A törvény, az törvény. Csak egyetlen bibi maradt: a Vörösmarty térre nem vonatkozik a tilalom.

Úriasszony

Mintha eltűntek volna. Az úrinők és az urak. Akiket nem a pénzük tett azzá. A tulajdonságaik. A kinézetük. A gesztusaik. Ahogyan leülnek. Fölállnak. Megigazítanak egy ruhát. Emlékeznek. Rágyújtanak. Ahogyan eloltanak egy csikket. Körömig sohasem szívottat. A tányéron mindig hagynak valami kis maradékot. Nem azért, mert nem ízlik. Mert így tudják. Így vannak bekódolva. A zsigereikből úrinők és urak. Nem tanulták. Mert megtanulhatatlan. Ahogy a művészet. Csak csiszolni lehet. Mint a gyémántot. Törni soha. Föl lehet ismerni a grófot. Rongyaiban is. A kitelepítettek közt. Hortobágyon. A Fegyvergyárban. Ahogy ott serénykedett, lehajtott fejjel, a soron. Ahol a gázbojlereket gyártottuk. Én mint egy munkaszolgálatos. Katonaruhában. Ő meg, mint Móricz, kövérkés, puha arccal, bajusszal, bölcs mosollyal a szája szegletében. Dolgozott és dolgozott és csak belül lázadt.

Ma már mindenki úr. Aki elvtárs volt, az a legjobban. Pedig úrnak születni kell. Ahogyan kereszténynek is. Meg művésznek. Mindhárom fajta cselekedeteiből ismerszik meg.

Piros hetes autóbusz kanyarodik komótosan az Erzsébet-hidra. A hátsó traktusban idős, ezüsthajú nő fordul egy férfihoz. - Mondja, mikor jön a Gróf Apponyi Albert tér? - A férfi visszanez, nem szól, mert azt hiszi, svédül szólíttatott meg. - Most tessék leszállni, kezicsókolom - hajtok fejet. A nő rámosolyog. Ajtó nyílik, leszáll. A Ferenciek terén. Szemközt a Magyar Királyi Bérpalota feketélik. Utánanézek. Úriasszony lépeget a messzi múltból, a jelenbe.

Rossz p/r/oszt/ó/ modern

nem vagy a négyzetben
de köbön se
itt ez a Scorsese mert nem mutatta be a tévé a püspök úr odaszólt
hogy nana nem úgy van a' mert megkísértették Krisztust utoljára
hogy kicsoda netán a sátán
azt nem tudom szerintem nincsen sátán csak a jó hiánya van
és az nem ugyanaz mint ahogy vakság sincsen csak a látás hiánya
de persze nincs igazuk hadd nézték volna a népek ezt a fránya
Scorsesét mert beírtak a népszavába a szerintem rovatba hogy
milyen klassz a film mert végre Krisztus úgy ábrázolódott mint
ahogy mi egyszerű népek vagyunk csak úgy magunkban mert ember volt
értitek egyszerű ember nem úgy mint a bibliába'
pedig ott igazán emberi gondolatok csak a szenvedés órájára
amiért épp a Sziklakápolnába a pálosokhoz járnak imádkozni a művészek
minden csütörtökön és a friderikusz azt mondta ez egy kapitális baromság -
aztán elnézést kér mert nem akart ő senkit megtámadni
csak az a baj hogy Eperjes és Bubik már nem fiatalok sőt
és a tévé is csak azért jött ki mert azt olvasták a Kurírban hogy
a Szamáca kibérelte a Sziklakápolnát mert csak üzlet lehetséges
rémes e hazában
de nem
pusztán csak imádkozni járunk
puff neki elszóltam magam
jön az ávéhá a maszop a szadesz a fidesz
jöjjenek kapnak egy kávét
de hát miért is művészet a rosszmodern?
vagy posztmodern a rosszmodern?
és a premodern
na meg a köztes az a nyomorult Nyugat meg az Újhold
ugyan má' lufasz volt az egész meg a jak is azt mondta nekik
már a József Attila is kevés mert nem fejezi ki őket mint olyant
szét kell roncsolni a mondatot mert az élőbeszéd ott van a fradi
meccsen mondta a parti nagy
könny szív szeretet lélek baromságok
pedig a Pilinszky azt mondta a modern az idő teljes drámájának
megélése de ki az a Pilinszky
még utca sincs róla elnevezve pedig lassan tíz éve protestálok
szóval rossz a modern ha nem modern prosztómodern a posztmodern
rossz a hagyományos ha nem jó hagyományos a lekváros hagymás
rossz minden ami nem jó de hát mi a jó ki dönti el ki az az
etikai-esztétikai jóisten aki rábólint te jobbra te meg balra buzik mögém
talán csak a mengele
dehát ő nem volt esztéta viszont nyithatott volna a körúton egy
magánrendelőt csak dőljön a valuta tudniillik mindent a népért
azt mondja Kohn a Grünnek te Grün, meghalt a mengele na mi van nem
is örülsz ígyünk meg valamit de a Grün csak szomorkodik mire a Kohn
dehát nem érted megdöglött a mengele mire a Grün jó jó de mégiscsak
a háziorvosunk volt!

Scorsese a köbön mert mégha csak a négyzeten volna
de nem mert mindenki anyázik rázza az öklét hogy a tévét cenzúrázza a püspök
de hát mért nem veszi ki a videotékából a sok isten barma?
elegem van
hol van ő Huszárikhoz?
ha őt tiltanák be senki sem anyázna de ha a horn tiltaná Scorseseét akkor
sem csak mivel szólt a pap
na csak ez hiányzott nekünk komcsik után az egyház
pedig de szerettük volna annak idejében odaíratni a kölköt
de mit szóltak volna a pártban
most meg ott van a dabas-sári
fura ország ez sohasem volt keresztény mert ha így el lehetett
feledni negyven év alatt
érdekes a lengyelek nem felejtettek
pogányok vagyunk mi akár a többi nép... ja és a keresztény nem öl csal
a leninek meg tényleg igaza volt hogy a tagdíjat márpedig be kell fizetni
de szójátékokat nem bírok elkövetni
a négyzet meg Mondrián bár volt ott több téglalap is
Malevicsnél is előfordult kis szuprematista görcsöcskében
én meg kocka vagyok
és szarok a semmitmondó süket szövegekre erre a leírt förmedvényre is
mert neokatolikus lévén tudom hogy a művészet szakrális
a többi néma csend okádék

MOZAIKOK

Adrian Leverkühn megkísértése

(esszélevél)

Igen tisztelt, általam Nagyrabecsült Adrian, ugye megbocsát, hogy rögtön a keresztnévén szólítom első és utolsó levelemben. De mit is beszélek, hisz nem is ismerem Önt, nem ismerhetem, a fizika törvényei szerint. De nem úgy a metafizika alapján! Mert higgye meg, bennem nagyon fickándozik a vátesz! Tudja, a motus animi continuus nem hagy nyugodni egy pillanatra sem, ha éjjel fölülök a nedves ágyban, hát akkor is írnom kell és innom, valamit, mindegy is, csak gondolat legyen, zsigerekből fölszakadó és valami nedvesség, hogy izzó számat sisterségén hűtse.

Mily furcsa könyvekben megszületni! Édes öcsémet, Tonio Krögert sem ismerem, csak hallottam őt, a szellemi sikerei ámulatba ejtenek mind a mai napig, ahogy rálát a világra, a Hans Hansenekre, akik szépek ugyan, erősek, mint az állatok, a nők csak úgy bomlanak értük; mert erős, ellenállhatatlan utódokat nemzenek; de tudja mit? Egész biztos, szóval, hogy majd oda-fönt, ott megkapjuk a magunk nyugalomát, a szorongásunk úgy száll ki majd belőlünk, mint a fontos hírrel fölroptetett postagalamb. Ezek meg, ezek a földi-sikeresek eltűnnek örökre, bár higgyenek az oly divatos reinkarnációban; csontjaikat sem lehet majd megtalálni. Higgye meg, jó uram! Szeretem a magyarokat... Képzelve csak, volt egy nagy, teljes művű írójuk, bizonyos Pázmány. A keresztségben a Péter nevet kapta. A köszikléét. Hát olyan is volt! Na, most ez a Péter sok-sok nyúzás, huzavona után végre megnyilatkozott. Merthogy nem hagyták békében. Forró volt a kérdéseső, mely zuhogott rá az égből: miért szenved a jó a földön? És miért nem a gonosz? És képzelje, ez a Pázmány csak annyit mondott, hogy soha a történelemben nem volt még olyan jó - Krisztus persze kivétel itt -, aki nem tett valami rosszat. De gonosz sem volt olyan, aki nem adott volna egyszer, valakinek egy pohár tiszta vizet, hogy oltsa szomját. Nos hát, az egyiknek jutalma elnyerődik a Mennyben, a másiknak itt a földön. Mit szól? Gondolom, szíven üti, mert nem tudja, mit tegyen. Kössön-e szerződést a sáttánnal és akkor szárnyalhat mindörökké, neve túlnő majd Bachén és Mozartén, vagy kiáltson föl, hogy távozz tőlem, Sátán, és akkor szerethet nyakra főre, és nemcsak pohár vizeket osztogathat, de szívét is. Kicsoda Ön, tehát? A jó, aki követ el hibát és szenved ezért itt a földön, vagy a gonosz, aki művet műre halmoz, túltesz a második bécsi iskola dodekafonistáin? Jaj, édes uram, hát lehet-e szeretet nélkül művésznék lenni? Már megint egy magyar. Ezt Toniotól hallottam, valami előadáson, bár nem volt hozzá merszem, hogy megöleljem és megrázzam a kezét. Pilinszky János. Állítólag nagy magyar költő. Ő maga mondta, hogy az irodalomban vannak Atyaistennek, Fiúistenek. De nemcsak az irodalomban, a zenében is. Meg a többi művészetben. Szóval ez a Pilinszky se Fiú, se Atyaisten. Ugye, Adrian, nem tudja a választ... Ő a Szentlélek! Egy fényképész azt találta mondani róla, hogy többet tudott, mint Simone Weil! Hát, képzelheti... Nos, kedves Adrian, ön lehet zseniális, variálhatja a tizenkét soros hangjegyeket, de lesz-e önből a Szentháromságnak bármelyik Istene? Gyanítom, hogy nem. Mert azt mondta Pilinszky, hogy minden művészet eredendően vallásos gyökerű, így hát vallásos művészet nem is létezik. Mit szól hozzá? Lehet-e akkor Önt megkísérteni? És ki az a Sátán? Megintcsak Tonio: egy másik előadásában azt mondta, hogy Krisztus sáttáni megkísértése nem volt egyéb, mint az istentelen ember kecssegtetőbb ajánlata. Mert vannak az istenhordozók és vannak, akik emberek ugyan, de ösösztoeik alapján vegetálnak. Jó, jó, tudom: az etika, emberi találmány. Az állatvilágban nincsen etika. Na, de nem azért vagyunk emberek, hogy etikát teremtsünk?

Hogy viaszorítsuk az ősi őstönöket? Képzeld, ezt én mondom, nem Tonio. De bizonyára ő is egyetértene. De Ön, kedves Adrian, mit gondol erről? Édes Istenem, Rachmaninov nagyon haragudott Stravinskyre, fejére is koppintott volna, ha erre lehetősége nyílik. Pedig hol van Stravinsky az Ön, már bocsásson meg a szóhasználatért - elmeháborodott zenéjéhez képest? Ő tisztán emészthető, csak fül kell hozzá. Persze, Rachmaninov tejszínhabnak tűnik őhöz képest, gondoljon csak a c-moll zongoraversenyére... pedig ő is huszadik századi, ugyan újromantikus, de minden billentésén, ha éppen a pódiumon ül, tisztán kirajzolódik Isten ujjnyoma. Bachén, maga az Isten, teljes valójában. Söderblom Nathan, uppsalai érsek, az ökumenizmus atyja pedig odáig merészkedett, hogy kijelentette: Bach az ötödik evangélista. És mennyire igaza van! De Ön. Mi lesz Önből, ha visszaadja lelkét a teremtőjének? Lelkét? Van-e Önnek lelke? Hisz aki úgymond szerződést köt az ördöggel, vagyis az istentelen ember kecsgetőbb ajánlatát fogadja el, annak, nos annak nincs lelke. Mert hiszem, hogy a lélek nem teremődik együtt a testtel. Most már hiszem. Hogy hallottam Toniot. De még az is lehet, hogy Ön egy nagy szenvedő. Pilinszky írta: „Minden szeretet tragikus a földön. S fordítva is: szeretet nélkül nincs tragédia. Szeretet nélkül az élet lehet szenzációs, és unalmas, értelmes és értelmetlen, de soha se tragikus. A szeretet nem arra való, hogy a szenvedést föloldja. Épp ez a szeretet titka. Egyedül szeretve tapasztalhatjuk meg a halál végleges tragikumát s az öröklét realitását. Élet és halál, öröm és szenvedés egyedül a szerető szívek számára valóság.” Na, mit szól? Ön mégsem tragikus lény. Mert lélek, vagyis szeretet nélkül nincs semmi. De semmi. Legföljebb brillírozás.

Noha szép és nemes cselekedet Öntől, hogy megváltó. Ha ezért mindez, akkor semmi baj. „Item, így mindig kénytelen volt beteg és bomlott lenni, hogy a többiek ne kényszerüljenek többé rá...” Ez szép. Igazán szép. Mert bizony igaz: hihet Pázmánynak is, de talán az is része a valóságnak, hogy a jó azért szenved annyit a földön, hogy a kevésbé jóknak is legyen élettér. Sőt! Hogy jól, szorongásmentesen éljenek. Hogy szaporodjanak és sokasodjanak! Tudta, hogy az oroszánok megöltek gepárdkölyköket? Nem! Nem ették meg őket. Csak fojtással végeztek velük. Mert „tudták”, hogy ha a kölykök fölnőnek, veszélyben az ő, vagyis az oroszán vadászterülete. Kevesebb hús jut nekik. És ez a faj életébe kerülhet. És nemcsak az oroszánéba. A gepárdéba éppúgy. Úgyhogy nem szidom többé. Ha megváltó. Akkor viszont mese ez az egész szerződés. Higgye meg, szeretet nélkül nem megy. Nem és nem. Bár Hans Hansen jól nevet ezen az egészen, mert biztosan olvasta Shakespeare-t. Amikor Hamlet így szól a harmadik fölvonásban: „Bár sírjon a nyíl verte vad, / Ép gímnek tréfaság. / Mert ki vigyáz, ki meg szunyad, / Így foly le a világ.” Majd ha eljő az ideje, nézzon utána fivére, Tonio Kroger sorsának! Az enyém nem is annyira érdekes. Én egy egyszerű közmondás áldozata vagyok. Nápolyt látni és meghalni. Tudja, annyira beleszerettem a Szépségbe, hogy egész egyszerűen belehalok. A Lidó forró homokján. Pász. Tudja, én is csak kapiskálom: lehet-e egyszerre ÉLNI és szeretni?

Ne! Ne tegye le a levelemet. Ne üljön azonnal a zongorához. Ráér. Majd ha gondolatai olybá súlyosodnak, mint Bartókéi. Akkor igen. Akkor össze is tépheti soraimat. Rájuk taposhat. De Ön egyelőre csak pötyögtet. Pedig dübörög, mint egy tank. Csakhogy mennyivel személyesebb egy fűszál, amelyen tankja átgázol! Kedves jó Adrian, Ön ilyeneket mond: „A teremtő, lángézt adó betegség, amely vágtaiban rúgtat át minden akadályon, merész mámorral ugrat szikláról sziklára, ezerszer kedvesebb az életnek, mint a gyalog botorkáló egészség.” Szép. Még el is hihetnénk. Csakhogy betegség-e az Isten? Mert, mint már azt említettem, a tehetség egyedül Istentől való. A betegség meg betegség. Van. Vagy nincs. Mint a láz. Hisz mi, emberek is részei vagyunk a természetnek. Nem, kedves Adrian, ez a szikláról sziklára való ugrádozás Isteni mű. Gondolja, ha Dosztojevszkij nem lett volna paranoid epilepsziás, akkor nem írja meg a Karamazovokat úgy, ahogy megírta? Gondolja, ha Isten nem úgy akarja, hogy ez a

nagy orosz író tényleg a legnagyobb legyen, akkor az Isteni akarattal szemben az lehetett volna? Ja, Herr Adrian Leverkühn, azt mondta ez a nagy magyar költő, Pilinszky, hogy Joyce-ra már régen nem fogunk emlékezni, amikor Dosztojevszkij még mindig modern író lesz. És akkor ezt tessék behelyettesíteni a zenébe. Önre ki fog emlékezni? De Lisztre, Chopinra, Schubertre azt kell hogy mondjam, mindig és mindenki. Akinek füle van a hallásra és szeme a látásra, szeme, amivel ha homályosan is, de kivehető az a bizonyos Isten-ujjnyom. A kozmikus corpus delicti. Ha önnek úgy tetszik, hát bűnjel. Nekünk maga a Mennyország.

Ja, és hogy ne feledjem. Krisztus sátáni megkísértésénél jelen volt-e valaki? Látták-e a jelene-tet az Evangélisták? Ugye nem. Az Öné éppúgy Édesapánk lázas szelleme látta csak. Érezte. Hogy talán így lehetett. Bizonyíték? Semmi. De persze ne legyünk hitetlen tamások. Hittél, mert láttál, de boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek. Higgyünk hát? A közönségről: bizonyára ismeri, olvasta Schopenhauert. Közös, nagy élményünk, nekünk, huszadik századi íróknak, zenészeknek és egyéb komédiásoknak. Azt mondta ez a komor gondolkodó, hogy „csak más, tartalmas fejek képesek a lángelme műveit igazán élvezni.” Kik az Ön „élvezői”? Vannak ilyenek egyáltalán? Vagy csak ki lett nevezve zseninek, az istentelenek által? Direkte nem használom a Sátán kifejezést. Mert nincs. Ahogy gonoszság sincs, csak a jóság hiánya. Ez Ön. Még ha megváltó is. Még ha úgy söpör a zenéje, mint az Andrew-hurrikán. Akkor is.

Majd olvassa el a halálos ágyán ezt a levelet. Talán megszállja Önt is a Szentlélek. Mert soha sincs későn. Én most meghalok. Hajamról csorog a fekete festék. Tudja, tetszeni akartam. De jól van ez így. Tonio Kroger is köszönti Önt. Nem fog ítélni, hogy ne ítéltesen.

Engem is köt a testvéri hűség. Halott karokkal öleli fivére:

Gustav Aschenbach

Venezia, 19...-ban

„A szeretet a legpontosabb diagnosztika”

Már a besorolással, a címmel baj van. Tudniillik a Pilinszky Jánossal készített interjúk, kellemesebb szóval: beszélgetések sehogyan sem illeszkednek a költő összegyűjtött művei közé, mivelhogy vele készítették interjúkat, s nem ő másokkal. Az irodalmi műnemek közt az esszé, mint negyedik dimenzió, végre abszolút önállósult. E műnemen belül „találtam ki” a régi-új műfajt, a beszélgetésszét. Na most ilyen nagyságrendű költő esetében, mint amilyen Pilinszky János, úgy emberi mivoltához, mint, pláne, művészetéhez csakis esszéisztikus eszközökkel szabadott volna fordulni. Ő nem napilap téma, látszólagos egyszerűsége bachi bonyolultságot takar, bár nem úgy, hogy azt a takarót ne lehetne fölemelni; ahogyan ő mondta a művész föladatáról (ha van ilyen egyáltalán), hogy a realitás burkait kell föltörni, s így eljutni a valóságig. Ilyesmit vártam volna. Meil igazat írt Reisinger János, a Beszélgetések Pilinszky Jánossal (Magvető Könyvkiadó 1983) című, Török Endre által szerkesztett könyv utószavában: „...a beszélgetésekben nem találunk egyetlenegy olyan lényeges gondolatra, amelyet a költő ne képviselt volna kisesszéiben.” Ez az új könyv huszonkét új darabbal egészült ki, de csak Reisingert tudnám ismételni. Persze, hogy tele minden beszélgetés érdekességekkel. Persze, hogy kuriozitás szempontjából, dokumentumértékéből fakadóan nem haszon-talan olvasmány. Csakhogy: 1965, és 1981 között, ebben az interjú-rengetegben óhatatlanul is számolnunk kell az unalommal. Vagyis az ismétlődések végeláthatatlan láncolatával. A „min tetszik dolgozni a kedves mesternek” atomokig lekoptatott közhelyrengetegjén át, az olyanokig, hogy most fölteszek egy kérdést tautológiai csapdájáig, miután, valóban: éppen azt teszi. Kérdez. És sajnálom. Aki csinált a költővel egy interjút mondjuk a hetvenes évek végén,

annak igenis kutyakötelessége lett volna visszakeresni a régebbi interjúkat, hogy ne ugyanazt kérdezze: hol nevelődött, miféle apák és prostituáltak között; a drága Bébi, a nagynéni, aki a dadogás szintjén beszélt, s tőle tanulta ő maga is az anyanyelvet, innen a szűkszavúsága; és a csontszopogatás, hogy katolikus költő. Mint valami csodabogár. Persze a válasz: költő vagyok és katolikus. Na most itt kell az a bizonyos esszéisztikus tudás és az a kérdés, hogy bizonyára hallott ő is a neokatolikus művészetről, tehát akkor ön neokatolikus, beletartozik ebbe a stílusirányzatba vagy sem, pár névvel összevetve, mint például Rónay György, Claudel, Bernanos, Mauriac, és még hosszan sorolhatnánk. Így talán, hogy úgy mondjam, ki lehetett volna ugratni a nyulat a bokorból. Julien Green kapcsán emeli ki egy régebbi irodalmi lexikon, hogy „Korunk katolikus íróihoz hasonlóan Green is sötét világot fest.” Itt mindjárt bele lehetett volna kapaszkodni Pilinszky Sötét mennyországába, persze rendkívül föl-készülten, ismerve minden rezdülést. A költő katolikus-csodabogár szimbóluma kétségbeejtő egy olyan országban, ahol az államalapító Szent István király Szűz Máriának ajánlja föl az országot, a kis Margit királyleányt pedig szülei, a végszükségben, a tatárjárás izzó poklában Istenre bízják, aki föl is emeli maga mellé, a szentek szelíd seregébe. Pedig szegény Pilinszky elmondja valahányszor: az, hogy katolikus, annyit tesz - egyetemes. Innen ered az a bizonyos egyetemista, aki nekiront, hogy magyar Ön egyáltalán? Nos, így a költő: „Szerintem két nagy tévedés van: provinciálisnak lenni és kozmopolitának lenni. A művészet mindezt kizárja.” A könyv roppant értékű mondatai...

A másik ilyen (örökérvényű? Kevés ide ez a szó) a recenzió címadó sora (Bözsöny Ferenc, hangfelvétel, 1965.). Noha még holtában is megrettenne a superlatívuszoktól, nem tudok másként beszélni róla. Vattay Elemér említette, hogy Pilinszky talán még Simone Weilnél is többet tudott. Annál, aki a költő számára talán a legfontosabb fölismerés. Az univerzum.

Az egyetlen autentikus, a Képzelt interjú beilleszkeszhetett volna ebbe a kötetbe is. A kérdező, a nomen nescio is ő maga. Interjúnak nevezte, pedig esszé a javából! A legmesszebbre Domokos Mátyás jut el a kérdezésben, mert végre igazi négykezes jön létre, rádiós hang-fölvétel alapján. Pedig nem lehetett könnyű halála előtt egy évvel a mindenén túljutott költőt rábírní a többretegű polémiára.

Az „Eljuthatunk a derűig” című 1979-es rádiófölvétel anekdotikusabb, s így bájával közelebb viszi az olvasót a megközelíthetetlenhez. Szigeti István mikrofonja érzékeny membrán: megvilágítja a költő zene iránti mélységes rajongását, amikor is szembefordul a szentírásnak tartott Thomas Mann-i gondolattal, miszerint a zene ópium, s megfoszt bennünket az éles-látásunktól. Olyannyira, hogy zenei kérdésben (Schubert) igazat ad neki egyik legbensőbb barátja - Kocsis Zoltán.

Azt viszont végképp nem hihetem, hogy Galsai Pongrácz magázta a költőt (Az én karácsonyom, 1979.), bár bizonyára a Nők Lapja prűderiája megkövetelte ezt. Az ember mosolyog. Balf után, ahol a két író kezelés alatt állott, s ahol a kezelést különféle szeszekkel és hosszas röhögésekkel egészítették ki, nehéz komolyan venni a nyúlfarknyi nyilatkozatot.

Tasi József vesz egy nagy levegőt, hogy most aztán olyan kérdést tesz föl, amit még senki: egyetemi évek. Nos, valóban. Fontos állomása ez a költő életének, de így, egy mondatban, a kérdés kevés. Kell-e az egyetem egy művésznek? Mi az egyetem. Mi az egyetem és az egyetemesség közti különbség, vagy éppen - kapcsolódási pont, és melyik koordinációs rendszerben? Akár József Attila egyetemi éveire is lehetett volna célozni!

És akkor a válasz lényegesen kimerítőbb. Továbbgondolkodásra készítő. De hiába. „- És hogyan lettél a KZ-lágerek lakója?” Nos, ez több mint illetlenség. Mert az olvasó, ha már magyar, találgatni kezd. Pilinszky, a katolikus, a KZ-lágerek lakója. Nem, ezt nem szabad.

Tudni kell. Hogy csak látta. Kívülről. Magyar katonaként, a haláltáborok poklát. Egyszóval: megkérdezni sem lett volna szabad. Tudni kellett volna róla mindent. És megkérdezni azt, ha ott, hátul, a vertikális és a horizontális síkok mélyén gurul egy vasgolyó, miért gumi? Ki gurítja?

Nem tudom és nem értem: ha V. Bálint Éva egy teljes napon át Pilinszky vendége és ráadásul Velemben, akkor miért ilyen kurta az interjú? Bachot és Rachmaninovot hallgatva? Micsoda lehetőség! Nem tudunk meg a derűről semmit. De nem csak itt. Sehol. Hogy humora hatalmas volt. És igenis derűs maradt, még a halála pillanatában is! Mosolygott. A koporsóban. Talán megijedtek tőle. A fényképeitől. A roppant mélységű művek tonnáitól. Noha Pilinszky egész lényében, műveinek utóhatásában örökké „homályló északi fény borong”, a köznapi létben az öntudatlanul játszó gyermek volt és maradt az emlékezőben. Az igencsak megkésett Kossuth-díj utáni rádióinterjú merő talány, „...ugyanannyi katolikus barátom van, mint amennyi marxista”, fölmerül az emberben a kétség. Kik voltak azok a marxisták? Netán Jutta Scherrer? Azt hiszem, ez a nyilatkozata végtelen gyermeki naivságáról árulkodik. És megint az érdekességek: megszólal a legnagyobb élő angol költő, Ted Hughes, a magyar emigráns Csokits János és az emigráció nagy öregje, Cs. Szabó László. Kimerítőbb, informatívabb olvasmányt azonban Csokits: Pilinszky Nyugaton című könyvétől remélhet az érdeklődő. Annál nagyobb figyelemmel olvastam az Adyról folytatott beszélgetést (Vezér Erzsébet, Parancs János, Szekeres László, 1968. Petőfi Irodalmi Múzeum), ahol arra figyelhetünk föl, hogy a póztalan Pilinszkyre milyen rendkívüli erővel hatott Ady, de pont pózai miatt már nem úgy szereti, mint annak idején az önképzőkörben. Itt is, a hiányérzet. Őt citálva egy másfajta konstellációban: nagyon mélyen belegondolva, Ady mégiscsak Atyaisten. József Attila nem lehet más, csak a Fiú. Pilinszky egyik se. Talán a Szentlélek. Ez a huszadik századi magyar irodalom Szentháromsága...

Hafner Zoltán „összeszedői” munkája tökéletes! De kiknek szól e könyv? Akik „térdig gázolnak” az oeuvreben, vagy akik keresik a kulcsot? Csak sejtem: e kötet a sorozat utolsójaként, egybefűzve egy Pilinszky-émlékkönyvvel, közelebb került volna az otthonosan mozgók és a kulcskeresők szívéhez egyaránt.

„Boldogan halok”

Hommage à Pilinszky '96

A hír még ma is hihetetlen. Hogy május huszonhetedikén megállt egy szív. Szív, a szívek között. Tizenöt éve. De meggyőz bennünket a kétségbeesett bizonyosság. A szív megállt. A huszadik század legújabbkori klasszikusáé. Most nem tudjuk, mi van vele. Csak azt tudjuk (?) „nem is olyan nagy dolog a halál”. De mégis! Mi van most vele? Fekszik hanyatt? Vagy forgolódik? Nem. Nem hihetem. „December hője, nyarak jégverése, / drótvégre csomózott madár, / mi nem voltam én? Boldogan halok.” Nyugodt tehát. Fekszik hanyatt, körülveszi őt a „vankosok csöndje”; könyveiben kimerevedtek a dedikálások. A művek tovább élnek, tovább íródnak, lázas-forrón, az örökkévalóságig.

Ugye befogadta őt a Mennysország? Ugye ott tölti hetvenötödik évét?

Vallásos költő, mondják, írják róla minden meggyőződés nélkül. Egyik tanulmányában világosan rámutat: „...számomra a művészet alapvetően vallásos eredetű, s talán innét, hogy minden kifejezetten vallásos művet - remekművet - bizonyos értelemben parafrázisnak érzek.”

Művész volt. Oly előjeltelenül, mint a beckett-i metadrámái világ. Amit mások csak eposzokban tudtak megfogalmazni, ő egyetlen sorra komprimált. Mestere, Németh László, sokat dicsérte az Apokrif előtti korszakát. Ebben az időszakban vált világossá a József Attila-i mű meghosszabbodása Pilinszky által.

Mikor megkérdeztem tőle, fontos-e, hogy magyar író megtanuljon idegen nyelveket, azt válaszolta - nem fontos. Csak föltétlenül meg akarta ismerni Simone Weilt. Mindenáron. Meg is tanult franciául egy nyár alatt. Oroszul nem tanult. Pedig legkedvesebb írója, Dosztojevszkij - számmisztikusok, kapaszkodjatok meg, a nagy orosz író ugyanabban az évben született és halt meg, mint Pilinszky, csak száz évvel korábban -, egész magán- és írói létét meghatározta. Így lett Aljosa és Miskin herceg, meg Zoszima sztaréc valami megmagyarázhatatlan recept alapján összegyúrva.

Mindent tudott. A túl jón-rosszon mindentudásával. „Ő először kinőtte »önmagát«, aztán családját és végül nemzetét. Ezért tartották még Barabásnál is rosszabbnak.” - vélekedett Jézusról nagynénjéhez írott levelében. (Talán őt is rosszabbnak tartottuk a barabásoknál?) Pár sorral lejjebb így folytatja a levelet: „Látod, én az »álmodozó« bekerültem Chicagóban és Cambridge-ben a legfontosabb emberek közé. Greta Garbo hat sort kapott, én tizenkettőt. Ha valami, ez nyugtalanít.” Sokat járt a világban. Sokféle nációt ismert. Az angolokat például azért szerette, mert, ahogy ő mondta, nem néznek egymás fazekába. - Mikor Londonban jártam - mesélte -, álltunk egy buszmegállóban. Két idős hölgy és én. Ekkor mögöttünk egy maxiszoknyás férfi közeledett. Haja rövidre nyírva. A kezében lévő csokrot oféliai áhítattal, fejét féloldalt leejtve, nézte. Oly nagyon elmerült tekintete a virágok közt, hogy hasraesett. A két idős hölgy abbahagyta a beszélgetést, a férfi mellé léptek és fölsegítették. Szó nélkül visszaálltak a megállóba.

Tudta azt is, hogy a szószátyár franciák egyetlen vetélytársai az angolok, akik csak ülnek és hallgatnak, s a bölcsek mosolyával jutalmazták a szellemességeket. Tudta azt is, hogy nem szabad bevallani a „naplementét Svájcban”, de azt is, hogy „gonosz féreg az önvád”. Könyvein kívül már csak lemezei vannak velünk. Ki ne borzongna, mikor saját előadásában meghallja a Francia fogolyt, a Harbachot, vagy a Fabula infarktusnyi szívszorítását?

Antifasiszta költő volt, mondták. Nem kevés ez? Hiszen valamennyi valamirevaló költő - antifasiszta. De hogy a nagyok közt a legnagyobb volt, miért nem mondja ki senki? Hogy a modern líra vele született meg Magyarországon? Nem, nem az avantgarde tünékeny módján! Nem a pusztá kísérletezés szintjén. A nagy költőknek megvannak a maguk bélyegei. Kinek a homlokába süttetett, kinek a halántékába. Az ő aszkézise, a világegyetemet sorokba sűrítő műve, katolikus metafizikussága páratlan magasságokba ért. Végleg és visszavonhatatlanul. „Talán este van. Talán alkonyat. Egy bizonyos: későre jár.” Késő van, bizony. Hajnali álmoság vagy álmatlanság. Akik ismerték, érezték, tudták, gyermek. „Négy-öt esztendősen lehetek (...) mázsás cipő, több tonnás kiskabát, / és főként, ami hátra van még, / pontosan öt-hat éves.” Miközben viselte „az újszülöttek lucskos és a haldoklók tűznehéz ingét.” Tizenöt éve, hogy kihűlt a „fotój” a Hajós utcai lakás kishálószobájában. A „tishti kesztyű” a porban hever. A „baka-ruha” egy kincstári fogason lóg. József Attila és Pilinszky porladt keze összeér a földben, hiába a két temető közti nagy távolság. Összeér némán, üzenet nélkül, két óriás grammnyi szorításával.

Azóta sok-sok bárány „elkiáltotta magát”, s az „Üveg mögötti csöndben / lemosdanak a mészároslegények” továbbra is. Meghaltak a „rézsut forduló fegyencfejek”, de tovább él az auschwitz-i „botrány”. „A rózsatő is ideges”, továbbra is. A tetanusz beékelte magát a Sebek-be. Mindöröktől fogva a halálé a Kavics. A tengerbe hajította.

Egy egész ország, egy egységes, egész Európa, a Földkerekség „zúgja mégis vissza”

„Pályám bérével adósom maradtál”

Rákos Sándor: Senki úr Semmibe indul

„Legutóbbi verseskönyvemet, a Csörtét, maga alá temette az összeomló nagy kiadóvállalat. Megjelenése az utolsó percig kétséges volt; végül jóformán a kiadó posztumuszaként hagyta el a nyomdát, könyvárusi forgalomba sem került.” Rákos Sándor bevezetőjében olvashatjuk ezeket a sorokat. A kiadó ebbe a legújabb kötetbe fölvette a Csörte verseit és a legújabb Rákos-versekkel adta közre.

Az 1996-ban hetvenöt éves költő „jutalomjátéka” ez a könyv.

Hattyúdál? Remélhetőleg nem az. A kozmikus erő, ami az egész életműből árad, most sem hagyja cserben költőjét. Vacogások, betegségek és féktelen vágyak közepette is újat alkot. Költészetének - amely nem azonos a verssel, mert minden igazi művészetben föllelhető a költészet, legyen az koreográfia, festészet, építészet, zene és bármi más, fabatkát sem ér költészet nélkül -, szinte minden sora fölemelkedik „a halálos magasba”. Hogy ez a Mennyország-e, vagy az infernó, nem tudhatni. Ez a kettősség végigvonul legújabb költeményeinek evolutív láncolatán.

Könyörgés jó halálért. Vas István jut eszünkbe, akit nyolcvanévesen interjúoltak, hogy mire vágyik még. Ő csak annyit válaszolt, hogy jó halálért esedezik. Mert mire számíthat? És íme, nem adatott meg neki. Csak a szenvedés kegyelme... „halálosztó én istenem / halmom ha kell add hirtelen / el ne foghasson félelem / csúfot ne üzzön énvelem” Később: „tudom olyan próba ez is / melyen mindenki átesik / bölcsőt koporsó követ mindig / szülő-öl sír-gödörre nyílik” Rákos Sándor ezzel a sorral lép át a beckett-i metadrámai világba, túl az isteni fohászon, megnyugodva, de sohasem megbékélve, józan ésszel megértve, de soha elfogadva. E kései versek valamennyien végigremeg a szorongásnak egy olyan foka, amikor a szavak sziszegve buknak ki az összeszorított fogak közül. „röpülünk és velünk röpül a nyár / ki tudja hogy nem utolsó-e már / de ha lesz még közös akár egy is / győzelem a halálon mindegyik.” - írja *A zebegényi kerthez* című versében. Szelíd gyönyörűség villózik a Pár fényes órát „fecskeszárnyvillanásnyi” versében, „költőzomádárként lebegve / fürödnek a végső sugárban / s érezném amíg zuhanok / vállam fölött kinyílni szárnyam”.

Központozás nélküli szonettek uralják a könyvet, de úgy, hogy szolgálnak is eközben, formájukkal, a hol rímes, hol rímtelen drámai jambusokkal. A szonett vaspántos ketrecében látszólagos könnyedséggel sétál, ugrál, elpihen - a tartalom. „talpam alatt a finom pengét / meghúszom hadd egyenesedjék / s máris készen a védelemre / rostélyom leeresztve várom / Őt aki szökken szemtől-szembe / s mellemnek szegezi halálom.” Olvassuk a Csörte tercettjében. De Bergman is bevillan, *A nap vége*, az *Elsüllyedt városok* második versszakában, „minden maradt mint hajdanán / óramutatói lehulltak / nincsen idő mely hajtaná / jövőbe sietni a múltat” *70 fölött* mindenről hallgat a költő, „hallgatásom hatalmas mint a hegy”, és ezer wattal világít mai időnkbe: „legtöbb öldöklés akkor esett / mikor eszmék nevében hadakoztak”. Ugye, mennyivel fontosabb minden, de minden, mint az EMBER? Aki élni szeretne, beleharapni valami kenyérbe, szebb napjain szaporodna is, végigdőlne ritka szabadidejében a ma még bökös, epedás sezlonyán, de nem teheti, mert ideológiák vad csapásain, elvész a rengetegben. Rákos Sándor, ez a nagy költő, mindent az emberért tesz. Zsigeri művész. Minden rezdülő remegése, napi halála és föltámadása értünk van, túlélőkért. De megszólíttatnak a halottak is, barátok, mesterek. Szabó Lőrincről és Füst Milántól Nemes Nagy Ágnesig, mert őket sem feledheti; és azt írja Istennek *Elmenőben*, hogy „ordas évek farkastején neveltél / szántál mindenkor mindenben vesztesnek / pályám bérével adósom maradtál”. Valóban. Adóssai vagyunk mindannyian. Fizetni kellene végre. Amíg *élő*, klasszikus...

Költő Velencében

Kárpáti Kamil: Szép korom

Biztos, hogy a művész halni jár Velencébe? Vagy visszatér, mert van még idő? Én még ennyi költői televénnyel dúsított hexametert Radnóti óta nem olvastam a magyar irodalomban. A halálba ügető, menetelő, összeroskadó Radnóti óta. Mégis. Velencébe meghalni jár a művész. De Pesterzsébetre is. Csak előbb megír egy könyvet. Hattyúdalba hajlót. De nem az utolsót. Mert itt még nem szól Babits Balázsoló-Jónás imája, Kosztolányi Februári óda-részegsége, de Radnóti négy Razglednicája sem.

Csupa villódzó, égszínkéék szépség, mediterrán sóhaj. Persze, behörög a halál olykor, még ha karneváli maszkot öltve is. „Gí szomorú. Átszállt a halál, hócsőr, s lebegően / Vár a sarokban? Hív, s köpenyén csordul le az éjjel?” *Capriccio - Gínek*. És mégis: minden sorban gigászi erő. Duzzadó lemondás. Paradoxon? Az. Látszólagos ellentét. Költő Velencében. A halál is. A sarokban áll. Fekete, csatos lakkcipője látszik. A corpus? Sehol. Tessék csak félrerántani a takaró függönyt!

A *Prózák* ciklus *Énekek és imák* sügyhúsba vágva vonják, hogy ezt a csodálatos kiállítású, színes könyvet, a „harcot”, „békévé oldja az emlékezés”. Ilyen a *Himnusz* fölütése: „Sokáig túrtem a börtön odvait, puhány, / homorú hasú vén közt / gyerek, ki épp kitalál a zöld homály elé, / hol a játszva kivágott / piciny szívet Szerelem nevű folyóba öntsd / s belemerj: kihalászva é- / dened lesz újra, s telibb madárcsivítje, mint / mielőtt kaszabolt a Vágy;” Életmű-sorozatának *A néma páva* című esszékönyvében válaszolja kritikusának: „Klasszikussá bármit (...) csak a társadalom művet újraalkotó, reprodukáló tevékenysége avathat.” De végre ki veszi észre ezt a nagy költőt? Aki minden sistergő csapás ellenére szolgál? Gí-t a múzsát, fiatalokat és öregeket, élőket és régen meghaltakat? Ki keresi föl végre bajával ezt a halhatatlan diagnosztát?

A költészet inkarnációja mindig ünnep. Adventtel kezdődik. Evangélium lesz belőle, csodák sora, aztán hitetlenség és árulás. De a vége mindig halál és halál után föltámadás. Hát akkor ünnepeljük ezt az apoteózist!

Immár pentatónia

Major Ottó: Végzetes esztendőök tanúi

Hol vannak a nem is túlságosan régi idők, a fehér, merített papírok, a kemény fődél, a fénylő borító, amely ápolta és eltakarta a könyveket!?

Az „Arcok és maszkok”, az „Értelem és szenvedély”, az „Egy nemzet férfikora” és „A megtalált út” esszétetralógiája pentatóniává bővült a *Végzetes esztendőök* tanúival. Más méretben persze, puha fődéllel és a ki tudja hányadszor fölhasznált szürkült papíron. Mert restriktív világunkban a könyvek többé nem a polcok díszai. Igen, Nyugaton is puha fődéllel jelennek meg. Csakhogy nem esnek szét. Ha százszor olvassák, akkor se! Míg nálunk? A csekély támogatási összegek mellett, a kiadók örülnek, ha egyáltalán megjelenik végre a könyv. Major Ottó sem bánja. Mert a belbecs feledtetni a kulcsint; három vastag, de dúsan faragott lábbon áll az új esszé-kötet. A „Tények és tanúk” lapjain a közíró Major Ottó szólal meg, meleg, bensőséges hangon. A személyes gyász is megszólal itt: „Károlyi Mihállyal először 1941 őszén találkoztam a Wesselényi utca és a Hársfa utca sarkán, Rácz úr böngésződjében. Borús délután volt, talán éppen október 31. Tudnom illenék pontosan, mert aznap vitték el a rendőrnymozók az iskolából ikeröcsémet...” *Dél a sötétségben* címmel jegyzetek olvashatók a

rendkívül izgalmas és kevés visszhangot kiváltó Koestler Emlékkönyvről. Ebben a fejezetben állít képletes fejfákat Nagy Imrének és Földes Gábornak 1956 sohasem múltó, múlható fájdalmának kapcsán.

Nem került el a figyelmét a sok port kavará két kötet az antiszemitizmusról. A kirekesztőktől. A befogadókról. Kortörténeti dokumentumnak tartja a könyveket; „akár bestseller is lehetne.”

A „Lélek és irodalom” rész a visszaemlékezések fejezete. Babits és a szellemi baloldal. Komlós Aladár, az atyai jóbarát, és persze Kassák Lajos. A címadó írás Illyés Gyula Naplójegyzeteit lapozgatja. De nem maradhat ki Márai éppúgy, mint Németh László, vagy Fejtő Ferenc. Hány és hányféle szellemi vonulat! Major Ottó nem rekeszt ki, csak befogad. Véleménye van és nem kritikája. Komlós és Kassák mellett ebből a könyvből sem hiányzik, hiányozhat Lengyel József. A kicsi, mérges öregúr. A gulágok poklát megjárta, és mégsem ítélkező nagy prózaíró. Amióta Göncz Árpád köztársasági elnök, kevés szó esik az író Gönczről. Major Ottó megteszi ezt is: Gyaluforgács című könyvéről így ír: „Ezek az írások nyilvánvalóan szerves részei a Magyar Média, a Sarusok, a Rácsok szerzője írói életművének; megállnak magukban is.” A legvonzóbb, legletisztultabb hangú a harmadik fejezet: a „Kortársaim, barátaim”. A Nyugat negyedik nemzedékének látületét kapjuk, az Újhold köré csoportosuló költők-írók arcképeit, különös fénytörésben. Örkény újabb egypercesei, a levelek. „Halálhíre mint a szárazvillám sújtott le ezen a fülledt augusztusi éjszakán” - írja Nemes Nagy Ágnesről, a kortársról, a barátról, a magyar költészet nagyasszonyáról. A méltatlanul elfeledett, örökké fázó-fájó Végh György is fölsejlik, de ír Rába Györgyről is, megmutatván, milyen nagy költő és hogy mennyire csak a tudóst ismerik életművéből. Pilinszky, Faludy, Lakatos István, Bárány Tamás arcai is fölragyognak. Élők és holtak úgy, hogy észre sem vesszük: az egész könyvben élnek a holtak is. Műveik által. „Még abban az obligát, életművét elismerő kitüntetésben sem részesült, amivel élete e nevezetes állomásán nem csupán a költőt és a nemzetet szolgáló teljesítményét, hanem önmagát is megtiszteli a mindenkori államvezetés.” Ezekkel a sorokkal zárja írását az akkor hetvenéves Rákos Sándor Csörte című verseskönyve kapcsán. Több mint elgondolkodtató figyelmeztetés. Megrendítő.

Versek a toronyból

Kalász Márton: Sötét seb

Tény, hogy Kalász Márton egyik legjelentősebb élő költőnk. A Sötét seb versei Stuttgartban íródtak, mindössze két év alatt. „Látni a szerencsétlenséget és nem megfutni előle, nézni a szépséget és nem közelíteni hozzá: ez a szép.” Simone Weil misztikus sóhaja rezegteti ennek a tényleg sötét, középkori könyvnek lapjait. Hölderlin okán is. Kleisti fekete rettegés. Homburg miatt is. Hölderlin ott volt könyvtáros. Kalász Márton belesétál a rettenetbe. A téboly labirintusába. És kijön a végén. Sérülten? Józanul? Nem. Tisztán és bölcsen, ahogyan csak a választottak érkeznek vissza valami kifejezhetetlen derűvel, halállal és föltámadással kart-karba öltve. Beleszédülve a tübingeni táj Hölderlintől már soha el nem szakadó, mámoros halálvirág-illatával.

A modern magyar költő újra írja-éli a nagy német lírikus életét. Ahogy a kötet hátsó borítóján olvashatjuk: „A tübingeni toronyszobában raboskodó Hölderlin boldog szenvedéseire fordul,” s képzeletünkben a Sötét seb versujjai kislámpa-fénynél belelapoznak Báthori Csaba kitűnő fordítású Hölderlin a toronyban (1806-1843) szövegdokumentumok című művébe, hogy a soha be nem gyógyuló sebről, ha finoman is, de lefejtse a rótbarna, vastag vart.

Kalász Márton súlyos metaforái fölemelkednek a hölderlini magasba, s így mindkét költő olyan közelségbe kerül az olvasóhoz, mint a Krisztus sebét érintő, s addig a pillanatig hitetlen - Tamás. Gulácsy Lajosnak valahol Japán és az Ég között volt a Nakonxipánja. Hölderlinnek Tinian volt az elérhetetlen álom. Ha tudta volna! „Tinian szigete s Hirosima / között négy és fél órányi a repülőút / visszafelé a Sweeny-különítmény / nem az avató látványt nyesztelte /... / leszálltak / Tinian betonjára, fült az óceániai nap / minden - ha Sweeny Hölderlin óda-töredékét / ismeri, cinikusan akár kérdezheti / s ma legyinthet; ezek nem néztek volna rá, ki Hölderlin” Még szerencse, hogy Nakonxipánban hull a hó, de fönt az égen nincsenek atomfellegek.

Fantasztkum és valóság

Szakonyi Károly: A bűntény

Jó tizenöt éve annak, hogy Somogyi Tóth Sándor a New York palota udvarán, látva rajtam, hogy a sikertelenséget sehogyan sem bírom elviselni, azt mondta: - Támadnak, mert hagyományosan írsz. De ne aggódj, ők nem tudják ugyanezt, mert ez a legnehezebb írói föladat.

Megnyugodtam? Akkor még nem, de azóta folyamatosan nyugtatom magam. Újabb megerősítést kaptam *Szakonyi Károly: A bűntény* című novelláskönyvétől. Ettől a realista írói világtól. De vajon van-e realizmus? Pilinszky kedvelt Rilke-idézete kétségeket támaszt: „Rettenetes, hogy a tények miatt sohasem tudhatjuk meg a valóságot.” Pilinszky azonban úgy fejt, göngyöli tovább e szószálakat, hogy igenis meg kell próbálni mintegy lefejtetni a tényeket, hogy eljuthassunk a valóságig. A Szakonyi-kötet első és utolsó, kurzívval szedett műve metafizikai horizontjával megkísérli és be is teljesíti ezt a nem mindennapi írói föladatot. Az *Érintés* és az *Egy nő a kikötőnél* a vágyakozás csillapíthatatlan katarzisa. De mind a huszonnégy novella tényei mögül olykor kivillannak a valóság kontúrjai. „Farkasok marcangolnak szét a téli erdőn egy magányos férfit; istenitéletszerű vég ér utol egy orvvadász testvérpárt; (...) köddé foszlatja szét a lélek derűjét a kufárok kapzsisága; (...) éjszakánként különös hangok élednek fel a bontásra ítélt ház sötétjéből... Fantasztkum és valóság - mégpedig a legmaibb valóság kényes egyensúlyával találkozhat az olvasó ebben a könyvben.” - jelzi a karcsú kötet szerkesztője a hátsó borítón. Valóban. Ennyi a modernség követelményrendszeréről. Semmi csürcsavarás, szójáték-zuhatag, de mai szóhasználat, mai érzékelés és légkör.

Csalók a hídon című novellájában így ír Szakonyi: „négymillió római élete lüktetett körülöttünk, s mi ketten ott álltunk ebben a nagy életben, a csaló hegedűs és én, a másik csaló, aki szájalomból szépnek és élvezetesnek kezdtem hallani a tudatlanságot.” Ugye ismerős? Ki veszi végre észre a nagy irodalmi hangzavarban, hogy ki tud írni és ki nem?

Fantasztkus szimfónia

Ébert Tibor: Kérdezd meg az esőt

Irodalmi hetilapunknak beírt egy professzor, hogy lemondja a lap előfizetését, két úgynevezett mű, illetve szöveg kapcsán. Jelezte: az absztrakt festészetnek nincs értelme, de van tartalma. Az absztrakt irodalomnak azonban se értelme, se tartalma. A szerkesztői válasz próbálta menteni a menthetetlent, de a professzor igazát nem bírta homályba vonni.

Absztrakt-e az éberti próza? Ez az új könyv? Mindenesetre hetvenedik születésnapjára rendezett szerzői estjén a sokkoló színészi előadások nyomán ez a próza belevágott a vékonyunkba. Sírtunk és röhögtünk és tényleg nem tudhatta senki, mikor kell sírnia és mikor röhögnie. Mert minden egyes írás tragikomikus, egyszerre szorítja a torkot és rengeti meg a rekeszizmot, pillanatnyi szünetet sem hagyva a befogadónak. Aki be tudja fogadni. Mert ahhoz is éberti tehetség kell. A pozsonyi születésű, de Budapesten élő és alkotó író, aki mellelleg harminc éven át az Állami Hangversenyzenekar zenésze is volt, kalandvágtyból maradt édes e hazában. Meg hazaszeretettből. Nagysikerű franciaországi drámabemutatói közepette. És várt. Hátha. Mondjuk, ő lesz az, aki prófétává válik a saját hazájában. Hát nem. Lehetetlen. *A cumi* groteszk csecsemője így toporzékol; „Író akarok lenni!... Író, író... író!... Nagy író, nagy, híres! (...) Fáj valamid, aranyvirágom? Mindenségem... (...) - Nagy író!... (...) Hatalmas, csodálatos... nagy, magyar író...” Aztán addig simogatják, míg tán el nem szenderül. A csecsemő. A hetven évével Ébert Tibor azonban nagyon is él. Hatalmas, berliozzi (mert zenei lényét nem tudja meghazudtolni egy pillanatra sem) kompozíciójában az *Au...tz, avagy a szabadság mibenlétében* énekelnek a mondatok, hol weberi, hol Richard Strauss-i, hol már-már cagei ritmusokban, illetve antizenével, zörejekkel, nyögésekkel és kiáltásokkal, lekottázva korunk valamennyi jelenségét; a bank szó eddig még soha le nem írt variációkban sistereg, meg az oly divatos paradigma, melynek sokszor hangoztatott váltása az ő művészetétől írandó, mert a posztmodern utáni modern ő, csak hogy bizony sok fül kell még a hallására és sok szem a látására. „Ami itt létrejött, vajon nem kérdőjel? Idézőjelek utáni kérdőjel?” - írja az *Epilógus talán magamhoz* kétsorosában. Költészet ez a próza, zene ez a költészet. A mi időnkön túli.

Le az öregekkel!?

Vészi Endre: Az ezüst kehely

Nem! Inkább föl, föl! Mert 1916-ban született, s így nyolcvan éves lenne - ha 1987 óta nem várná a test föltámadását a Farkasréti temető művészdombjának peremén -, a Nyugat harmadik nemzedékének egyik legeredetibb írásművésze, a vésnőkinasból lélekvésnökké magasodott Vészi Endre.

Versei, kis- és nagyprózája, színművei és hangjátékai, egyáltalán: minden sora - költészet. Még a legkielemezettebb dialógusai is elhagyják azt a bizonyos talajt, amihez a nehézkedési erő rögzíti lábainkat, a miénket, meghívottakét, ahonnan a magasba pislogva rácsodálkozhatunk a kiválasztott lebegésére.

Válogatott novellák, jegyzi az alcím, de mikor olvashatjuk a mostoha sorsú magyar könyvkiadás legújabb köteteiben az összes Vészi-művet? Naiv kívánság. Pedig mily közhely! A fölnövekvő generációk egyszerűen nem lehetnek meg a visszatekintés varázsa nélkül; világossá kellene tenni a számukra, hogy mit is adott a magyar kultúrának a Nyugat és annak nemzedékei, s nagy írói közt is - Vészi.

Minden Vészi-válogatáskor olvasható a szerkesztői üzenetben, hogy a történetek tipikusan vésziendrések. Na most, ha arra gondolunk, hogy ebben a könyvben is fölsejlik Árvai alakja, akkor igen. De ne így, kisbetűvel! Maradjon meg ez a „kiváltság” Nemeceknek! Vészi nem csak szituációktól, a szerkesztéstől, a nevektől Vészi. Hanem a magasrendű művészettől is. Természetesen, mint minden klasszikus, ő is összetéveszthetetlen másokkal. Csak látni kellett a nemrég (újra) bemutatott tévéfilmjét, az *Ágyak a horizontont*. Ahogy az Istenhiány, amit sátánnak képzelünk, miként forgatja föl fenekestül az egyszerű ember sívár, de ugyanakkor a

változásra képtelen (a hiátus miatt) kisvilágát. Magánbeszélgetésben - amikor is fölolvastam neki egyik kritikusunk féktelen kirohanását a *Le az öregekkel!* című novellájából írott azonos című drámájáról -, csak ennyit mondott: - Istenem! Ő egy körüti szellem... - Remélhetőleg az e könyvet olvasók túllátnak a horizonton.

Némán állni

Toldalagi Pál: Oldott magány

Húsz esztendeje, hogy a magyar neokatolikus költészet báránynál is szelídebb költője, Toldalagi Pál magára hagyta a Nyugat harmadik nemzedékének még élő tagjait ugyanúgy, mint az ezer és ezer szállal, zsigerrel kötött virtuális vérszerződését az Újholddal és a folyóirat szerzőivel. Az a Pilinszky János írta róla - akinek fiataalkori verseire a legnagyobb és legbensőségesebb hatással volt Toldalagi dalszerűsége: „Modern líra Toldalagié? Meggyőződésem, hogy az. Csupán nem aktualista költészet. Mert a modern mindig is az idő teljes drámájának megélését jelentette, szemben az *aktualista* (kiemelések tőlem, K. Zs.) művészet pillanatnyi sikerével és kiszolgáltatottságával.”

Toldalagi annyiban aktualista, hogy „töretlenül Istenhívő poéta (...) aki - ugyanúgy mint Pilinszky - nem a vallását, hanem a meggyőződését emelte át sugárzó verseibe” - olvashatjuk a hátsó borítón. Tarbay Ede megemlíti, hogy „nem hiába vonzódott Krúdyhoz”, „Mert költészetünknek egyik ködlovagja volt Toldalagi Pál.” Valóban. Ködlovag, de páncél, dárda és kard nélkül. Kívül és fölülállva minden, ami normális embereket ehhez a földhöz vonz. „Emelj magasba. Istenem, / mint gyermekét az apja, / az édes fénybe hirtelen, / a mosdató magasba, / hogy tiszta és hogy jó legyek, / hogy szeressem a szépet, / hogy láthassam a lényeket, / hogy lássak is ha nézek.” Az is megfigyelhető ebben a költészetben, hogy a hívórímek legtöbbször éppen hogy int csak, alig hiszünk neki, óvatosan indulunk meg, de amikor meglátjuk a válaszoló rím széttárt karját, ölébe futnánk, de mire odaérünk, már rég fölrepült, mint a papírsárkány, melynek zsinórját sem kaphatjuk el többé. Mégsem poentíroz soha. Némán állni int, mint a fölemelkedő mutatóujj, négysorosa: „Heverő kő, szívek magánya / és néhanap egy-egy sirály / még mindig több, mint némán állni / az életem romjainál.” Áldassék Toldalagi Pál neve, azé a Pálé, akinek soha nem kellett megfordulnia a damaszkuszi úton...

„Gyönyörű pillantása volt...”

Szerdahelyi Zoltán - Beszélgetések Hajnóczy Péterről

Öt-hat éve, hogy bemutatott nekem egy kislányt, aki épp akkor érettségizett és pirulva, remegő kézzel átnyújtotta élete első novelláját, bíráljam már el, vajon érdemes-e folytatnia. Képtelen vagyok visszautasítani bármit is, ezt a novellát végképp nem, mert tündéri volt, szorongó, bájos. És esetlen. Biztattam. Azért hozzátettem, hogy az íráság iszonyatos kaland, bele is lehet rokkanni, hosszan soroltam a neveket, akik már a határok nélküli Mennyország lakói, mire a lány döbbsen arccal, de némi ünnepélyességgel megfogadta, hogy akkor nem lesz író. Nem is lett az.

Azon a bizonyos önveszejtő halállistán ott szerepelt Hajnóczy neve is. Akit kerek egy esztendővel sikerült túlélnem. De siker ez? Nyafogva tovább élni, írni és szorongani, rettegni még a légyzümmögéstől is. *Szerdahelyi Zoltán: Beszélgetések Hajnóczy Péterről* című könyve nem csak és kizárólag Hajnóczyról szól, hanem a jelenségről. A hasonlókról. Ez a jelenség

borzasztóan egyszerű, ugyanakkor iszonytatóan bonyolult. Mint egy szent élete. Megfejtethetlen, mégis unos-untalan nekirugaszkodunk. Hajnóczy. Vajon kell-e beszélgetni vele? Ha nem vele, hát róla? Kellenek-e a töredékek, a naplók, a Babits-beszélgető-füzetek? A Kosztolányi-napló? A József Attila-i Szabad ötletek jegyzéke? Az utólag lerombolt nimbusz? Nem dolgom eldönteni. Az olvasó azonban úgy véli: író mindig és mindenkor műve alapján ismerszik meg. „Inkább párbeszéd Tolsztojjal elolvasni az Iván Iljics halálát, mint esetleg elbeszélgetni vele” - vélte Pilinszky. Beszélgetés Hajnóczyval: elolvasni A fűtőt, A halál kilovagolt Perzsiábólt. Társalogni róla? Talán ugyanígy - elolvasni tőle valamit. Ilyen nagyságrendű írónál, ha valaki lusta, nem is kell az egész életművet, csak egy novellát, egyetlen sort. És megtudja. Megérzi. Ki is volt ez a Hajnóczy nevű ládázó, kabinos, ügynök, modell, kazánfűtő, betűszedő, szén-lehordó. Csak úgy, mellékesen: az egyik legnagyobb magyar író.

Mégse haszontalan olvasmány a Szerdahelyié. Barátok, ismerősök szólalnak meg e könyv lapjain, s majd' mindegyikük ugyanazt mondja el. Hogy Hajnóczy nem volt éppen barátságos, sőt, kifejezetten taszított, mégis, vonzódtak hozzá. Taszító mágnes. Ember, aki nem volt különb, de különböző. Bár, ahogy az interjúkból kiderül, Hajnóczy azzal a József Attilával volt rokon, aki így kiáltott föl egyik töredékében: „Óh, hittem volna inkább, hogy van isten, / minthogy van énnám különb.” De mi a fontos? A mű vagy a szeretet? Vagy mindkettő? Vagy az a mű fontos, ami szeretet? Ne felejtsük el, hogy kezdve az ószövegségi parancsolatoktól az Evangéliumokig, minden, de minden a nagy átlagra, az átlagemberre vonatkozik. És felnőttekre. Noha még itt is: „bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!” - szól Krisztus invocációja a keresztről. Hajnóczy gyermek maradt. Hiába a számtalan megjegyzés, hogy prózája férfias. Lehet. Igyekezett az lenni. De civilként (volt egyáltalán civil öt percig is?) szeretetsóvárgó maradt mindörökké. Adni viszont szinte semmit. De kap-e a szülő annyi szeretetet gyermekétől, mint amennyit ad? Kell-e várnia bárkinek is a viszonzást? Mert, ugye, „Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen...” És a művek? A bármikor és bárhol fölüthető írások? Nem ajándék mindegyik sora? A viszonzás nem tudatos, de őszinte megnyilvánulásai?

Milyen érdekes, hogy a kötet lapjairól szinte leugrik az akkor mindössze hétesztendős, ma már felnőttként nyiladozó Bognár Botond. Ő az, aki egyetlen negatívumot sem hoz föl példaként. Két gyermek találkozott az időben, egy élete vége felé járó, százhusz kilós nagy író és egy kisgyermek. És játszottak. Önfeledten, ahogyan csak kisgyermeknekél szokás. Ezért kell megbocsátani. Illetve nem kell megbocsátani semmiért, mert nincs rá senkinek semmi oka. És itt elérkeztünk a predesztinációhoz, vagyis oda, hogy ennek így kellett lennie. „Ő az élet egyedül lehetséges módjaként abszolutizálta a saját életét, s ezért nem volt lehetséges kilépnie a tragikus meghatározottságból sem. A sorsa predesztináltságából.” Ács Margit vélekedik így, az író lektora, az akkori Szépirodalmi Könyvkiadóból. (Kikíváncozik belőlem, s nem tartozik szorosán ide, de az olvasó, bár tudja, hogy akkoriban a lektori jelentések olyan titkosak voltak, mint egy katonai offenzíva tervei, mégis kíváncsi: ki lehetett az a másik lektor, akinek nem kellett Hajnóczy művészete?)

Az eleve elrendelésről hasonló módon nyilatkozik Domokos Mátyás is. De hogy visszaérjünk egy kicsit a földre. Helle Mária úgy látta, hogy Hajnóczy saját magát sem szerette, legalábbis valamiféle még egészséges öntudattal, így nem szerethetett másokat sem. Ez bizony így van. A pszichológia azonnali diagnózist tudna mindebből fölállítani. A terápia? Nem lehetséges. Inoperábilis. Bárhogy is próbálkoztak a kötet szereplői. Ha egyszer arra született, hogy állandóan monologizált. Nem hallgatta meg a mások véleményét. Mások műveiről legföljebb annyit mondott: „olyan, mint az aszú”. A kedvenc itala. Vagy hogy *tizes kör*. Az előző, talán a nagyobb tetszés szűkszavú megnyilatkozása. Nem tudom. És mégis. Ha az eleve elrendelés úgy intézkedik, hogy mellé sodródjon egy tanítvány, egy nála is elesettebb, de izzó tehetség, akkor talán nem így történik. Ha egy olyan nő, de inkább leányt mondanék, aki nála is kiszol-

gálatottabb, kövérebb, vagy éppen csontsovány, akit muszáj fölemelni, mert „belenehezül a sárba”, akkor talán lett volna esély. De miért, hogy a predesztináció nem így kódolt? Miért, hogy ennek a Hajnóczynak több zsákot tett a hátára, mint húszunknak együttvéve? Ezekre vártam volna a választ. De akkor a kérdéseket esszéisztikusabban kellett volna megfogalmazni. Akkor talán valaki végre kimondta volna, hogy ez a Hajnóczy megváltó volt. Na, nem Krisztus, sőt, a legkisebb szentnél, boldognál is kisebb. De megváltó. Hogy nekünk könnyebben menjen. Hogy a könyv szereplői közül mindenki éljen itt a földön, 1995-ben. Hogy ne legyen az írás kínszenvedés, mint nála. Meg az élet sem. Annyira. Mert Hajnóczy kockára tette az egész életét, mondja Nádas Péter, tehát nyilván ő a bátrabbja. Nem igaz. Nádas nem a gyávábbja. Bevallotta: ő is szorong. Ugyanúgy. Sőt, merem mondani, hogy ő is megváltó. Csak másként. Más aspektusból az. Minden művész, ahogy a Nagy Gáspár-interjúban olvashatjuk, akik életükkel és vérükkel. De itt is van hierarchia. Pilinszky óvatosabb duhaj volt, mint Hajnóczy. Mégis belehalt. Minden sorába. És a sorsába. Önpusztító volt ő is. Hát igen. Megérdemelné a békés halált minden írnok... De a békés életet!?

És megint Nádas. Hajnal Annánál találkoztam vele valamikor a hetvenes évek közepén és még ő vigasztalt, miután elpanaszoltam, hogy nem vesznek föl az egyetemre, tanuljak bármennyit is, mert az igazi tudásomra senki sem kíváncsi. - Én sem végeztem egyetemet. És akkor mi van?

Igaza volt. Mándy iskolába menet épp egy kávéház előtt lett rosszul és nem járt többé iskolába. Rousseau egyetlen osztályt sem végzett és mellékesen megnyerte a dijoni Akadémia nagydíját. Hajnóczyt is pont az, illetve az is tette nagy íróvá, hogy nem tömték tele a fejét mindenféle, de sokszor szükségtelen tudással. Mert az író művész és csak utána, legföljebb - irodalomtörténész. Mégis, mit ér az ember diploma nélkül? Talán épp amiatt, vagy emiatt is, hogy a híres Péterek folyamából kivetődött a partra. Már életében. Meg azért, mert nem volt nyelvújító. Se a nagy kitalátor. Nem tehetett mást. És akkor azt nyilatkozza Sükösd Mihály: „...maradt is egy nagy kérdőjele, mégpedig a túlságos alanyiség, önéletrajziség ami eleve gátat szab a nagyformátumú epikának”. Hadd állítom szembe ezzel a véleményemmel a XX. sz. legnagyobb írójának, Thomas Mann-nak axiomatikus megállapítását: „Nem tekintem a költészet kritériumának azt az adottságot, hogy valaki figurákat és bonyodalmakat tud kitalálni... Állítom, hogy nagyon nagy költők soha életükben nem találtak ki semmit, csak az áthagyományozott valóságot lelkükkel töltötték meg, és újjáalkották. Állítom, hogy Tolsztoj életműve legalább olyan szigorúan önéletrajzi jellegű, mint az a kicsi, amivel én dicsekedhetem.” A nagy német író költőkről ír. Igen. Hajnóczy is költő volt. Talán ezért nem oly meglepő, hogy fiatalon távozott. És itt jön a bartóki „teli poggyász”. Nem. Hajnóczy mindent megírt, ami neki el volt rendelve. Vagy azok tévednek, akik azt mondják, hogy a prózához hosszú élet szükségeltetik (bár mintha Proust és még sokan mások ezt cáfolni igyekezzenek), vagy ez a Péter költő volt. Prózaköltő. Aki ivott is, mint a kefekötő. Az olvasó itt rögtön arra gondol, hát innen, hogy minden oly látomásos, hallucinatív. Erre cáfol rá Schopenhauer: „A delírium a szemléletet hamisítja meg, az örület a gondolatokat.” Dobai Péter is így nyilatkozik: „Ha előtte ivott, mindig megvárta, míg kijózanodik.” Csak úgy ült le. Úgy rózta kézzel a sorokat. És igaza van Keszthelyi Rezsőnek: „Nem akarok senkit megsérteni, de mintha ez az úgynevezett önpusztító életmód divattá válna: hogy inni kell, berúgni, mert ha az ember nem alkoholista, vagy egy kicsit nem flúgos, akkor az már nem is jó...”

Kudarca külföldön ma is élő probléma. Megfejtethetlen, hogy kit és miért éppen őt ültetik át más nyelvekre. Nyájhoz nem tartozót semmiképp. Ezt biztos állíthatom. És persze, hogy kezdik elfeledni. Vészi Endre mondta, hogy ki beszél itt már Illyésről? Aki meghalt, az meghalt... Mindezt a nyolcvanas évek közepén. Hajnóczy 1981-ben távozott. Pontosan emiatt, ezért jó ez a tizenkilenc interjú. Mert földéződik. Utánanyúlunk a könyvespolcokon.

Fölkeressük a sírját. Megkérdezzük magunktól, ki volt ez az ember? Miért a rémületes hasonlóság tehetségben és sorsban az esszéista Belohorszky Pállal? Mit tegyünk vele, velük? Simone Weil megválaszol helyettünk: „...aki a végső sikoltás után visszatér és megmarad benne a szeretet, az a szent. Aki szeretet nélkül jön vissza, annak mindenért meg kell bocsátani.”

„virágok helyett föltámadásunk csillan”

Czigány György: Három gyertya

Ha játszani kezdünk a számokkal, Czigány György az Újhold második, a Nyugat ötödik nemzedékéhez tartoznék. Persze nem hihetem, hogy ő maga bárhová is besorolandó, szeretné-e, ha besorolnák? Bár sokadszor fölmerül a kérdés, akár Pilinszky, akár Tarbay Ede kapcsán: a katolikus költészet. Itt mindenki azonnal rávágja: márpedig ilyen nincs. Ugye, Pilinszky maga hangoztatta, hogy ő költő és katolikus. Annyi mindent mondunk, mondanak. Olyan ez éppen, mintha valaki közölné, hogy expresszionista és költő. Magasságos Isten, jó volna már, ha egyszer és mindenkorra megjegyeznénk, hogy a katolikusság egyetemességet jelent, és a huszadik század egyik művészeti stílusirányzata. Ilyen értelemben - mily szentségtörés -, még a pravoszláv Dosztojevszkij is katolikus, mert minden egyes sora - egyetemes. Ezt a stílust úgy hívják - mármint századunkban -, hogy neokatolicizmus. Új egyetemesség. A hit maga, más kérdés. Itt és most műveket, jelen esetben verseket vizsgálunk, hitem szerint a neokatolikus tartományban derengő költészetet.

Csodás ragaszkodás, akár mintakép is lehetne, hogy a költőt bemutató - A magunk kenyerén, antológia. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971. - Borsos Miklós több mint húsz esztendő után újból idéződik, a Három gyertya könyvborítóján, méghozzá a művész Életfa című tusrajzával. Az is nagyszerű, hogy az akkor még zongoraművész Czigány György szobrászt választ, hogy költeményeit bemutattassa. Mert ha író kér föl az ember, akkor jön az aggodalmaskodás: én másként írtam volna. Ha nyelvész az illető, beüt az „egy vessző elhibbant” - kritikája. Mert ugyan az senkit sem érdekel, hogy mi van a sorok közt, illetve mi fénylik föl a sorokban, a betűk, szavak, mondatok kohéziójában, struktúrájában, atomjaiban. A társzművész furcsamód érti. „Az értelem ad formát mondanivalójának. Műveltsége önnön bírójaként határozza meg költői szándékait. Amihez hozzányúl, soha nem több, mint amit mondani akar.”

Valóban. Forma és tartalom finoman harmonizál Czigány költészetében. A zenei inspiráció letagadhatatlan. Mozart jut eszünkbe azonnal, a Requiem. Lacrimosa. Az első taktusokig eljutó-belehaló glóriás zseni. Czigánynál azonban ez a vers semmilyen értelemben nem könnyes. *Apának*, Révfaluba, mintha összeszorított szájjal, foga közt sziszegné a szót. Kései siratós szitok, amely fölengedő mosollyá, a szeretet irgalmas csöndjévé nemesül: „És mégis terád - / ha mégiscsak mosolygok.” Ottlik Géza szelleme is végigvonul a karcsú könyvön, két verset ajánl a nagy prózaírónak: *Már egy álom; Mécszláng, parafrázis*. De nem feledkezik meg verset ajánlani a mártír papköltőnek, az unyi plébánosnak, Nagy Miklósnak sem.

Mint televíziós is sokat tett. Mikrofonnal, kamerával hírt adott Ottlikről, Pilinszkyről, Rákos Sándorról, Illyésről, Borsos Miklósról, Weöresről, Kodályról, s még sorolhatnám. Ez is egyfajta megváltás. Mert nem csak szavakkal és költészettel lehet szolgálni. Cselekvő szeretettel is. Példa rá Czigány György.

Vas István se hiába halt: „Ez az a táj. Úgy világít, mint / amelyen nemrég Jézus járt.” Pilinszky-hez emelkedik ez a négysoros: „Se test: csak a fehér, a néptelen nyár. / Lelátni végig. Mélységekben látszol. / Az árnyak árvizében régi kert áll. / Egy tenger méltósága néz a tájból.” A

kötet végén egy hosszú kompozíció. *Megint* címmel, a fölütés súlyával elioti sziklákat görget, de nem sziszifuszként: „megint a kés, a hab, a timsó, / vagy a villanyzümmögés, / szomorú bohóc-álarc /...” Keresem a szavakat, de csak ez jut eszembe: szép. Szép ez a könyv. Régi és új - itt: teljes hasonulás. A költői előszóban földereng Szent Pál apostol Szeretethimnuszából valami nagyon fontos, valami nélkülözhetetlen: „Magam bizonyos vagyok benne, hogy az angyalok olvassák verseinket. Néha meghatottan, néha elnéző mosollyal. Mindig szeretettel. Költőtársaink ők. Az ő szeretetüket kívánom az olvasónak, mert szóljak bár az angyalok nyelvén, *ha szeretetem nincs, semmi vagyok...* (kiemelés tőlem, K. Zs.) Halljátok, költők, társak, a kritikának is ez a lényege.

Két könyv a szívemen

Léka Géza és Szikra János verseskönyvei

Mi az, hogy ikerkönyv? Én sem tudtam, amíg kezembe nem került *Léka Géza és Szikra János* Rögön, pázsiton, illetve *Kőleves* című könyvei.

De jó igazi verseket kiteríteni a márványasztalon, mint boncorvos, fölnyitni valamennyi mellkast, kiemelni tüdőt, szívet. Homályban, persze, a proszektúra titkos csöndjében, de Isten, hát élnek a versek, nyirokerek cirkálnak, „viszik az örök áramot”, a kis és nagy vérkörökben, mint páternoszter föl-le száll a vér, zihál a tüdő; a versek fölülnek, varrni is fölösleges, csak a szerelem van darabokban, meg a láng, amely részekben lobban, de itt nincs semmilyen törés, nekiiramlanak s mivel csak cifra szolgák, uraik ülnek a csillogó versenyautókba és kigördülnek a Csoóri-istállóból. Ikrek. Hisz mindkét könyv hátulsó borítóján Utassy József verse olvasható, mindkettejük épülésére. Léka Géza családiassá zsugorodott szerzői estjén jelentette ki, hogy szerinte a legnagyobb élő magyar költő Utassy. Nyissak vitát? Nem teszem. Mert ma nincs „a legnagyobb”. Valamiféle Szentháromság alakult ki manapság. Szerintem: Juhász Ferenc, Rákos Sándor és Utassy a három legnagyobb. A nagy Nyugat korszak kamaszkorában olyan szerzők közül, mint Babits vagy Kosztolányi, még ki tudott emelkedni Ady és József Attila. Az Újholdból Pilinszky. Ma azonban más a helyzet. Még a „honnan” sincs meg, amelyből egyetlen ember kiemelkedhetné. Vagy mégis? Mert ez a két könyv bizony megteremtette a honnan talaját. Olyan humusz, amely, ha valódi föld lenne, mezőgazdasági nagyhatalommá varázsolná az országot.

De még nem csúszunk ki a homokágyra, rohan a két autó, a Csoóri-Utassy konstrukció, egy csapat, a verseny csak látszólagos, mert a pont a fontos, megkapaszkodni a tabellán. Ez persze nem sikerülhet, mert predesztináció is van a világon, s hiába ez a két csillogó tehetség, a bírák lefűjják a versenyt, még csak új rajtot sem rendelnek el, csak egyszerűen diszkvalifikálják versenyzőinket. Azt nem mondhatom, hogy az egész korosztályt. Az ötvenes évek derekán, ágyékán, netán köldökmagaságában születettek. Talán vannak jobb istállók. Talán korszerűbb másutt a design, de ilyen pilóták, mint Szikra és Léka, nincsenek a mezőnyben. Graves-díj? Ha hármat kaptak volna fejenként, akkor is csak legyintenék. József Attila-díj? Természetesen. Már réges-rég ott kellene hogy porosodjanak polcaikon. Nem fog. Bár nem vagyok jós, de nem nehéz kitalálni. Csak azt tudnám, hogyan bírják a tempót. Kijönnek-e kereket cserélni, még időben? Esetleg fél tankkal indulnak, hogy könnyebb legyen az autó? Szikra a veszélyesebb. Senna-típusú versenyző. Nem lassít a kanyarban. Bár visszavesz a sebességből, mégis - kockáztat. Kopott gumikkal is száguldozik tovább. Gödöllői szerzői estjén, a költészet általános utálata ellenére számos közönsége előtt bejelentette: nem ír több verset! Gumicsere, vagy végső kiszállás a nagy cirkusból? Én az előbbi remélem. Szikra korrekt. Ha egyszer nem tud följebb kapaszkodni, értsd úgy: önnönmagát tudná csak ismételni, akkor minek? Ó,

drága többi társak! Mennyivel kevesebb silány életmű jönne létre, ha mindenki így nyilatkozna! Vagy választana magának valamilyen más technikai sportot!

Szentmihályi Szabó Péterrel arról beszélgettünk közel húsz esztendeje, mi lenne, ha az írók kapnának egy kitöltetlen csekket, olyan összeget írhatnának rá, amit nem szégyellnek, és egyetlen megkötés volna csak: nem írhatnak többé, még az íróasztal fiókjának se! Hát, feleim, igencsak megcsappanna az alkotókedv, erre akár meg is esküdhettek!

Léka Géza, úgy hiszem, továbbra is a költészetben fog versenyezni. Nem ül át más autóba. Szikra prózát is ír, nem is akármilyet, éppen abban a korban van, hogy akár egy regénybe is belefogjon. Én mégis félttem őt. Mert akkor sem fog jobban vigyázni a kanyarban! Ez a minden ízében, zsigerében művész, szorongó alkat. Hogy önpusztító-e? Bizonyára. Mindenesetre gyújtógyertyái a slusszkulcsot kihúзва is izzanak.

Ikerkönyv e két mű, mégis azt hiszem, nem egy petéből növekedtek naggyá. Az ikerség mégis, fülöncsíphető. No, nem amiatt, hogy egy helyütt ketten írtak egy verset, tekinthetjük ezt pusztá játszadozásnak.

Hogy mitől emelkednek korosztályuk „jelesei” fölé? Lékától álljon itt egy mallarméi homályú mű: „A Miskolci úton régen jártam. / Egyedül voltam, nem volt se társam, / se szeretőm, aki hozzám bújjon. / Régen jártam a Miskolci úton. // Tacsó tavasz volt, bokáig érő. / S mint minden évben, fűt-fát ígérő / lenge susmus. No meg a kamasz Hold! / Bokáig érő, tacsó tavasz volt. // Úgy emlékszem, csak a Hold jött velem. / Lenn a Patakon, én fönny a gyepen. / Versenyt futottunk... körül se néztem. / A Hold jött velem csak. Úgy emlékszem...” Hát nem gyönyörű? És a legújabb magyar irodalom talán legszebb szerelmes verse Szikrától: „Ugye, jártunk itt mi ketten? / Ugye, dúdolt az a nyár? / Tulipánerdők szemedben - / ugye nem jössz vissza már? // Ugye, nem hittünk az őszben? / Ugye, újra ránktalál / a láncravert temetőben / minden havasi gyopár? // Ugye, gyöngy volt a mi múltunk - / Mondd, hogy élethosszig fáj! / Ugye, szépeket hazudtunk? / Ugye, kár, hogy soha már...” Igen. Így kell bevenni a hajtűkanyart. A bírák csipás szemüket dörzsölgetik. Szikra? Léka? Valahol láttuk őket futni... felejtjük el hamar. Az amnézia ugyanis gyógyíthatatlan betegség széles e hazában...

Költők a grádicson

Szentmártoni János: Útszéles magány

Oravecz Péter: Mindenség-kalitka

Lehet-e írni így? A XXI. sz. dupla rézpántos küszöbén? Visszatérni a tiszta lírához? Ilyen fiatalon? Ilyen könnyedén? Lehet. Az ilyen sajátosan telített szakralitású sorokkal, mint Oravecz Mária: „Mária, hogy fiad keresztfára / szegezték, már nem tudtad levetkőzni / Mantegna-ráncaid! De e ráncok máig arról / mesélnek, mit álmosan hunyorgó / szemeid láthattak halálos ágyadon: / időzített bombaként kattog a jövő / - szentek fejetetején tündöklő tányérokna billeg.”

Lehet írni így. Ahogy Szentmártoninál a *Szerelmeink* négyrészes folyama árad, kitör a fák közé, visszafut a mederbe, morog, robajlik, köveket sodor, majd megpihen. „Ablakodra húzom esők függönyét, / zizegő falevél-ágyra fektetlek, / koponyád félhomály-termében / életre keltem az óraketyegést, / hogy magadba nézz, és megtaláld / szőnyeg alá gurult gyerek-korod.” Így emelkedik föl az emlékezés az *Ősz* című versben.

Oravecz Péter - ellentétben sok-sok kortársával -, szívesen megmártózik más művészetekben, mert tudja, mindent tudni kell; jelzik a föl-fölbukkanó nevek: Michelangelo, Gaudí,

Caravaggio, Gauguin, Klimt, Hendrix és még sorolhatnánk, „megkérdem: volt értelme? (mert e lyukon létező nemlétebe látok.) / Ó, gyűlöllek, Leonardo! Kísért / kérdőjeled: hattyúnyakú átok.” - írja az utolsó két szóval azonos című, a fiatal korra éppen nem jellemző, veretes versében.

À la recherche du temps perdu, sóhajtja Szentmártoni János Prousttal. Ilyen fiatalon, így *A tavaszhoz* című költeményében: „(...) mert északi sziklák közé / zárt a félelem / magaddal vitted anyámhoz / tapadt két kezem, / tépett bonbonos dobozba / csuktad hintám nyikorgását, / elloptad nagyanyám porrá / szitált száját, / nagyapám amputált lába / kimered lomb-szemedből / - elrákosodtál az álarcba / száradt szeretettől?”

A csepeli születésű Szentmártoni kereken húsz éves. Oravecz Péter 1977-ben Pestszent-erzsébeten csodálkozott a világra. Ha mindketten 1950 előtt születnek, ma nem lennének fővárosi születésű költők. Dehát nincs is ilyen. Költészet van. Amit ők megcéloztak, az az egyetemesség. És akkor mindegy, hogy a Tiszánál áll valaki, vagy a Gangesz partjainál.

Mint fivérek, olyanok ők. A fiatalabbik a hetykébb, hangütésében villoni. Nagy elődök, iskolák alig-alig türemkednek át a sorokon. A soraikon. Az elsőkönyveseknél oly gyakran fölbukkanó hibákat, mint a képzavar, ritmustévesztés, rossz rímtechnika és még megannyi bukdácsolás, nagyítóval is alig találni e két költőnél. Köszönhető ez a szerkesztő-költő Kárpáti Kamil „gyomláló” kezének is. A Stádium, mint folyóirat - meghalt. Élt, majd’ hat évet. Gyereksír. Apró fakeseszt. Föltámadása - a Kiadó. A két csodaszép kötésű első kötet. És a Gérecz Attila-díjak. Mindkettőjüknek. Akik nem a korról szólnak, mert a kor ott van minden mozdulatban, lapban és médiában, kortársak modernnek hitt munkáiban. Ők belülről kifele kiabálnak. Vagy éppen sóhajtanak. Köpnek egyet. Álomképeik fröccsennek a falra. Fiatalok. Mint a kezdő József Attila és Weöres. Közéjük növe Gérecz. Az agyonlőtt. Alig teli tarisznyával. Ötvenhat Petőfi je. Ők elnyerték a szenvedés kegyelmét. Vajon ők, ketten, hová érnek? Fontos-e, mi lesz velük? Ilyen érett művek olvastán, Schopenhauer kísért: „Ami korán jó, az korán vész el.” Reménykedjünk. Az üdvösség csillagrácsába négy kéz kapaszkodik. A lábak meg? Kaptatnak. Fölfelé, a grádicson.

A csend lépcsőin

Kartal Zsuzsa azt mondta a tévében: - Megkérdeztem Eörsi Pistától, mi lesz a satíráiddal, mi lesz a humoroddal, most, amikor minden kimondható? - Eörsi válasza: - Hát ne legyen irodalom, ha élet van! Üsse kő az irodalmat. Ha többé nem kell üzengetni az olvasónak, és meg lehet írni mindent publicisztikában is...

Hát, nem tudom. Mégis. Ilyen attitűddel nem érdemes belefogni az író- ne adj Isten a számító-gép kopogtatásába. Írni, zenét szerezni, Uram bocsá’ építeni csak akkor érdemes - deklaratívabb leszek -, szabad, ha valamiféle belső kényszer űz, hajt; mintha állig fölfegyverzett katonák üldöznék a művészt jól kiképzett dobermannokkal. Meg ha oly életszükségletté válik, mint az evés, ivás, egymás testi-lelki-szellemi megkívánása. Üzengetni? Üzengessen a tehetőségtelenje. Vagy tegye a tévé és a rádió. Újságok. Néhol. A művész - és most már nem érdekel senkit, hiszen úgymond szabad országban élünk, hogy mivel se filozófusunk, se politikusunk nem volt, legalább is igazi nem, az íróra hárult minden; Illyés szerint még a vízügy problematikája is -, nos, a művész, ha kell az embereknek, ha nem, legbensőbb jajongását, torokszorító fájdalmát, szorongásait, saját mezítlenségét teszi le az asztalra, valahogy úgy, mint Jézus: íme, ez az én testem...

Dacára az ellentétes és ellenséges attitűdöknek, 1996 késő őszén Budapest peremvárosában megjelent egy antológia, tizen-huszonéves lányok-fiúk együttes verseskönyve. Igen, együttesé. Olyanok ők, mint egy futballcsapat. Netán válogatott. Pesterzsébeten.

Nem üzennek senkinek. Önmagukat adják. Semmi mást. Csak úgy. Ez és ez vagyok én. Ő meg amolyan. Vagy mindez mégis üzenet? Kinek? Nekünk, olvasóknak, egymásnak, netán az úgynevezett szakmának? Nem. Hatnak, de nem akarnak hatni. Ha kellene, hát vigyék őket. Ha nem, úgy is jó, bár fájdalmas. De ki ne fájjon a leginkább, ha nem a költő? Lehet-e fájdalom, rettegés, szorongás nélkül valaki is az írás művésze? Lehet. Ez a többség. De a kisebbség a több. Csigában a tenger morajlása. Költői csoportosulás. Fölmutat egy könyvet. Mint az oltáriszentséget. A pap. Mise ez. Áldozás. Gyónás után. Egy kulcsínében is gyönyörű könyvet. Lépcsők a csendbe. Ez a címe. Lépések. Halk cipőkopogás.

Lányok és fiúk. Hat lány, két fiú. Nyolcan. Egyelőre. Reménység. Hogy majd lesznek többen is. Kinevelődik körjük egy igazi velük-korú kritikusréteg. Emberek, akik róluk írnak. Föl-emelve őket. Mint az oltáriszentséget. A pap. Áldozáskor. Gyónás után.

Jegyzetek közt lapozok. A megjelenés után engem ért a tisztesség, hogy bemutassam őket Mátrafüreden. Szállodában. Szép számú közönség. Akik hallgattak minket. Beszédet és zenét, fölolvast és szavaltat. Lapozok jegyzeteimben. A könyv „fülein” színes fotók. Meg a lapok közt. Lányok és fiúk. Egymásba kapaszkodnak. A tekintetükkel. Gyanús ez a sok leány. Női költők. Költők vagy nők? Lehet nő költő? Vagy akkor már nem is nő többé? Talán. De mit számít ez? Meg nem mondja senki, kik is írták a verseket. És ez a lényeg. A többi csalárd-ság. Mert mi a lényeg? *Nagy Cili* elsöprő lendülete. *Iván Ivett* képi látása, pontos korrajza. A tetszhalott emberiségnek fölradott utolsó lehetőség - a vers. Két lány érett költészete. Szerin-tem. És *Kárpáti Kamil* szerint is. A költő, aki ebben a csoport-testben a lélek. Mester és tanítványai. Akik immár maguk is mesterré érnek. Csak türelem. Bár ahogy Karinthy mondta, a türelem rózsát terem, de semmi mást! Hát igen. Legföljebb *Rózsássyt*. A Barbarát. Aki rövid verseket ír. És akkor mi van? Nem az a lényeg, vélte Pilinszky, hogy valaki rövid vagy hosszú verset ír. Indokoltan tegye. Nála bizony indokolt a rövidség. Ezt persze nem tudom. De érzem. *Benyovszky Anita* visszabújik a gyerekkor - *Zolnay Vilmos*sal szólva -, „édességébe”, de nem nosztalgizálva, búsongva, hanem menekülve. *Sinkó Kriszta* érzékeny fénye opálos. *Pacziga Andreától* eredezik a kötet cím. S a cím alatt verssorok: „Hosszú lépcsőn visz az utam. / A levegőbe sikoly harap.” Tizenéves lányok. *Oravec Péter* és *Szentmártoni János* már második könyvükre készülnek. Díjuk is van már. Ötvenhat egyetlen költő-mártírja, Gérecz Attila neve csillog rajta. Új nemzedék ők, a Nyugat-Újhold „szupersztrádán”. Lányaim-fiaim lehetnének. Kihunyó költői tüzet megpiszkálva, fölnézek rájuk. Hát íme: így is lehet manapság. A csend lépcsőin nyolcan. Lépkednek.

Mozaikok

Összeáll-e a hol apróbb, hol szélesebb csiszolatú mozaikokból a kép, az egységes mozaik? Azt mindjárt az elején leszögezhetjük: a kép megszületett. Már csak az a kérdés, hogy a Mozaik című antológia (szerkesztette: *Vilcsék Béla*, *Tallai Gábor* és *Simon László*; illusztrálta *Bunda János István*) milyen technikával kirakott kép. Arányaiban, közelről, vagy inkább messziről nézve fókuszálható, bizánci jeleket hord, vagy mondjuk a színes lapocskák dadaista összekeveredése?

Egyik sem. Huszadik századvégi, jellegzetesen az, de örövendetesen nem avantgarde, a szó ma használatos, hókuszpókuszokat villogtató jegyében. De miért ne lehetne előrs az ELTE

Tanárképző Főiskolai Kar hallgatóinak válogatott íráscsapata? Mert meghökkentően érett írásokat tartalmaz ez a könyv. Nem az előreküldött csapategység szólal meg itt, hanem a meginduló, fölvertezett sereg. Nem is tudom, mikor olvastam ilyen, szinte hibátlanul fogalmazó költőket-írókat egy kötetben, ráadásul mindezt húszas éveik legelejét lépegetőktől. Megvan! A Nyugat nagy, első nemzedékénél találkoztam ilyennel. Nem minősíteni akarnék. Pusztán megjegyzem: érzékelésem szerint a Mozaik-antológia a Nyugat és az Újhold szellemi homlokbélyegét hordja magán, mint a megkeresztelt a keresztségét. Letagadhatatlanul. Minden vers, próza egy kicsit Kosztolányi, Ady, József Attila, no meg Pilinszky, s bizony, ez az iskola, noha ma nem divatos az újabb magyar irodalomban, mégiscsak a legnagyobb ívű, horderejű. Lám, még a negyven év sem bírta az agy mosás legrafináltabb eszközeivel se kitörölni a nagy Nyugat-képet. Mert él. S mint ez a karcsú kötet bizonyítja, meghosszabbodik, s kifut a századból, öröklődik, mint az arcvonások, a kézfejek íve, a hang és a hangtalanság.

A kötet egységes. Pilinszkyvel szólva: mindnyájan egyek vagyunk. Igen. Csakhogy nem a kifejezés módozataiban. Mert bizony néha az az ember érzése, hogy akár egy költő vagy író is írhatta volna az egész könyvet. Csak egy-egy sor, gondolatív mutatja, hogy igazi művészek vannak születőben. Persze mindez betudható a fiatalságnak, annak, hogy kevés még a személyes tapasztalat, a tíz-tizenkét évi várakozás az önálló kötet megszületésére, a folyóirat-szerkesztők „csiszolgassa még” vállrándítása, később a helyhiányra való hivatkozás, szóval mindaz a gyötres-gyötördés, amit kis hazánkban enyhén szólva túlzásba visznek legújabbkori inkvizítoraink. Mert hiszen a költő szenved amúgy is. Ha bántják, ha nem, eredendően szenved. Különbözik elmenne vállalkozónak.

Mikor annak idején, a hetvenes évek közepén Vas Istvánnak hetente küldözgettem soha-kinem-adható verseimet, levelében jószándékkal intett: „Várja meg, amíg saját magától kialakul a költői természete.” Mert ha van ilyen, az úgyis, magától kialakul. Ahogyan nőünk, majd összemegyünk. Vagy amikor egy lány megérzi bennünk a férfit. Addigra csak idétlenül vigyorgunk, próbálkozunk, s a hölgyek úgy ejtenek le magukról, mint tehén az üzekedni készülő, de még fejletlen bikát.

E könyv alapján még senki sem mérhető igazán. Hajnal Anna jut eszembe, aki a Nyugat harmadik nemzedékének talán legkiválóbbja volt, hogy verseivel fölkeresvén Babitsot, a költő csak ennyit mondott: nagyszerű ez a vers, ez az egy vers, kedves Anna, de ha majd hoz nekem tíz ilyet, akkor lesz igazi költő. Egy jó vers lehet a véletlen műve is.

Kérégyártó György máris novellista. Nem kis dolog. Képei eredetiek, s ha nehéz is elkezdni egy novellát, kitűnően kezdte. *Tóth Gábor Univerzuma* Pilinszkyt sejteti, de gyökeresen más. *Marionettjéből* citálok s érzem: muszáj idéznem az egészet: „Hullott szavaink csöndje / páncélként fagy az útra, / s mi csúszkálni vágyunk / újra meg újra.” Kommentálhatatlan. *Garay Zsuzsanna* „Mint egy menyasszonyi fátyol, / úgy terül el a hajnal, / s a mézespercek csókja után, / kerek napot vajúdik az ég.” írja *Az első hóban*. Ilyen verseket írjon. Vagy ha jobban tetszik: vajúdjon. A szó legnemesebb értelmében. *Cselőtei Péter* megint a Mozaik-darabokban végtelen magányt sejtet. Olyat, ami oszthatatlan. Mint a szeretet. *Sárosdi Kristóf* „mindig, ha hó, mindig ha szél”, illetve *Novák Péter* „hol hajsza, hol határtalan” sorai jelzik: mindkét költő a vers „finommegmunkálásában” is járatos. Talán *Simon László* az, aki a leg-sokoldalúbb költő az egész könyvben. Bár a sokoldalúság semmit sem jelent, de összhatásában talán a legegységibb. *Fogarasi Zsolt* olyan hideglelősen talál telibe valamennyi versével, hogy még a *Vízlépcső* című rajzos-ötletverse is megbocsátható. *Békési Kálmán* nem kísérelte, önmagát adja, koncepciózus költő, a forma nem fogja gondolatait, úgy lép elé, mintha többkötetes költő lenne, s könyveiből válogatta volna. Gyönyörűek, ahogy a versvégek fölszállnak, s fokozatosan ejtik le csöppet se könnyű terhüket. *Molnár András* Dali-méretű

képet fest elénk: „Vérző madarak vernek / a horizontba éket, / az akták közül elvész / az Utolsó ítélet” *Klein László* csúcsára állított timpanon-versében végső kérdéseket feszeget, de nem filozofikusan, hanem a lehető legköltőibb fordulatokkal. *Balogh Ferenc* hexameterei játékosan hullámszerűek, egyelőre inkább a forma kedvéért. *Zsolti Bernadett* és *Csáki Ildikó* egy-egy „versikével” jelentkezik, de talán éreztetik; nem valószínű, hogy a költészet lesz az élethivatásuk. *Tarkányi Botond* is ír hexametert, itt azonban valódi verset olvasunk, kár a régies szóért (orcám). *Regényi Huba* vigyázzon: ha szonettet ír, akkor pontos rímeket illik használni; az undor-mámor pár nem rím! S versei is erősen archaizálnak, túlságosan nyugatosok. *Vásárhelyi István* versei is erősen Nyugat-gyökerűek, de megörvendeztet bennünket ilyen eredeti sorral: „s elporladtak a miértek”; a versvéget József Attila-i magasságba emeli: „De újra eljön a reggel / merev, monoton renddel, / az éjjel csak poros emlék, / futó, fanyar íz marad, / ahogy a kávéspoharat / és a friss vajás zsemlet / szomorú méla csenddel / bámulja az ember.” *Tallai Gábor: Allegória a határon* című már-már kisregénye mívelt, igazi prózai televény. Utolsó sora mint egy fölemelt mutatóujj jelez: „Aki határt szab a szeretetnek, az ember, s az ember múlandó látomás.”

A könyvet becsukván rémült leszek. Ennyi tehetség hogyan fér el a világban? Mi lesz veletek? Mert sokan vannak a meghívottak, és kevesen a választottak. Hogy ki hív meg és ki választ, azt ne firtassatok. A sűgásokra figyeljete és a sötét csöndre.

Van-e irodalomtudomány?

Vilcsék Béla: Az irodalomtudomány „provokációja”

Manapság mást sem hallunk, olvasunk a különböző médiákban, írott sajtóban, hogy ezt meg azt a szakembert megkérdeztük, mi a véleményük erről-arról. Ennyi szakember, azt hiszem, a világon nincs. Minden második szavuk az „azt gondolom”, vagyis csupa-csupa gondolkodó emberrel van dolgunk, és az ország mégis süllyed, mint Atlantisz.

Az orvostudomány eléggé egzaktnak tűnik, mégis, micsoda küzdelmet vívott a tanársegéd Semmelweis nagyírú professzoraival szemben, hogy mondjuk a boncolás után illenék kezdet mosni, méghozzá klórban, mielőtt várandós kismamákat vizsgálnának. Így járt az az ausztrál orvos is, aki több mint tíz éve, hogy fölfedezte: a gyomorban képződött hyperacidot az esetek nagy százalékában a *Helicobacter* telepek okozzák, melyek irritálják a nyálkahártyát, ami aztán gyomorsavtúengéssel igyekszik ezen baktériumokat elpusztítani. Ez nem sikerül, így aztán jobb esetben fekély alakul ki, rosszabb állapotában kilyukadhat a gyomorfallal. De még bizonyos rákfajták is összekapcsolhatók a folyamattal. Nem hittek neki. Pedig megitta a *Helicobacter*rel telt oldatot, súlyosan meg is betegedett, aztán antibiotikumokkal és bizmut-származékokkal meggyógyította saját magát. Ma már ez az első: szövetminta a gyomorból, előtte a vérvizsgálat (nyolcvan százalékban onnan is kimutatható a pusztító baktérium), aztán jöhet a kezelés. Hiába hát minden egzakt, de semmi sem mérhető a 2x2 igazságához. *Vilcsék Béla*, aki az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar docense, hatalmas könyvet írt, mind hosszúságát tekintve (318 old.), mind tartalmát illetően.

„Jó negyed százada, hogy HANS ROBERT JAUSS, a konstanzi befogadásesztétikai iskola vezéralakja Irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja címmel megtartotta nagy feltűnést keltő egyetemi székfoglaló előadását. Az azóta eltelt idő és az elmúlt másfél-két évszázad kutatási tapasztalata azt mutatja, hogy szaktudományos vértelmezésének erősödésével, eredményei gyarapodásával párhuzamosan mára már az irodalomelmélet kelt mindinkább idegenkedést társterülete, az irodalomtörténet képviselőinek körében.” Így kezdi könyvét, annak is BEVEZETÉS AZ IRODALOMTUDOMÁNYBA című fejezetét. A címen

hasra fektetett iksz terpeszkedik, jelezvén, hogy ilyen, mint irodalomtudomány, csak nagyon az elmélet síkján értelmezhető.

A kötet a Bevezetéssel együtt öt erős lábon áll. Foglalkozik a műalkotással, mint folyamattal, a francia szövegmagyarázó módszerrel, az angol-amerikai új kritikával, a chicagói iskolával, helyet kap a szláv strukturalizmus, ezen belül a lengyel a cseh, az orosz. Köznapi fülnek, egyszerű, mezei írónak már-már követhetetlen, valóban tudományos alaposságú elemzésekre is sort kerít: föltárul az akusztikus-grammatikai réteg, a kompozíciós réteg és a metaforikus és metonimikus ismétlődés. Mindezeket bőséges illusztrációs anyag teszi teljessé, bár aki ennek megfajtására készül, át kellett hogy menjen az érettségén és az egyetemi fölvételin matematikából és geometriából.

A könyv legizgalmasabb fejezete A MŰALKOTÁS SZÜLETÉSE. Ihlettel, vagy ihlet nélkül. Látomás és indulat, stb... „Ne feledjük: a poétika tárgyát hajdanán a görög poiészisz szó jelölte, amely minden szakértelemmel készített és maradandó emberi művet jelentett - tehát a ‘megcsinálást’, ‘csináltságot’, ‘csinálmányt’. Később ezt az értelmezést szinte minden nyelvben a szépirodalmi alkotásokra vonatkoztatták (poézis, Poesie, poetry, poesia, poésie, poezija).” Vilcsek Edgar Allan Poet idézi ennek megfelelően: „a munka fokról-fokra, egy matematikai probléma pontosságával és rideg következetességével halad előre - a megoldásig.” (A holló)

De Vilcsek Béla természetesen szembeállítja ezzel a jelenséggel Sámuel Taylor Coleridge ópiummámoros Kubla kánját, mint egy másik, végletes példát. Azt hiszem, a művészi alkotás kegyelmi állapot, egyfajta égi súgás, gondoljunk csak Kosztolányi gyorsírásos jegyzeteire, amelyeket azért kellett használnia, mert oly gyorsan diktálódtak a sorok, hogy egyszerű írással képtelenség lett volna lejegyezni. Ha a mű papírra vettetett, akkor jön a hideg, mérnöki munka, de hogy a mű elnyerje végső formáját, az is tehetség kérdése. Úgy kell érteni az arányokhoz, mint Gaudínak, Lechnernek, Makovecznek az aranymetszéshez és a statikához. Emóció, érzelm, szorongás, halál nélkül nincs igazi művészet. Ahogy Kosztolányi mondta: „ha nem volna halál, nem lenne művészet sem.” Summa summarum, irodalomtudomány helyett esszéket kellene használnunk a megismeréshez. Az esszé immáron bevett gyakorlat. Csak sokan elfelejtik, hogy az esszé - művészet. A negyedik dimenzió. Nincs tehát olyan, mint politikai esszé. Csak esszé van, amely mintegy „meglovagol” egy adott műtárgyat, legyen az irodalmi, képzőművészeti, vagy éppen zenei, és onnan, a nyeregből föllálva, egyensúlyozva létrehoz egy sajátos münemet. A negyvenévesen életére önkezével pontot tévő Belohorszky Pál is irodalomtörténész volt, meg esztéta, mégis esszéivel aratott múlhatatlant. Két könyve, *A múlandóság lovagrendje* és *Az égő rózsamáglya* fényes bizonyítéka, hogyan is kell fölemelni, vagy éppen leejteni más írók műveit. Semmiképpen nem tudományossággal.

Vilcsek Béla grandiózus könyvének vége felé Hans-Georg Gadamer idézi, mélységesen egyetértve „záró” szavaival: „De most félbehagyom. A beszélgetést, mely folyamatban van, nem lehet lezárni. Rossz hermeneutikus, aki azt hiszi, hogy az övé lehet, vagy az övé kell hogy legyen az utolsó szó.”

Hosszú a költő kabátja

Batári Gábor: Egy gramm metagrammatika

A huszonnyolcadik életévébe lépő költő második versköteté az elsőnek mind a húsz versét magában foglalja. Az első nem is könyv: *Üzenet Khámnak*, amolyan füzetféle. Fiatal költőhöz illő. Végre egy ifjú, aki időben (?) indul ezen a pályán. Bár ha meggondoljuk, a

Nyugat harmadik nemzedékének egyik legkiválóbbja, Kálnoky László huszonhét évesen kiadott első verskötetével már megkésett szerzőnek számított. Ahhoz képest viszont, hogy az én nemzedékem legtöbb írója-költője jóval a harmincon túl indult, hát szerencsés ember Batári, hogy Isten közbenjárt ügyében. És jól tette. Ha vele marad, elkíséri a metagrammatikától a metafizikáig is.

A Littera Nova Kiadó Kortárs Magyar írók sorozatában helyet kapott *Egy gramm meta-grammatika* formaművészt sejtet, vagy legalábbis olyan költőt, aki a nyelvben alaposan megfürödve, mintegy láncszem, kapcsolódik a posztmodern divatjához. Erről szó sincs. A költő a nagy Nyugat-nemzedékek és az Újhold vonulatának, illetve a modern nyugat-európai és amerikai költészet limesén egyensúlyoz, s megbillen néha, de el nem esik. Ha erre billen, a Pilinszky-Nemes Nagy Ágnes hatást érzékeljük, így ír a *Születésben*: „Vemhes szarvas áll / az alkony tüztől / bíborló réten. / Szemközt a leöletett / bárány; nézi őt / némán, szelíden. // Szarvai közt a Nap, / Hold és a csillagok.” A költő egyik legnagyobb erénye, hogy versvégei föl szállnak és elhagyják a papír szűkös terét. „Kehelycsapdáimból orozz / édes harmatot, / csillagmagzatot, / hogy elmondhasd; / ama Hajnalcsillag / gyötrelmét / ismerem.” (Igazyöngy)

Ilyen még a *Koponyák hegyén* utolsó két sora; „Kereszten halódik a testté / lett bocsánat.” Vagy a *Remény* befejezése; „mégis lebeghetünk, akár / az égig ragadott / menyasszony.”

Adyhoz nyúlik vissza az Üzenet Kháronnak ódája; „Öt sebből vérzik az Élet Cinkosa. / Tudd; urad, a halál halott.” Nem azt akarom én ezzel mondani, hogy Batári nem szuverén költő. Nagyon is az. De ahogy Bartók első nagy zeneművének, a Kossuth-szimfóniának már a teljesen fölverte bartóki attitűdön még átszüremlik Liszt hangzás-lélegzetvétele, vagy József Attila rapszódiaín Kosztolányi hangja, a korai Pilinszkyn a József Attila-i versformálás, úgy a fiatal Batáriban ott van mindez együttvéve, saját egyéni színekkel elkeverve. Tud ő hetyke, garabonciás is lenni. A *Kétes aforizmában* így fogalmaz; „Az a költő, akin minden hosszú, / például haj, sál, kabát, stb. / Az a kabát, amin hosszú a költő, / és az a minden, amiben a költő / hosszú és a kabát rajta, / sőt a haja is, na meg a sál.” És mégsem garabonciás, mert ironiája leegyszerűsíti. Az olyan címekkel is, mint a *Szűrtrealizmus* vagy a kötet címadó versének nyelvi játéka. Már-már posztmodern, mondhatnánk, de az ironia nem azonos a cinizmussal. Eckermann mondta Goethének; „Könnyű szellemesnek lenni, ha semmit sem tartunk tiszteletben.” Batári átbillen oda is, de mindvégig tisztelettudó. Nem harsány, nem botránkoztat, mert noha tudja, hogy a botrányok már pedig szükségesek, de megtapasztalta, hogy jaj a botrányokozónak. Komoly és nyugodtan ki merem mondani, nagy verseiben érezhető az irány. Mert az bizony nagy közhely, hogy az ironia megment bennünket az önsajnálattól. De hát ki az, aki sajnálatja magát? Thomas Mann? Dosztojevszkij? Kafka? Halálosan komoly műveikbe épphogy csepegtettek valami mosolyt. Vagy inkább bájt. Ahogy Kosztolányi.

Batári Gábor prózája is vers. Hogy mi lesz belőle, költő, vagy prózaíró, vagy éppen többműfajú alkotó, azt hiszem, lényegtelen. Írásművész. Még a nyelvnek legmesszebb jutó játékaiban is árulkodik minden sora arról, amit ma a leginkább hajlamosak vagyunk elfeledni, hogy a művészet szakrális.

A Föld istenei

Szabadi Katalin festőművész tárlatmegnyitója

Hölgyeim és uraim!

„A festők a Föld istenei, a költő semmi.” Goethe vallomása pont az ő szájából kissé meg-hökkentő, de ha alaposan belegondolunk, nem akad kételkedni valónk. A közönség kedveli az

efféle misztikumba hajló írói megnyilatkozásokat, például azt, hogy Gogol tűzbe hajította a Holt lelkek második részét, erre Franz Kafka, a XX. sz. Gogolja, ha barátja, Max Brod ki nem veszi a kezéből, és meg nem esküszik, hogy soha ki nem adatja e műveket, ugyanezt cselekedte volna. Szerénység, vagy álszerénység? Nagy, Újholdas öreg költőnk mondta nekem egyszer, hogy fiacskám, te még túl fiatal vagy és kezdő ahhoz, hogy szerény legyél! Hát igen. Goethe, Gogol és Kafka - lehettek mire szerények. De mi? A korosztályunk? Az ötvenes évek közepén születettek? Akik nem érhettünk meg nagy katarzisokat, két háborút, forradalmat? Hála Istennek, vagy sajnos?

Isten áldása, vagy a sors verése, hogy az ember művész? Döntse el ki-ki maga. Azt azonban nem szabad elhallgatnunk, hogy az emberek, úgy általában úgy hiszik: a művész legyen szegény, az való hozzá. Ismernek rémes történeteket, az alkohol-mérgezett Modiglianiról, Utrilloról, aki, miután itálra sem maradt pénze, gumicsővel leszívta az autókból a benzint... Hát, ez a sors az, ami nekik való. Van Gogh-é, aki életében mindössze egy képet adott el, akinek Napraforgóját pár éve minden idők legnagyobb árverési összegéért, ötvenmillió dollárért vásárolt meg egy japán cég, hogy irodáját díszítse. De vajon rendben van-e így? Nem. Nincs rendben. Nem is minden művész él ilyen körülmények közt. Ma megosztott a művésztársadalom. Ma, amikor a tévé ellátogat a művészet estí rejtekébe, csupa csillogást mutat és csupa rejtélyt, ahová minden ember vágyik, hogy legalább egyszer a vendégük lehessen. Ezek az úgynevezett sztárok. És vannak a művészek, mindenféle jelző nélkül, noha köztük is ragyognak sokan, mint az Esthajnalcsillag. Ilyen ez a művészházaspár is. Szabadi Katalin és Weinacht Péter. Utóbbi, a tehetséges, mi több, kitűnő grafikus egy drámai pillanatban megsemmisítette valamennyi rajzát. Most Villont fordít. Szabadi Katalin túl a festésen, de legalábbis vele párhuzamban ír. Verset, prózát, mindent. Kisregénye megjelent a később akornokok által megszüntetett, Juhász Ferenc vezette Új Írásban, 1991-ben. Pedig én aztán tudom: csak kiváló írásokat közölt a lap, lévén a híres költő kényes ízlése, hatalmas tudása, szűrőképesége nem engedett selejtet a folyóirat lapjaira. Weinacht Péter egyszer az egész lapot illusztrálta. Nagy megtiszteltetés. Most húszezer forintból élnek hárman, mert gyermeket is nevelnek. Sokan gyakoroljuk ezt a bűvészmutatványt manapság kis hazánkban. De közülünk ki küzd meg ezen fölül még a saját démonaival is? Azzal a plusz teherrel, amely akár édes is lehet? Igen. Mert ők ketten reneszánsz emberek.

Szabadi Katalin. Húsz év a pályán. De pálya ez? 18 éves kora óta önálló. Egyetlen esztendő végzett el a képzőművészeti szakközépben. Mint minden erős egyéniség, ő is összetűzésbe került tanáraival, így hát röpkölnie kellett. A szó másik értelmében is. Mert lába most sem éri a földet, néha csak centikkel, olykor, ha fest, biztosan beleér a fellegekbe.

Ha estin is, de elvégezte a gimnáziumot, leérettségizett. Aztán a már közhelyszerűvé süllyedt művészlét állomásai: volt figuráns, hüvelyválogató, földműves, takarítónő, dada egy nevelőotthonban, ápoló és büfésnő, majd gépíró, tanult szakmája szerint, napilapnál. Az élményanyag tehát teljes.

És most nézzünk körül. A falakon a képek, a roppant élményanyag lenyomatai. Nem hiszek a pokolban, ő sem onnan tért meg, mint Orfeusz az alvilágból, inkább hiszem a Mennysors hiányát, amely életének nagy hiátusa, már ami az őt körülvevő világot illeti. De belül ott ragyogott és ragyog ma is, ha másként nem, hát sötéten - a Mennysorság!

Pilinszky említi, fényképek és képzőművészeti alkotások kapcsán: az igazán jó kép az, ami egy halálraítélt cellájában is elviselhető. Hogy Szabadi Katalin képei ilyenek-e? Istennek hála nem voltam még halálraítélt, bár mindannyian azok vagyunk, nap mint nap küszködünk a halállal, úgyhogy van tapasztalat bőven. Igen, a képek elviselhetők. Mi több, kéri magát

falainkra. Fölmelegít vagy inkább csak fényt ad? Van, mikor fagyaszt, van, mikor fénylik, de melegít is, mint mikor az ember csattogó mínuszokban meglátja a távolban ropogó tüzet.

Kéregető Madonna, Békés, Rend. Golgota, Síró Madonna, zuhognak ránk a képek, s közben földereng Edvard Munch misztikus expresszivitása, a „homályló északi fény borongása”, vagy Sassy Attila, de még inkább az elmeegógyintézet tömegsírjába taszított Gulácsy. Nyomaik nem fedezhetők föl a képeken, csak boronganak, mint előképek, mint a jungi kollektív tudatalatti, vagy még inkább a művészi evolúció DNS-láncszemeinek Szabadi Katalinnál kicsúcsosodó sugaraiban. Át- és megélt képek, mérthű megváltás- és szenvedéstörténet, a var fedte sebek állandó megnyílása - a festék. És a hit, az egyfajta sajátos egyetemesség. A Madonna sápadt két keze, a festő homlokán. A lenyomat a mű: mint papírban a vízjel. Vigyázzunk rá, mint Adynál az őrök. Kik, ha vannak még, vigyázni(?) fognak a strázsán.

Úgy szeretnénk meghalni, mi, férfiak, mint Rubens puha párnák közt halt egy nővel hálva. De hol van az a sok, nagy rubensi örvénylés Rembrandt sötétségéhez, Grünewald görceihez, Ribera vörösbarna kínjaihoz? Vagy a Rómából elkergetett Caravaggio kozmikus magányához?

Szabadi Katalin egyszerűségéhez? Ki ez a festő? Látható vagy láthatatlan? Tóth Árpád, szomorú fejét lehajtva tán épp neki mormolja: „Lesz-e másképp? várjam? ne várjam? / Lassan szétszéled a homályban / Bitang jószágom, kedvem, vágyam. / Nyomukban, mint fekete bundás, / Begyűrt süvegű öreg kondás, / Hallgatva ballag a lemondás.”

1994.

Minden egész eltörött

Beszélgetés Makovecz Imrével a róla megjelent album kapcsán

A makoveczi napsütés rosszkedvünk kilencvenhatos, vagy örökös (?) telét tündöklő nyárrá változtatta át. Shakespeare drámai magasában most épp egy könyv formájában sugároz. Építészeti sorozat nyitódarabjaként, Gerle János szerkesztésében, a Mundus Kiadó gondozásában föltárulkozik a súlyos életmű: képből és szövegben, épületekben és interjúkban. Belelapozván egyetlen szó jut eszembe. Evangélium. Az építész szavai viszont komor idöket sejtetnek.

- „Mi az Apokalipszis világát éljük, a létünkért, szellemi megmaradásunkért kell küzdenünk. „Föltöretett az első négy pecsét? Vagy már a hatodik repedezik? Hogyan éli meg Makovecz Imre saját, ambivalens kiválasztottságát?

- Forrásokhoz kell nyúlni ahhoz, hogy az Apokalipszis szót, fogalmat, érzelmvilágot az ember megpróbálja a mai világra alkalmazni. Nem árt Hamvas Bélát, Pilinszkyt és másokat ismerni ahhoz, hogy ebben a kérdésben tisztán lássunk. Az említett két szerzőnél, de egyébként sem jelenti az Apokalipszis a - véget. Jelent viszont egy sajátos világot, ahol a dolgok közötti kapcsolatok változnak meg. Szülő és gyermek, apa és fiú, férfi és nő, az ember és az idő kapcsolata változik meg. Az a kultúra, amelyik kőből épít egy több mint száz méter magas gúlát, amelynek súlyközpontjában búzaszemeket helyez el, sokezer évvel ezelőtt, s ha azokat a búzaszemeket kivesszük onnan és elvetjük, kiderül, hogy él, termés lesz belőle, nos, ez a kultúra emlékeztet az Édenre. A mai korban elemeikre estek szét a dolgok. Minden egész eltörött. Ebben a világban az emberi élet drámájának nagyobb a súlya, mint az élete céljának. A drámát viszont félreértik. A valódi drámát a fogyasztással próbálják pótolni egy alvilágban; ennek legjobb példája az Internet. Amelynek „segítségével” randevút lehet megbeszélni mondjuk a Louvre-ba a Mona Lisa előtt, bár lakjon egyikük Kaliforniában, a másikat

Budapesten, s noha sohasem látták egymást, a gép minden információt megadott nekik, külső és belső tulajdonságaikat illetően. Egy ilyen világban eltűnik, mert el kell tűnnie annak a drámának, amelyet meg kellene élnünk. A telefon helyettesítheti a találkozást a beteg, idős anyámmal. Lemondok tehát arról a lehetőségről, hogy megéljem az életem drámáját anyámmal, a testvéreimmal és a barátaimmal, és ahelyett, hogy fölkeresném őket, televíziót nézek... vagyis eldobom magamtól a jelenlét egyetlen lehetőségét, vagyis ezt a drámát. A ma embere mindezt tragédiaként és nem drámaként éli meg. Ez az Apokalipszis. A Teremtőtől történt teljes elszakadásban, nemcsak a tragédia jelenik meg, hanem a szabadság is. Ennek az apokaliptikus világnak a legsúlyosabb problémája az, hogy az ember a saját pszichéjét szakadékként éli meg. És rémülten-szédülten bámul bele a szakadékba és nem veszi észre, hogy ezt a szakadékot ő maga hozza létre. Holott katedrális is építhetne. Ezt az egészet embertársaimmal megértetni és magamat erre kondicionálni hosszabb távon, nem olyan egyszerű dolog. Garantáltan alkalmatlan a kiválasztottság-tudat mindene, mert az elveszejtett embernél szabadabb és kegyelmesebb állapotban nem létezhetünk Isten előtt. Ha valaki kiválasztottnak érzi magát, ördögi tévedésnek esik áldozatául, mert önmagát megkíméli a strapától. Ha az ember nem képes az életét a drámán keresztül megélni, akkor csak egy emberdarab lesz, töredék. Ez is az Apokalipszis. Ez az ítélet! Az ítélet - bármennyire is tisztelem a reformátusokat - nem egy református prédikátor szájából elhangzó vélemény, nem egy XIX. századi retorika; az ítéletet magunkban hordjuk és rajtunk, szabad embereken múlik, hogy ez az ítélet hogyan hangzik el. Ezt a felelősséget nem lehet az Istenre és az ellenségeinkre hárítani.

- *Tudom, hogy sokan, sokféleképpen fölteszik a kérdést: miként hatott a makoveczi gondolkodásmódra Kós Károly építésze, nemzeti romantikája. Úgy érzem, ez most és itt, megint csak megkerülhetetlen...*

- Számomra, mint annyi más, az építészet sem stiláris kérdés. Ilyen értelemben tehát nem hatott Kós Károly. Másrészt azonban nagyon is. A nemzetközi politika Trianonnal sújtotta Magyarországot és szétverte azt, meghiúsítva ezzel az egyesült Európa lehetőségét. Szét kellett verni! Mert abban az időben Magyarország egy rendkívül eruptív szellemi központ volt. De nemcsak abban az időben. Már a Habsburgok is igyekeztek el- és lenyomni ezt az országot, megszüntetni azt, amit jelentett és talán ma is jelent: szellemi olvasztótégelyt. És ott állt Kós Károly egy fölfelé ívelő karrier meredekén, nagy nemzetközi kapcsolatokkal, eleven európai szellemiség kellős közepén és az utolsó vonatra fölszállt és elment Sztánára. Bekattant a vasajtó mögötte, s azt a preraffaelita magatartást kezdte el gyakorolni, hogy lemondott a karrierről, megtanította a kalotaszegieket gyümölcsfákat ültetni, majd kitalálta, hogy politikusnak megy és ezt az egész Kalotaszegyet megpróbálja fölemelni, vagyis amiről már beszéltem: megteremteti a lehetőséget az élet drámai megélésére. A buddhizmus azt mondja, hogy az, akinek már nem kell újra megszületnie, az eltűnhet a szent semmibe. Viszont megmutatják neki, milyen lesz az emberiség sorsa, ha nem tér vissza. Iszonyú nyomorúságot talál, állati sorba degradálódást és pusztulást; akkor azt mondja, visszatér. Kós Károly a magyar szellem örlelként vállalta, belemegy a sötétségbe, hogy ott újra és újra fényt gyűjtsen és megteremtse a világosságot. Észrevehető, hogy itt is és mindenütt, a dramaturgia fontosabb számomra, mint a dolgok végső megformálódása, ok-okozati összefüggése. Az ő élete és magatartása viszont hat rám a mai napig. Nem mérhető az a hatás, amit ő gyakorolni tudott mindannyiunkra, csak abban a feltétel nélküli tiszteletben, ami körülveszi őt napjainkig. Tabuként védett a magyar nép számára. És a magyar nép ellenfelei számára is.

- *„Szívemben esztendőik tudják, hogy nem lehet / egyszerre élni és szeretni.” Babits sorai egy nagyon is létező dualizmus paradoxonját mutatják. Vajon életed, szereteted és művészeted alkothatnak-e triptichont?*

- Én nem tudom szétválasztani az életet és a szeretetet, mint Babits teszi az idézetben. De egy kupacba sem tudom rakni. Igaz, a triptichon, ahogy a Szentháromság is, egység. De mi is a szeretet? Általában, sajnos, ezt a szót mi egy kicsit szűkített értelemben használjuk. Nemcsak a praktikus életre gondolok, hanem a kereszténységre is. Szeretni: ezt a szót valamilyen érzelmi vonatkozásban használjuk. Szeretek dolgozni. Szeretem a krumplilevest. Szeretem az állatokat. Használjuk ezt a szót minduntalan. Vajon miért? Mert igaza van a nyelvnek: az ember igenis szereti a krumplilevest és a többi, és hirdeti: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Vagyis szereti saját magát, ha szereti. Jaj annak, aki nem szereti saját magát! Ha valaki van olyan pofátlan és azt hazudja önmagának és másoknak, hogy ő nem szereti saját magát, az egyéb aljasságra is képes. Mert igenis mindenki szereti saját magát; persze, lehet, hogy beteg, esetleg valaki meggyűlöltette saját magát saját magával, vagy valaki szerencsétlenné tette őt, de akkor legyen haragja azzal szemben! Ki fogja megvédeni őt? Csak saját maga. Ahhoz pedig szükséges önmaga szeretete. Mert szeretni csak az képes, aki önmagát is szereti. Tehát fölül kell emelkedni teremtettségi állapotán. Ami azt jelenti, hogy látja önmagát. Ahogy Pilinszkynél: Isten látja, hogy kimeredek a földből. A kereszténység legnagyobb „találmánya” az, hogy az embert az Isten társává teszi. Mert megtörtént a megváltás. Most ezt vagy tudomásul vesszük, vagy ne is beszéljünk a szeretetről. A szeretet nem érzem. A szeretet kozmikus létforma, ahol nincs betegség. Ahol a részek nem szakadnak le az egésztől. Mert a szeretet fogja össze. A szeretetnek nincsen ideológiája. Csak gyakorlata van. Csak megélni lehet. Meg kellene élni mindnyájunknak...

A két ülésben

„...a remény - mint szalma közt kidöntött pléhedény”

Pilinszky azt mondta, hogy a hívő ember kétszer tér meg: egyszer, mikor kisgyerek, majd később felnőttkorban újból, de ez mindenkinek más-más időben történik. Önnél mikor volt ez a második újbóli visszatérés, s hogyan jött létre?

Koppány Zsolt: Pilinszky esetében ez úgy történt, hogy a Baitz Erzsébet alapította női Szervita rendben Rákospalotán, amely elárvult lányok nevelőintézete volt, ide járt, ezekhez a lányokhoz. Nagyon élvezte a kapcsolatot velük, mert itt a mély megbánás és a mély bűnözés találkozott a hittel és reménnyel, a szeretettel, és ez csapott össze benne, s kitörölhetetlen nyomokat hagyott lelkében. Ez meg is jelenik egyik versében, amikor azt írja, hogy: „Micsicsák rabruhát viselt, / én habos gallért és bársonyruhácskát”.

A második megtérése pedig, ha jól emlékszem, akkor történt, amikor az egyik hajnalon lement, érettségi után, és meggyónt. Ő úgy írja, hogy beült a gyóntatószékbe és a pap arca oldalról olyan volt, mint egy kavics; tisztára mosott és hófehér. És akkor visszatért a gyerekkor, visszatért minden, s ez abszolút megtérés és az Istennek a megtalálása. Nálam szintén hasonló volt ez az egész, gyerekkoromban elsőáldoztam, gyóntam, mindenféle dolgokat csináltam. Az iskolában egyszer a tanárnőt megkérdezték a gyerekek, hogy van-e Isten - ez a hatvanas évek elején történt -, és akkor azt mondta fölnevetve, hogy hát nem nagyon létezhet, mert akkor elütötte volna egy űrhajó vagy repülőgép. S mi, gyerekek, el is hittük ezt, és rögtön elment a hitünk is abban a pillanatban, mert logikus magyarázatnak tartottuk, hogy ha Isten ott van a felhők között, akkor egy űrhajó elütheti. Aztán a szomszéd kislány, akivel együtt nevelkedtem föl, szintén lebeszélte Istenről, s mondta, hogy az ember felelős minden cselekedetért, és Istenre hivatkozni nem lehet. Ezt mondjuk ma is, tudom, hogy így van, de én nem hiszek ebben, szerintem minden megtervezett és minden előre kiszámított, mint egy színdarabban, és abszolút hiszek az eleve elrendelésben.

A második megtérés. Amikor ez a pogány korszakom véget ért, akkor az Ecclesia Szövetkezethez mentem dolgozni, mint eladó, ahol régi ikonok, áldozási és balázsolási gyertyák közt éltem, papi ruhák és mindenféle temetési kandeláberek között, és ez olyan irányban hatott rám (és a papok állandó jelenléte), hogy ez abszolút visszahozta a vallást, de nem az ecclesiás-egyházias értelemben, hanem egy belső megfogalmazásban, tehát párbeszédet kerestem az Istennel. Nem az egyház vitt el ide, és én ismertem, főleg azokban az időkben, a hetvenes évek közepén, a békepapokat, akik inkább hajlottak a hatalom felé, mint az egyszerű emberek felé. Anyám mondta, hogy egy öreg melóstól hamarabb kapok egy darab szalonnát és kenyeret, mint egy ilyen paptól. Ecclesia Szövetkezet. Inkább a hely hangulata és ódonsága, régisége, ami megfogott. Volt apácák jártak be mindenféle rendből, az egyik csomagoló pl. laikus szerzetes volt, és ezek az emberek irtóztató mélységekben tudtak gondolkodni és élni is. Mindez a verseimre is visszahatott és fölfedeztette velem a Nyugat nagy költői után Pilinszkyt, mint az Újholdas nemzedék legnagyobb alakját. És a neokatolikus líra legpregnánssabb képviselőjét. Azért sorolom ide Pilinszkyt, mert azt a vonalat követte, amit a nyugat-európai irodalmakban Claudel és Bernanos képvisel, nálunk Rónay György, Sík Sándor és Mécs László. Pilinszky azonban nem papköltő, mert a papköltőnek van egy igen rossz mellékíze, mert valaki vagy költő, vagy katona, vagy pap. A kettő együtt nem megy, mert mindhárom más embert kíván. Mert a katona és pap önálló gondolkodást kíván. És a költői művészet mélységesen elvont, abszolút nem földhözragadt, hanem teljes mértékben lebegő. Valaki nekem egyszer azt mondta, hogy a művész hüllő és a költő, az a madár. Mert a hüllők és a madarak sokban azonosak, és éppen ezért a hüllő, mint öslény, a művész, a költő pedig egyik ága, a madár. Ez nagyon érdekes megfogalmazás, szerintem. Na most, az, hogy Pilinszky így tért meg újra, és én is így tértem meg, és talán sokan mások, persze nem bizonyít semmit, mert van, akinek nem kell kétszer megtérnie, hanem azonnal megtér. Van, aki így születik, van, aki megtagadja és később lesz azzá, pl. Szt. Ágoston, aki gyűlölte a katolicizmust és megtért felnőtt korában. Ilyen volt az egyik legnagyobb példa, Szent Pál apostol, az úgynevezett, pálforduló. Ma rengetegen teszik ezt a közeletben, de nem ilyen súllyal, ahogyan Pál apostol, mert ő valódi bűnbocsánatot kapott és valóban megtért, még hozzá katartikus erővel tért meg, és lett katolikus, lett apostola a katolicizmusnak.

- Pilinszkyvel kétszer találkozott mindössze, s mégis életében egy pillanatig nem tudja feledni; olyan nagy volt kisugárzása a költőnek?

K. Zs.: - Igen, főképpen azért, mert a versei és mindenféle írásai meg fényképei alapján egy mogorva, sötét, magának való, bezárkózott szentnek gondoltam, aki ül a sötétben és az arca is sötét, és mindene sötét, és irgalmatlan és halálos. Dehát ahogy kinyitotta az ajtót, egy végteleenül vidám, nem magas, nagyon vékony ember jött ki elé, aki úgy viselkedett, mint egy ötéves kisgyerek. Be volt gipszelve a karja, mert amikor Galsai Pongráccal együtt feküdt Balfon az idegstanatóriumban - idegbetegségek végtagokra húzódnak és ezekkel kezelték mindkettőjüket -, ült egy fotelban kicsit kapatosan, és elaludt, majd ebből a fotelból valamilyen módon kiesett és elfeküdt a bal kezét. Ami azt jelenti, hogy nem tudta mozgatni, s hosszú hónapokig kezelték, mire visszatért fogási képessége. Olyasfajta zsibbadás jött létre a sok fekvéstől, hogy majdnem elnyomorodott a keze. És ezt a kezét föltartva, mint egy ilyen felkiáltó jelet, futkározott előttem. Mondta, hogy balesete után sokan azt hitték, affektál, mert úgy nyúlt az evőeszközhöz, pénztárcájához, mint valami affektáló hölgy, de közben betegsége okozta ezt. Aztán leültetett és olyan adag kávéval kínált meg, ami, azt hiszem, egy lónak is sok lett volna. Egy háromdecis bögrében kínálta, de én nem fogadtam el, mire ő megitta, aztán cigarettát cigarettára gyújtott. Azt hiszem, egyfajta passzív öngyilkosság vezetett a halálához, mert úgy élt, hogy semmiféle egészségügyi és egyéb problémára nem volt tekintettel. Az biztos, hogy olyanfajta hívő volt és olyan hatalmas hívő, aki tudta, minden mozdulata, minden

lépése, minden gonoszsága (ami persze nem volt), minden félrelépése, perverzítése meg van bocsátva abban a pillanatban, hogy elkövette. A kisugárzása persze ilyen irányú volt. Úgy tekintett rám, mintha húsz éve ismerne, pedig akkor ismert meg. Rengeteg levelet írtam hozzá, amire nem válaszolt, azt hiszem, 17 levelet és már kezdtem benne csalódni, amikor megmutatott egy borítékot, amit nekem címzett meg, csak egyszerűen nem jutott oda, hogy megírja. Mindenképpen akart válaszolni, de sok kínja volt a szívével és egyéb bajai is voltak. Törőcsik Mariéknál rengeteget tartózkodott Velemben, Vas megyében. Gondolom, ha már írt valakinek, egy kezdő költőnek, akkor nagyon szépet, nagyon jót, iránymutatót akart írni. Kétszer egy órát beszéltem vele, és megnézve verseimet, abszolút biztatott, de hozzátette, hogy nem mond semmilyen iránymutatást, mert mindenki a saját útján kell, hogy járjon. És Németh László, aki furcsamód a mestere volt, azt mondta neki, hogy az Apokrif utáni korszaka nem az igazi irány, és hogy abban az irányban haladjon, amin előtte járt. És ő azt mondta erre nekem, hogyha ő ezt betartja, akkor ő nem az a Pilinszky, akit ismer ma a világ, mert a saját utat kell megtalálni és ebbe senki nem szólhat bele. Legfeljebb bizonyos kis elágazásokat mutathat, fölviláncolhat, mint mikor egy barlangba belépünk és gyertyát gyújtunk, és a gyertyát utána hirtelen elfújuk: tehát meglátni egy pillanatot, meglátni, hogy ebbe az irányba kell haladni.

- Egyedül Ön szokott alkalomadtán Pilinszkyről írni; miért van az, hogy ennyire meg nem értett költő még ma is? Hiszen ő az isteni megváltásban bízott, személye tengelyében a szeretet fogalma állott.

K. Zs.: - Én ezt kutyakötelességemnek tartom, hogy állandóan beszéljek róla, s még egy ember van itt ebben az országban, aki ezt teszi, Kocsis Zoltán. Aki, mikor meghallotta, hogy meghalt Pilinszky, abbahagyta koncertjét a Zeneakadémián, és bejelentette a tragédiát. Minden nyilatkozatában megemlíti, mert az emberek hajlamosak elfelejteni, főleg akkor, amikor valaki nem állt a reflektorfényben, mint Pilinszky. Ellentétben sokakkal, akikre még mindig emlékszünk, és akiket még mindig sokkal jobbnak tart az irodalmi közvélemény, mint Pilinszkyt. Az én meggyőződése az, hogy Pilinszky János 1945 (az egyik választóvonal az irodalomban) óta a legnagyobb magyar költő. Ezt onnan gondolom, hogy elég tőle elolvasni három sort - s ezt pedig Törőcsik Mari mondta nekem, hogyha őt nagyon okos emberek faggatnák arról, hogy miért nagy költő Pilinszky, akkor ő azt mondaná, hogy csak. Ez a válasz persze nem elégséges, de ha tovább faggatnák, akkor csak annyit mondana, hogy nyissanak föl egy könyvet tőle és olvassanak el belőle három sort. Hát azt hiszem, így tudok én is nyilatkozni, ilyen elementárisan tudott írni és olyan sűrítetten, amire a magyar költők közt nem volt még példa a hét évszázad magyar költészetében.

Pilinszky abban különbözik, hogy nem magyar, nem középkelet európai, hanem egyetemes. Vagyis katolikus költő. És ettől lett nagy és ettől lett világhírű. Ugyanis egy amerikai költő mikor itt járt a halála évében, 81-ben, azt mondta az újságoknak, hogy Pilinszkyt jött meglátogatni. Akkor mondták neki, hogy épp most halt meg, nagyon sajnálkozott, s azt mondta, ma ő a legnagyobb és legismertebb magyar költő az Egyesült Államokban. Na most, ha az USA-ban valaki a legismertebb költő, az már azért jelent valamit, ellentétben azokkal a költőkkel, akiket nem ismernek nyugaton és az USA-ban.

A katolikus oldalról sem a legismertebb költő, sajnos azt kell hogy mondjam, mert a katolikus dogmáknak nem felelt meg. Tehát a papköltők és az egyházi költészet felől közelítjük meg őt, ott is kilóg a sorból, mert túl világinak hat és túl egyetemesnek. Mert a katolicizmus nem az egyetemességet tartja magáénak, hanem ami egészen más, amit nem tudok meghatározni. Tehát Pilinszky mindkét oldalról az ún. nem hivatalos állami és hivatalos katolicizmus felől sem volt elfogadva. És ez valószínűleg azért van, mert soha senki, aki ilyen

magasságba elért, gondoljunk csak Van Goghra, soha nem felelnek meg, mert mindenhol kilógnak. Pilinszky írta Jézus Krisztusról, hogy először kinőtte önmagát, aztán kinőtte a népét, végül kinőtte a világot, s ezen kellett meghalnia. Nos, Pilinszky is ugyanezt tette; kinőtte önmagát, kinőtte a népét és belenőtt a világba (mert a világot csak Jézus tudta kinőni), a magyarság pedig nem szereti az ilyet. Ha valaki nem csak magyar többé, hanem egyetemes, akkor nem értik meg és akkor kívülállóként kezelik. Általában a magyar költők úgy nyilatkoznak, hogy nem is akarnak többek lenni, csak jó magyar költők. Hát ez kevés ma! A lényeg az, hogy kilépjünk a világba, és a kultúra is kilépjen a világba, minimum akkora íróink legyenek, mint amilyen zeneszerzőnk volt Bartók Béla.

- Miért hatotta át Pilinszky költeményeit a reménytelenség?

K. Zs.: - Nem tudom, miért gondolja Ön, hogy Pilinszky költeményeit átjárja a reménytelenség? Nem járhatta át, ugyanis Pilinszky katolikus volt, tehát Istenben hitt, s aki hisz Istenben, nem lehet reménytelen. Inkább azt mondhatnám, hogy a valóságot mutatta föl, és a valóság az sokszor kiábrándító. Ezt úgy értelmezi, hogy a filozófus a megismerés felé közelít, a gondolkodó pedig a semmi felé. A két dolog egy idő után találkozik, mert nem párhuzamosak. Ugyanolyan ez, mint a Jákob létráján a fölfelé haladó angyalok ugyanolyanok, mint akik lefelé haladnak. Tehát a megismerés és a semmi felé való közelítés, az egy töről fakad, csak az a különbség, hogy a filozófus 100%-ig be akarja bizonyítani azt, amit mond, a gondolkodó pedig nem akar semmit se bizonyítani, csak kimond valamit, vagy elhisszük azt, vagy nem. Hát Pilinszky az utóbbihoz tartozott. Gondolkodó volt, s a rilkei mondattal élt, hogy a tények miatt soha sem ismerhetjük meg a valóságot. Tehát a művészet feladata az, hogy lerántsa a tényeket a valóságról, mert nem az a valóság, amit élünk, az csak a realitás. A valóság az a mélységben van. Erre nagyon nagy példa az Apokrif című versének második szakasza. Idézem: „Ismeritek az évek vonulását, / az éveket a gyűrött földeken? / És értitek a mulandóság ráncát / ismeritek törődött kézfejem? / És tudjátok nevét az árvaságnak? / És tudjátok miféle fájdalom / tapossa itt az örökös sötétet / hasadt patákon, hártyás lábakon? / Az éjszakát, a hideget, a gödröt / a rézsút forduló fegyencfejet / ismeritek a dermedt vályukat / a mélyvilági kínt ismeritek?”

Hát ez az, amit mondtam, hogy ez a valóság; nem az a valóság, hogy mi itt ülünk és beszélgetünk, hogy széplányok jönnek-mennek az utcán, hanem a pusztulás, az a pusztulás, ami a mélyben csorog a talpunk alatt a földben, a halottainkban, a temetők mélyén, a valóság mégis ez. Az más kérdés, hogy ha hiszünk a föltámadásban és hiszünk a mennyországban, amit Pilinszky a Sötét Mennyországnak nevezett, akkor is reménytelen minden, de persze ne legyünk nihilisták, mert pontosan azért kell élnünk, hogy megtámadjuk a mélyvilági kínt, hogy fölülemelkedjünk minden problémán, ami nagyon nehéz. De persze ezt is csak akkor tehetjük meg, ha Isten erre rendelt bennünket. Ha nem erre rendelt, akkor egész más a feladatunk a világban. Egy biztos: Pilinszky nem volt reménytelenséggel teli, és azt hiszem, hogy verseivel ellentétben ő abszolút optimista volt. Még csak azt se mondanám, hogy sötétén látott, mert aki így látja a valóságot, nem a realitást, ismétlem, hanem a valóságot, az mindenre föl van készülve és tudja, hogy mi következik. Tehát ő olyan mélységbe hatolt le, a valóságba, ami már optimistává teszi az embert. Akkor hát túl van jón, rosszon. Az ő költészete, prózái, drámái mind erről szólnak, és valahol a Szt. Ágostoni kinyilatkoztatást is eszembe juttatja, ahol is ez áll: „Valakit vagy azért szeressünk, mert jó, vagy azért, hogy jó legyen”. Ez a legszebb katolikus megfogalmazások egyike. Tehát Pilinszky ugyanezt tette. Ő mint személyiség is rendkívüli volt, persze mint költő még nagyobb, hisz a művészetben a személyiség nem annyira fontos, mint a mű, de hát a kettő nem elválasztható egymástól, mert hát honnan a fenéből keletkezne a mű, mint személyiségből. De ez Pilinszky esetében egyfajta isteni közvetítéssel történt. Én a művészeket olyan rétegekre osztom fel, hogy az Istennel való

érintkezésben kétféle művész létezik. Van, akit az Isten kiválasztott, megérint és bizonyos ujjnyomai láthatók a művön, legyen a festészet, zene, vagy irodalom és vannak művészek, akiknél egy az egyben az Isten szólal meg papírról. Ilyen volt Bach, aki tulajdonképpen nem volt se külön művész, se nagy személyiség, hanem az Isten szólalt meg általa, ő lett kiválasztva arra, hogy nem csak az ujjlenyomatot, nem csak a leheletét hagyja ott a művön, hanem egész lényét. Bach közvetítő láncszem; lekottázta az isteni ígét.

- *Őn azt írja a Művészet című versében, hogy: a művészet valami, amivel túl lehet élni az életet. Ez a „valami” mihez viszonyítva lehet művészet? Hiszen az átlagemberek nem művészeltek s mégis mintha nekik könnyebb lenne az életük bizonyos szempontok szerint.*

K. Zs.: - Valóban, az átlagembernek könnyebb, mivel én úgy szoktam ezt osztályozni, hogy aki az állati szinthez közelebb él, annak a legkönnyebb az élete. Tehát akiben a legtöbb állati ösztön van jelen, és ezzel bármilyen ösztönre gondolhatunk, annak nagyon könnyű, mert Ő az úgynevezett jég hátán is megélő ember, akinek teljesen mindegy, hol van, föltalálja magát és legyűri az akadályokat. Erre van egy ragyogó Pilinszky vers, Gyónás után címmel. Idézem: „Bevallottam: a naplementét Svájcban, / Nem lett volna szabad / Gonosz féreg az önvád. Az erősek / hajnalban kelnek, fát aprítanak, / isznak egy korty pálinkát s így tovább. / Mivel csak ők, az erős gyilkosok / ismerik a füvek, fák, madarak / a nők és csecsemők nyelvét.”

Tehát a hétköznapi ember alkalmas csak az életre, mivel akár a darwini evolúciós rendszert vesszük figyelembe, az emberiség is csak akkor maradhat fent, ha tulajdonképpen - s itt valljuk meg szomorúan -, nem elvont szellemek irányítják, mert a fajfenntartás aztán igazán nem szellemi produkció, márpedig ha nincs fajfenntartás, megszűnik az emberiség és akkor nem születnének József Attilák és Pilinszky Jánosok sem. Tehát az erősekre van szükség ahhoz, hogy ez a világ fennmaradjon. Viszont az emberiségnek abban kellene kitűnnie és másképpen viselkednie az állatvilággal szemben, hogy az ún. nem erőseket, tehát a művészeket, gondolkodókat, az elesetteket fölemelje, mint Krisztus fölemeli maga mellé a tanítványokat a keresztre.

Cselekvő szeretetben

- *1988-ban jelent meg első könyve, a Költői színjáték című verseskötet, a Kozmosz Kiadónál. Vajon nehéz volt az út addig?*

Koppány Zsolt: - Erre röviden és pestiesen szólva annyit mondhatok: nem emberi! Nagyon nehéz volt, ellenségeimnek sem kívánom azt a küzdelmet, amit nekem kellett folytatnom, hogy ez a karcsú könyvecske megjelenjen. Pedig rengeteget publikáltam, nevem úgy-ahogy ismert volt, legalább is szakmai körökben, mégsem kellettem a kutyának sem, a Magvető visszautasított, így kerültem a Kozmoszhoz, ahol hat esztendő várakozás után megjelent az első verseskötetem. Sok-sok keresztbetevés, kíméletlen gáncsoskodás után *Rózsa Endre* József Attila-díjas költő, miután meggyógyult, kezébe vette ügyemet, neki köszönhetek mindent. Sajnos, sok hibát hagyok minden írásomban, mert lázasan dolgozom, s ez a láz megmarad a javítómunka fázisában is, tehát szükségem van egy hidegfejű kívülállóra, aki megmutatja a helyes utat. *Rózsa Endre* fölhívta a figyelmemet olyan hibákra, amelyeket észre sem vettem volna magamtól. Ahol véleményem találkozott az övével, ott szó nélkül javítottam. Mindenesetre a tanulság az, hogy jóval előbb, legalább öt évvel, megjelenhetett volna a könyvem, de „hála” a kiadói elképzeléseknek és egy-két lektornak, sohasem értem be a „keretbe”, mindig voltak fontosabb könyvek - pedig voltak nálam fiatalabbak, akik várhattak

volna nyugodtan -, ráadásul csökkent a műszám, egy esztendőben csupán négy első kötetet lehetett kiadni, mert, ugye, a költészet ráfizetéses vállalkozás...

Ezt cáfolandó - bár a húsz forintos ár ab ovo ráfizetés -, könyvem kb. két hét alatt elfogyott, mind az ezeregyszáz példány...

- *Véletlenszerűen, vagy tudatosan akart költő-író lenni; volt-e valamilyen kiindulópont, amin elindult?*

K. Zs.: - Mindig más voltam, mint a többiek, kilógtam a sorból, ahogyan mondani szokás. Itt jegyzem meg, én nem hiszek az olyan művészeknek, akik civilek. Akik teljesen normálisak, családapák, otthonülők, de nem úgy, ahogyan én, hanem ahogyan azok a bizonyos férfiak, a tipikusak. Egy művész legyen lázas, égjen, mint egy fáklya, és szerelmes legyen mindig, mindenbe. Szenvedély. Ez minden művészi tevékenység mozgatórugója. Kisfiú korom óta - ma is az vagyok - a halál érdekel. Bár még nem láttam halottat közelről. Számomra az elmúlás a művészi lendítőerő. Ezért is szeretem az ősz, ilyenkor föltolulnak az emlékek, s keresni kezdem az eltűnt idő nyomát, mint Proust.

Amúgy iszonyatosan rossz verseket írtam, csupa Tóth Árpádot, csupa Kosztolányit, csupa József Attilát. És azt hittem, én írok egyedül Magyarországon! És küldözgettem mindenhová, nem értve meg, hogy miért vagyok én tehetségtelen, amit nem győztek hangsúlyozni a szerkesztőségi és könyvkiadói válaszlevelek. Azt hiszem, sohasem felejtették el erőszakosságomat, magabiztosságomat, úgyhogy Anyám kiejtette száján a varázsszót: alázat! Alázat a művel szemben, Istennel szemben és minden emberrel is. Mivel úgy érzem, minden csak szunnyadt bennem, így az alázat is, csak varázsütés kellett és kibújt belőlem, ahogyan Aladdin csodalámpájából a szellem. Ez az isteni predestináció. A kiválasztottság. No, nem - én nem a sikerre vagyok kiválasztva, hanem a szenvedésre. Visszakanyarodva a kérdéséhez, később megtaláltam a saját hangomat, amelyet a Nyugat és a bűvkörébe csatlakozó filozófiák, majd a szervesen ehhez kapcsolódó ún. Nyugat negyedik nemzedéke vagyis az Újhold, és mindenekelőtt Pilinszky nyomdokain alapoztam meg.

- *Aforizma című versmondatta így hangzik: „az vesse rám az első követ / aki a legjobb céldobó közületek”. Hogyan értelmezi ezt?*

K. Zs.: - Na most mindjárt az elején tisztázni kell valamit. Bizonyára észrevette, s remélem, az olvasók is, hogy ez a versem, vagyis az Aforizma kötetem groteszk-ironikus blokkjába került. Tehát azt mondhatom, hogy némi öngúnyról van szó. Mert bűnös vagyok, s nyugodtan dobjon meg akárki, de ha lehet, a legjobb céldobó, hogy ne szenvedjek túl sokat. Mert azért jót is tettem, megérdemlem a békés halált, ahogy Pilinszky kérte, könyörögte az éjszakában papír fölé hajló, tollat ragadó írnokoknak ezt a lehetőséget.

- *A Körkép '89 című prózaantológiában megjelent Tánti című elbeszélése. Hogyan jött létre ez, s hozott-e valamiféle emelkedést a pályáján a tény, hogy bekerült a mai magyar elbeszélők közé?*

K. Zs.: - Amikor megkaptam a Magvetőtől a szerződést a Tántira, majdnem kiugrottam a bőromból. Jobban örültem abban a pillanatban, mintha önálló kötettel jelentkeztem volna. Szóval ez egy nagyon nagy megtiszteltetés. Vészi Endre özvegye, Margit asszony gratulált elsőül, s azt mondta, az igazi írók számon tartanak! József Attilát és százados jelentőségét nem ismerték föl kortársai. Én, mint géplakatos, a hetvenes évek közepén mindenféle diploma és doktorátus nélkül tudtam, ő a század legnagyobbja, nagyobb, mint Ady, pedig az már olyan szint, mintha arról folytatnánk eszmecserét, ki a nagyobb, Goethe vagy Schiller.

Nos, semmiféle emelkedést a pályámon nem hozott ez a publikáció - sőt! Akik eddig gyűlöltek, azok mára már megvetnek és ez a legsúlyosabb következmény. Mert hogy is mondta Schopenhauer? „A gyűlölet a szív ügye, a megvetés az észé”. És sok itt manapság az ész-ügy. Mintha az emberek többségének nem volna szíve. Mintha ott, a gátör tájékán - lásd Fénytörés című versemet - lélek helyett burjánzó daganatok kapaszkodnának a gerincekbe... de mégis, mindennek ellenére nagyszerű érzés, hogy itt publikálhattam a Körképben, amelyet mint buzgó olvasó, csak forgattam eddig és erre most tessék, jelen vagyok, bár úgy, mint a levegő, amelyre rácsodálkozni nem szokás. Hogy visszatérjek kérdése első felére, mai napig nem tudom, hogyan is kerülhettem én be ebbe a rangos antológiába. A mű a Tiszatájban jelent meg, s minden bizonnyal a Magvető valamelyik munkatársa figyelt föl reá. Csak így lehetett. Na és az, hogy fotóztak! Hát az egészen fantasztikus! Mert ugye, dolgozik az emberben a kisebbségi érzés és akkor becsönget *Csigó Laci*, sok híres író legjobb fotósa, és azt mondja, üljön az asztal mögé, gyűjtson rá, fogja meg a karosszék jobb karfáját a baljával, aztán ide álljak, oda álljak, végül kiválasztottuk a legalkalmasabbat. Én, a kis senki, meg lettem örökítve. Egyszer és mindenkorra.

- Köztudomású, hogy az irodalmi életben nagy a tolongás; nem érzi úgy, hogy az úgynevezett irodalmi életet mégiscsak a nagyok irányítják? Nagyon kevés az új név, pl. a Körképben is...

K. Zs.: - Kik a nagyok? Akiket egyesek kineveztek nagynak, vagy akikről csak egynéhányan tudják, hogy igazán nagyok; Pilinszky, aki érzésem szerint a legnagyobb volt, semmilyen irodalmi életet nem irányított. Nem is forgott közszájon, csak úgy suba alatt, ezért tűzték zászlajukra a nevét olyan csoportok és egyének, akik a másságát ellenzékiesség címén kívánták skatulyázni. A tolongás tényleg nagy, kis és nagy maffiák működnek, érdek- és dacszövetségek és mindenféle avantgardok, de egyszer véget ér ez is, miután minden csoda három napig tart. Ők irányítják az irodalmi életet. Én például hatodik éve pályázom a Móricz Zsigmond-ösztöndíjat - sikertelenül. Épp most vettem kézhez az utolsó elutasítást - miután csak harmincöt éves korig lehet pályázni -, pedig olyanok voltak az ajánlóim, mint Vas István és Gergely Ágnes. Ugyanis ajánlók kellett, ez valami új szokás. De minden hiába. Tizennégy éve publikálok - ez sem számít. Lényeg az, hogy... bár tudnám, mi a lényeg...

Ön ugyanazt mondja, mint a nálam fiatalabb kritikus az egyik napilapban a Tántiról, illetve elbeszélésem kapcsán: kevés a fiatal, ill. egyáltalán, közülük csak Koppány Zsolt van jelen az antológiában kissé érzelmes, „életből ellesett” novellájával, amely nem éppen a fiatal irodalom reprezentánsa. Hát ez kétségtelen. Ha reprezentáns lennék, nem írnék ilyen elbeszéléseket, és hát gondolni kell az olvasóra is; olvasni szeretnek és nem keresztretjtvényt fejteni.

- Miért olyan nehéz bekerülni és publikálni, s vajon nem kell-e bizonyos íratlan törvényeket betartani az írójelölteknek?

K. Zs.: - Mint már említettem, elég régóta publikálok, s mégis írójelölt vagyok csupán. Minden publikáció ellenére. Mert ez sem számít. Valóban: íratlan törvényeknek kell megfelelni. Vagy még annak se. Elég, ha megtetszik egy mű valakinek, aki történetesen az idő tájt elismert irodalmár, s máris elindul a maga útján a karrier; úgy terjed majd a siker, az illető sikere, mint az influenza. Aztán elmúlik, alábbhagy, majd kiújul újra. Azt hiszem, a Nyugat idejében is így volt, csak akkor valódi, európai szellemek fedeztek föl fiatalokat; volt viszonyítási alap. Sejteni lehetett, hogy ki kicsoda. Tehát: csak azoknak nehéz bekerülni, akik nem eléggé állhatatosak, nem eléggé kitartóak. Azok összeroppannak. Az igazi író azonban nem adja föl. Igaz, ez a dilettáns természete is. Bár ebben erősen kételkedem. Miért ragaszkodna egy tehetségtelen ember publikálási jogaihoz? Okosabb annál és tisztább agyú. Elmegy vállalkozónak, gyereket csinál, vagy tudom is én... egy biztos: nincsenek receptek. Minden írói út más és más. Kit mire választott ki az Isten.

- *Most egy merőben más téma. Miért van az, hogy a vallás kezd divatba jönni? Nemcsak egyfajta fellángolásról van szó, amit a hirtelen ránk szakadt szabadság hevített föl?*

K. Zs.: - Nagyon jó kérdés, húsbavágóan aktuális. Én azt hiszem, igen. Divatnak érzem, mert a vallás viszonylagos rabságban sem veszhet el, mert az igazi hívőiségre is ki van választva az ember. Kétkedem a sok templomba járó ember vallásos érzületében. Isten a megtért bűnösöket szereti igazán, lásd Szent Ágoston vagy Loyolai Szent Ignác. De Assisi Szent Ferencet éppúgy említhetném. Számomra a tiszta hívő, a bűnös, a megtért, az örökké Krisztust szolgáló: Pilinszky János. Civil szent. Valahogy így kellene. Nem az a lényeg, hogy ismerjem a liturgiát, hanem hogy szeressek. Minden érdek nélkül. És szeretnék szenvedélyektől égve sokáig élni feleségemmel, cselekvő szeretetben.

Makovics János, 1989

Századunk „kijáratát” keresve

Lőcsei Gabriella interjúja Koppány Zsolttal

Lexikonban, Ki kicsodában nem szerepel. Klubokban, irodalmi szalonokban nem találkozni vele. Kötete, ha megjelenik (mint most az *Új Mandátum Könyvkiadónál Akvarell* című versgyűjteménye), rendszerint szótlánul megy el mellette a világ. Koppány Zsolt negyvenegy esztendőes költő és prózaíró nem tartozik a mai magyar irodalmi élet kedvencei közé. Hogy ki hibáztatható emiatt, Koppány Zsolt, aki nem ír rosszabbul, mint számos „futtatott” pályatársa, vagy a szerzők közt szeszélyesen válogató mai magyar irodalom, nehéz eldönteni. Csak az bizonyos, hogy a publikációs nehézségektől gyötört költő legújabb versgyűjteményében - egyetlenegy költemény kivételével - fiatalkori műveit adta közre. Hátat fordított volna a versírásnak? Vagy Koppány Zsolt szerint nem kedvez korunk a költészetnek? - ezzel a kérdéssel kezdjük beszélgetésünket.

- Első verseskötetem harminchárom éves koromban jelent meg, jobb költők ebben a korban már vagy meghalnak, vagy megöregednek. Éppen megkésztettségem miatt válogatott verseim gyűjteményének számított ez a legelső könyv. Ami ebből - meg a másodikból is - kimaradt, az került bele a mostani kiadványba, a mai eszem szerint megtisztítva, átformálva. Hogy miért csak egy új vers szerepel az Akvarellben? Mostanában kicsit jobban életem, talán azért. A költészethez jó adag szegénység kell. Amikor egy fillérem se volt, amikor szakadt volt mindenem, akkor ment igazán jól a versírás. Amikor volt mit ennem, volt miből kifizetni a villany-számlát, főleg prózát írtam. Komolyra fordítva a szót: nem szeretem ismételni magamat. Kortársaimat figyelve azt látom, terebélyes életmű akkor születik, ha kötelességszerűen, önmagukat ismételve, a fejlődési vonal leghaloványabb jele nélkül írják a verseket, akik egyszer költőnek mondtak.

- *A kötet „előhangjában” ezt írja: „Hol vak vagyok, hol világtalan. / Hol pedig halott vagyok.” Mire vak ma, miért halott ma az álmatag tekintetű, eleven költő?*

- Van egy elméletem, amely szerint nincsen gonoszság. Csak a jóság hiányáról lehet beszélni. Abban az emberben, akiben nincs jóság, nincs jelen az Isten. Igen szép szó a vakság kifejezésére a világtalan. Költői jelentése, kiváltképpen egy fiatal embernél igen sokrétegű lehet: még nem alakult ki a világa, sötétben tapogatózik és így tovább. Ez vonatkozott rám is jó tíz évvel ezelőtt. Halottnak pedig azért érzem magam, mert nem élek - nem voltam, ma sem vagyok jelen a magyar irodalomban. Hét könyvem ellenére.

- *Szinte nincs olyan hasonlata, metaforája, amelyben ne szerepelne a halál, a gyász, a depresszió. A modorosság diktálja Koppány Zsoltnak ezt a „túlvilági” stílust, vagy nemzedékének, esetleg saját magának az életérzése?*

- Nemzedékemre semmiképpen nem jellemző ez az életérzés, ezt bizton állíthatom, hiszen olvasom őket, ha ők nem is tartanak számon engem. Hogy lám jellemző-e? Fiatalkori énemre bizonyosan jellemző volt. Vas István írta valahol, fiatal korában a költő telve van halál-vággal, később azután rájön, nem kell az elmúlással foglalkozni. Én is így vagyok ezzel mostanában. Rettenetesen szeretek élni, noha tudom, semmi értelme az életnek, és rettenetesen félek a haláltól. A mások halálától. Szeretteim, kik engem is szerettek - a feleségem kivételével - egytől egyik meghaltak, költőbarátaim közül is sokan elmentek...

- *Igen jellemző, hogy a költő melyik pályatársának ajánlja verseit. Az Akvarellben van ajánlás Gergely Ágnesnek, Rákos Sándornak. Kárpáti Kamilnak, Szentmihályi Szabó Péternek, egy mástól igencsak különböző stílusú, egyéniségű és világlátású pályatársaknak. Az olvasó megpróbálja fölfedezni, mi a közös vonás bennük: a mellőzöttség? A magyar irodalmi életből kiszorult középifjú költő is azok iránt érez rokonszenvet, akikkel nem érdemük szerint bánik a kor?*

- Schopenhauer mondja: minden tetszés alapja a homogenitás. Soha eszembe nem jutott úgynevezett sztárokkal összejönni. És, persze, nekik se jutott eszükbe velem összejönni. Zolnay Vilmos, akihez egészen '83-ig - öngyilkosságáig - eljártam, sokszor csodálkozott: miért őt keresem, miért nem azokat az embereket, akik hasznomra lehetnek? Soha eszembe nem jutott azt nézni, ki lehet a hasznomra, ki nem. Sorsom, Istenem hozzájuk sodort, keresztény hitem, polgári indíttatásom feléjük vitt.

- *Istenhez - új könyvének tanúsága szerint - igen ellentmondásosan közelít. Keresi és vitázik vele, a „szakadékról” énekel, amely közte s a költő között „hasít” - ez a modern katolikus költő természetes attitűdje?*

- Igen, olykor perlek vele, szidom is, de végül mindig belátom, hogy jó irányba terel. Perlekedéseim és megnyugvásaim közt pedig fölismerem, predestinációnk kétpólusú, az egyik pólus Isten, a másik a sors. Isten olykor nem tudja befolyásolni a sorsot, noha nagyon szeretné...

- *Befejezetlen vers című ötsorosában kegyetlen mondatokat szegez századunknak: „kora-született létét ordítja a század / véres szülőszoba, hol nincsen kijárat”.*

- Minden kor iszonyatos lehetett a maga emberének. Legfeljebb nem voltak olyan hatásos kínzóeszközei a korábbi századoknak, mint e mostaninak. És talán azért volt könnyebb dolguk régen az embereknek, mint nekünk, mert az adott, a leírt szónak súlya volt. Istentelen világban élünk, egyre kevesebb az olyan ember, aki magában hordozza Istent, és egyre több az olyan, aki nem hordoz magában senkit és semmit. Krúdy azt írta a század első felében: átmeneti korban élünk. Most is ezt mondogatják nekünk. Kicsit hosszú ez a XX. századi átmenetiség. A századnak négy év múlva vége, nem nehéz megjósolni, nem találjuk meg addig a „kijáratot” korunk véres szülőszobájából. Egyedül abban reménykedem, hogy idővel mégis többen lesznek az Istent hordozó emberek, mint az istentelenek. Ők majd megelérik a kijáratot. Mi majd megeléjük a kijáratot.

1996